

SZAKDOLGOZAT

Rimai-Skoda Edina Zsuzsanna

Gyógypedagógia BSC

MATE Kaposvári Campus

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Gyógypedagógia Szak

**Kaj horvátul a Mura mentén- A tótszentmártoni horvát
nyelvhasználat**

Belső tanácsadó: dr Kövérné dr Nagyházi Bernadette

egyetemi docens

Készítette: Rimai-Skoda Edina Zsuzsanna

ZHY8SQ

levelező tagozat

MATE Neveléstudományi Intézet

Kaposvár

2024

Tartalomjegyzék

Bevezetés	6
Dolgozatom első részében bemutatom szülőfalumat, a kaj horvátok múltját, jelenét, Tótszentmárton történetét. Leíró, elbeszélő módot választottam mindehhez, munkámat szakirodalmak, elbeszélések, családom tagjaival folytatott beszélgetések segítették.	6
1. Magyarországi horvátok	7
1.1. Horvát népcsoportok és nyelvjárások Magyarországon	7
1.2. A kaj nyelvjárás	8
1.3. Kaj horvátok a Mura mentén	10
2. Tótszentmárton története	12
2.1. A kezdetek	12
2.2. A betelepítések	13
2.3. A II. világháború után napjainkig	15
2.4. Az oktatás története	16
2.5. Magyarosodás és magyarosítás	18
3. Az identitás, kultúra és kétnyelvűség	23
3.1. Nemzeti identitás anyanyelv, kultúra	23
3.2. Kétnyelvűség	25
3.3. Az egyéni és a közösségi kétnyelvűség	26
3.4. A nyelvelsajátítás elméletei	28
3.5. A mentális lexikon	30
3.6. Nyelvmegtartás, nyelvvesztés folyamata	31
4. Nyelvhasználat és nyelvmegtartás Tótszentmártonban	34
4.1. Alkalmazott módszerek	34
4.2. Eredmények és értékelésük	36
4.2.1. Foglalkozás	37
4.2.2. Tótszentmárton a szülőfaluja?	37
4.2.3. Amennyiben nem, akkor a település milyen nyelvű?	38
4.2.4. Házastársa (ha van) falubeli –e?	38
4.2.5. Házastársa milyen nyelvű településről származik?	39
4.2.6. A horvát nyelv használata	40
Kaj vagy az irodalmi horvát nyelvet használja?	40
4.2.8. Ha meg kellene határoznia, hogy milyen jól beszél kaj horvátul, mit mondana?	42
4.2.9. Tud horvátul olvasni?	43
4.2.10. Szokott –e horvát nyelvű rádiót hallgatni?	44
4.2.11. Szokott –e horvát nyelvű tv-t nézni?	45
4.2.12. Van-e lehetőség a faluban horvát nyelvű összejövetelekre?	46

4. 2. 13. Van –e faluban hagyományőrző egyesület?	46
4. 2. 14. Milyen nyelven szokott imádkozni?	47
4. 2. 15. Milyen nyelven szokott káromkodni?	47
4. 2. 16. Hol tanult horvátul?	48
4. 2. 17. A családon belül, ha horvátul beszélnek, a kaj horvátot vagy az irodalmi horvátot használják –e?	49
4. 2. 18. Fontosnak tartja –e, hogy a gyerekei ismerjék, beszéljék a horvát nyelvet?	49
4. 2. 19. Kaj vagy az irodalmi horvát nyelv ismeretét tartja fontosabbnak?	50
4. 2. 20. A gyerekei tanulnak –e horvátul az óvodában, iskolában?	51
4. 2. 21. Vannak –e Önnek horvát nyelvű könyvei?	51
4. 2. 22. Milyen nyelven beszél a családtagjaival?	52
4. 2. 23. Milyen nyelven leveleznek a családban (írott nyelv)?	53
4. 2. 24. Milyen nyelven beszél az alábbi helyeken?	54
4. 2. 25. Milyen nyelven beszélnek a horvát anyanyelvűek egymás között, ha más nyelvet beszélő is van közöttük?	55
4. 2. 26. Érezte –e már hátrányát annak, hogy a horvát kisebbséghez tartozik?	55
4. 2. 27. Érezte –e már előnyét annak, hogy a horvát kisebbséghez tartozik?	55
4. 2. 28. Fontosnak tartja –e a horvát hagyományok ápolását?	56
4. 2. 29. Ha horvát eredetű a családi neve, tudja –e mit jelent? Kérem, írja le!	57
4.2.30. Mit gondol, a kaj horvát kisebbség hogyan tudja megőrizni identitását itt a faluban?	57
5. Következtetések	58
Összefoglalás	67
Irodalomjegyzék	69
Ábrák és táblázatok jegyzéke	73
1. számú melléklet	75
Kérdőív a horvát nyelvhasználatról	75
2. számú melléklet	78
Képek	78
Nyilatkozatok	87

„Naveke su te šibali
Bičom goročim
Moj „Kaj”
Pogazili su te v črnu zemlicu
Moj „Kaj”
Ftopiti su te šteli
Zatajiti kak Kristoša negda
Naš „Kaj”
Al te bomo mi na bele dlane
deli
Bodemo te k soncu zdigli
Da nam jempot več zasvetiš
Da nam zazvoniš
Da nam zazgrmiš do dike
nebeske
Da nam zasladiš moke
naveke
Zaori!
Zacvili!
Zagrami!
Sakog jutra i sakog zutra.
Sveta majka naša?
„Kaj”! „
Jolanka Tišler: Naveke su te šibali

„Korbácsoltak téged
mindörökké
Tüzes ostonnal
Én „Kaj”-om
A fekete földbe tapostak
Én „Kaj”-om
Vízbe akartak fullasztani
Letagadni, mint egykor Krisztust
Mi „Kaj”-unk
De mi fehér tenyerünkre emeltünk téged
S a nap arcának fordítunk
Hogy végre felragyogj nekünk
Hogy megcsendülj nekünk
Hogy mennydörgésed a mennyek kapuját
dörgesse,
Hogy kínjainkat enyhítsd
mindörökre
Zendülj!
Jajdulj!
Dörögj!
Hajnalokon és holnapokon.
Szentanyánk:
„Kaj” „
Tislér Jolán: Korbácsoltak téged
mindörökké¹

¹ Jolanka Tišler (1998): *V zrcalu rodice Helikon*
Nyomda Zalaegerszeg, p. 147. A verset fordította:
Lukács Zoltán

*„... a nemzetiségeknek még a kis nemzeteknél is
jobban kell vigyázniuk, hogy egyidejűleg
megőrizték saját nyelvüket és kultúrájukat,
identitásuk legfőbb hordozóit is”
(András Károly)²*

Bevezetés

Dolgozatom első részében bemutatom szülőfalumat, a kaj horvátok múltját, jelenét, Tótszentmárton történetét. Leíró, elbeszélő módot választottam mindehhez, munkámat szakirodalmak, elbeszélések, családom tagjaival folytatott beszélgetések segítették.

Dolgozatom további részében ismertetem azon kutatásomat, ami a horvát nyelvhasználatára összpontosított, összehasonlítva a kaj és az irodalmi horvát nyelvhasználat gyakoriságát, változását szülőfalumra kivetítve.

Témaválasztásomat indokolja, hogy anyai ágon leszármazottja vagyok azon horvátoknak, akik letelepedtek a Mura mentén.

Gyermekként természetesnek éltem meg, hogy falumban az emberek horvátul beszélnek egymással, a családokban otthon is a kaj horvát nyelv volt használatos. Akkoriban bennem még nem tudatosult a horvát identitás, mivel édesapám „magyar” faluból származott, így nálunk a magyar nyelv volt inkább használatos. Horvátul nagymamám és édesanyám akkor beszéltek egymással, amikor édesapám nem volt otthon Velünk, gyerekekkel sem beszéltek horvátul, ellenben azon családokkal, ahol a szülők mindketten a horvát kisebbséghez tartoztak és így ezekben a családokban a gyerekek is elsajátították a kaj horvát nyelvet.

Én az általános iskolában tanultam az akkor még a központosított nyelvként használt szerb-horvátot a 70-es, 80-as években, de nem okozott örömet, mivel osztálytársaimmal szemben hátrányom volt a nyelvtudással, az otthoni horvát nyelvhasználat hiánya miatt. Felnőttként értékelődött fel bennem a horvát identitás, de a nyelvet már nem sikerült elsajátítanom, csak „konyhanyelv” szintjén.

Kutatásom arra irányult, hogy napjainkban, Tótszentmártonban hogyan alakul a kaj dialektus az irodalmi horvát nyelvhez viszonyítva, az évszázadok változásai milyen nyomot hagytak a nyelvhasználatban, milyen kilátások elé néz a nyelvmegtartás.

² András Károly (1986): *Nemzeti identitás Nyugati magyar esszéírók antológiája*. p.5.
<https://mek.oszk.hu/02600/02611/02611.pdf> letöltés ideje: 2024. 02. 16.

1. Magyarországi horvátok

1.1. Horvát népcsoportok és nyelvjárások Magyarországon

Hazánkban jelenleg hét horvát népcsoport van, ezek földrajzi elhelyezkedésük sorrendjében a következők:

- I. Nyugat-magyarországi (Győr-Moson-Sopron és Vas vármegye) gradistyei horvátok
- II. **Mura menti kaj horvátok** (Zala vármegye)
- III. Dráva menti horvátok (Somogy és Baranya vármegye)
- IV. Bosnyák-horvátok (Pécs környéke)
- V. Sokác-horvátok (Baranya és Bács-Kiskun vármegye)
- VI. Bunyevác-horvátok (Bács-Kiskun vármegye)
- VII. Duna-menti horvátok (Bács-Kiskun és Pest vármegye)³

A magyarországi horvátok hét nyelvjárási csoportba tartoznak, amelyek az alábbi népcsoportokhoz köthetők:

- ✚ gradistyei horvátok (Vas- és Győr-Sopron-Moson megye) „č̌a” nyelvjárás
- ✚ Mura menti (zalai) horvátok „kaj” nyelvjárás
- ✚ Dráva menti horvátok „što” és „kaj” nyelvjárás
- ✚ bosnyák horvátok (Pécs környéke) „što” nyelvjárás. -jező *változata*
- ✚ sokác horvátok (Baranya és bácska) „što” nyelvjárás -iző archaikus alakja
- ✚ bunyevác horvátok (Bácska) „što” nyelvjárás-iző nyelvjárás újabb alakja
- ✚ rác horvátok (Kalocsa környéki, Duna-menti) régies szlavóniai –ező „što” nyelvjárás⁴

A szláv nyelvek három csoportra oszthatók:

- ✚ nyugati szláv: lengyel, cseh, szlovák, szerb, kasub, szlovinci
- ✚ keleti szláv: ukrán, belorusz, orosz, ruszin
- ✚ délszláv: szlovén, horvát, szerb, montenegrói, bosnyák, macedón, bolgár

A horvát nyelv a szerbhez, bosnyákhhoz és a montenegróihoz áll nagyon közel. Bár mindhárom csoport a mindennapi beszédben jól megérti egymást, a különbségek a szakterületek

³ Sokcsevits Dénes (2021): *A magyarországi horvátok rövid története* Croatica Budapest p. 16

⁴ Bockovac Tímea (2018): *A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében*, p.44.

<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23295/bockovac-timea-anita-tezis-hun-2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y> letöltés dátuma 2023. 09. 28.

szókincsében vannak. Az írás területén is különböznek, mert a szerb és a montenegrói latin és cirill betűkkel is írható, a horvát csak latin betűket használ az írott nyelvtanhoz.⁵

Hazánkban a nyelvi jogokat 2011. évi CLXXIX törvény a nemzetiségek jogairól⁶ szabályozza. Magyarországon az oktatás hivatalos nyelve magyar, de az állam által elismert nemzeti kisebbségek, amelyeknek van saját kisebbségi intézményük, használhatják saját anyanyelvüket az oktatás nyelveként. „*A Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve, és a nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló 32/1997 (XI.5.) MKM rendelet, illetve „a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról szóló 17/2013 (III.1.) EMMI rendelet*” szerint a nemzetiségi nevelés-oktatás célja a nemzetiség nyelve elsajátításának és a nemzetiség nyelvén történő tanulásnak a biztosítása, a nemzetiség történelmének, szellemi és anyagi kultúrájának megismerése, valamint a nemzetiségi jogok megismertetése, hogy ezáltal a tanulót segítse abban, hogy megtalálja, megőrizze és fejlessze identitását.”⁷

1. 2. A kaj nyelvjárás

A nyelvhasználat és a társadalom, a nyelvi és a társadalmi szerkezet közötti kölcsönös kapcsolatot a *szociolingvisztika* vizsgálja. Tárgya a nyelvhasználat, célja a nyelvhasználat és a társadalom közötti kapcsolat.⁸

A nyelvhasználatot nagyfokú variabilitás jellemzi, az emberi nyelv több ezer egyedi nyelv formájában él a Földön. Minden egyes természetes élő nyelvnek több változata van. Minden embernek csak rá jellemző nyelvhasználati sajátosságai vannak, nincs két azonos anyanyelvű ember a világon, aki ugyanabban a helyzetben mindig ugyanúgy beszélne. Ahány beszélő, annyiféle nyelvhasználat létezik és ezt az egyedi nyelvhasználatot, mint a nyelvhasználat sajátos nyelvváltozatát dialektusnak nevezzük. A nyelvjárások száma a nyelvet hordozó társadalom fejlettségének, bizonyos természeti tényezőknek függvénye.⁹

A horvát nyelv már évezredes múltra tekint vissza, akár a beszélt, akár az írásbeliség szempontjából vizsgáljuk. *Lőkös István* (Lőkös 2014) részletesen tanulmányozta az irodalmi nyelvjárásokat. Kutatásai során megismerkedett a három nyelvjárással, amelyek a horvát

⁵Lingvopédia: Hrvatski jezici

<https://lingvo.info/hu/lingvopedia/croatian?fbclid=IwAR3UFitSKno0He42qdZiWKTgMp7k4Qa5gKv4SSR4uMmd5HqYSu7rAAkHjvo> utolsó letöltés ideje: 2024. 02.04.

⁶Netjogtár: <https://netjogtar.hu> letöltés ideje: 2024.02.04.

⁷A nemzeti kisebbséghez tartozó tanulók kisebbségi nyelvi kompetenciáinak mérését szolgáló mérőeszközök fejlesztése, Oktatási Hivatal. p.44.

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktat/meresek/unios_tanulmanyok/Kisebbségi_nyelvek_Tartalmi_keret.pdf letöltés ideje: 2024. 02. 04.

⁸Kiss Jenő (2002): *Társadalom és nyelvhasználat*, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, p.14.

⁹Kiss Jenő (2002): *Társadalom és nyelvhasználat*, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, pp.58-60.

írásbeliséget átölelik. A „č” „š” és „kaj” háromféle írást (glagolita, cirill, latin), olasz és latin ortográfiát használ. A 19. század elejére a standard irodalmi nyelv a „š” dialektus lett.¹⁰ A kaj nyelvjárás középkortól napjainkig élő dialektus, amit három történelmi vármegye: Zágráb, Varasd, Kőrös, továbbá Muraköz (Međimurje) területén beszélték.

„A könyvnyomtatás elterjedésével dinamikusán fejlődő irodalmi nyelv lett, de a 19. század elején az irill mozgalomnak köszönhetően a „š” nyelvjárást emelték az irodalmi nyelv rangjára, annak ellenére, hogy a kaj nyelvjárás éppolyan esélyes lehetett volna az irodalmi standard funkciójának betöltésére. A kaj horvát dialektus nem csupán lingvisztikai fenomén, hanem olyan irodalmi nyelv, amely a 16. század második fele óta szerves módon fejlesztette kifejező eszközét és éppen ekkor mondtak le róla, amikor a legfejlettebb és legmodernebb horvát irodalmi nyelv volt.”¹¹

Kaj nyelvjárásban írt többek között Muraköz szülötte Zrínyi Miklós költő és hadvezér, bár ő bizonyítottan magyar író. Egyaránt büszke volt horvátságára és magyarságára. Nagy művét, a *Szigeti veszedelmet* magyar nyelven írta, göcseji vagy kiskanizsai nyelvjárásban.¹²

A horvát írófejedelemként aposztrofált Miroslav Krleža a horvát irodalom egyik legnagyobb alakja volt. Kitűnően beszélt a magyart, nagy költőink Ady, Petőfi verseit lefordította horvát nyelvre, a saját verseit viszont kaj dialektusban írta.¹³

A kétezres évek elején felmerült a Mura menti kaj horvát szótár gondolata, ebben jelentős szerepe volt Rácz Erika murakeresztúri tanárnőnek, aki akkoriban írta doktori disszertációját. Az értekezéshez a kaj dialektusú szótárt szánta kiegészítésül. A szótár a kaj horvát szavak mellett a többségi (irodalmi) horvát szavakat is jelöli, kiemelve a különbségeket. Egyik szembeötlő különbség az, hogy az utóbbi a szerb mintára inkább „ije”-ző változatnak felel meg, míg kaj dialektusban inkább „e”-ző. Ezért például a „tej” főnév az egyikben „mlijeko”, a másikban „mleko”, ugyanez a „szó” főnév esetében a „riječ-reč” páros¹⁴. (1. táblázat)

¹⁰ Lőkös István (2014): *Litteratura Kajkaviana: A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel* Kairosz Kiadó, Budapest, p.7.

¹¹ Lőkös István (2014): *Litteratura Kajkaviana: A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel* Kairosz Kiadó Budapest, pp. 11-12.

¹² Mihovics József (2021): *Mind magyar, mind horvát (Mađar je, koliko i Hrvat)* Croatica Nonprofit Kft. Budapest, p.45.

¹³ Mihovics József (2021): *Mind magyar, mind horvát (Mađar je, koliko i Hrvat)* Croatica Nonprofit Kft. Budapest p. 49.

¹⁴ Đuro Blažeka-Nyomárcay István-Rácz Erika (2009): *Mura menti horvát tájszótár*, Tinta Könyvkiadó Budapest pp.13-15.

1. táblázat: Különbségek a „što” és a „kaj” nyelvjárás között

Forrás: saját szerkesztés Đuro Blažeka-Nyomárkay István-Rác Erika¹⁵ nyomán

irodalmi horvát	kaj nyelvjárás	magyar jelentés
dobro	dober	jó
doma	dimo	haza
drag	dragica	kedves
lijepo	lepo	szép
riječ	reč	szó
mlijeko	mleko	tej

1. 3. Kaj horvátok a Mura mentén

Történelmi tanulmányainkból tudjuk, hogy a mai Magyarország területén a honfoglalást megelőzően is éltek szláv népek. Erről vannak régészeti és nyelvtörténeti adatok is.

Sokcsevits könyve ¹⁶ szerint a kutatások egyértelműen bizonyították, hogy az egykori uradalmak feljegyzett helynevei horvát eredetűek, de a magyar nyelv hangtani szabályai alapján kerültek bejegyzésre. Zala vármegye területén a honfoglalási időkben szláv népesség élt, akik részben rokonságot mutatnak a szlovénnel és horvátokkal is. A középkorban ezek a szláv népek asszimilálódtak, beleolvadtak a magyarságba. A XVII. századi török harcok során az akkori lakosság elpusztult vagy elmenekült erről a területről. (1663-1664-es háború szinte teljesen megsemmisítette a kanizsai végvár környékét, majd bő 20 évvel később a császári csapatok kiéheztetéssel kényszerítették megadásra a még ott élőket). Kanizsa 1690-ben szabadult fel. A Mura menti falvakat a *Zrínyiék* által jól védett és emiatt túlnépesedett Muraköz (a Mura túlszárnyáról) érkező telepések népesítették be. A legtöbb ma is a Mura mentén élő horvát család őse ezekben az évtizedekben telepedett le a vidéken. A XVIII. században a mainál jóval több zalai falu volt horvát többségű, de a XIX-XX. századra jelentős részük elmagyarosodott.¹⁷

Napjainkban hét falu őrzi még kaj-horvát identitását: Murakeresztúr, Fityeház, Semjénháza, Petrivente, Molnári, Tótszerdahely és Tótszentmárton.

¹⁵ Đuro Blažeka-Nyomárkay István-Rác Erika (2009). Mura menti horvát tájszótár, Tinta Könyvkiadó Budapest pp. 13-15

¹⁶ Sokcsevits Dénes (2021): *A magyarországi horvátok rövid története* Croatica Budapest pp.21-22

¹⁷ u.o.

A Zala megyei horvátok történetét *Kerecsényi Edit: A Muramenti horvátok története és anyagi kultúrája*¹⁸ című gyűjteményében dolgozta fel. Itt ír arról, hogy a Mura menti horvátok nagyjából a Muraközi horvátság Murán átvándorolt utódai, de az idők során egybeolvadtak a magyarokkal és a szintén ide települt szlovénekkal, valamint más nemzetiségi csoportokkal. Falvaikat földrajzilag délről a Mura (2. számú melléklet 1. kép), keletről az egykori kanizsai mocsár (ma Principális -csatorna), nyugatról Letenye, északról Nagykanizsa-Letenye országút határolja.¹⁹

Már esett szó Kanizsa 1690-es felszabadulásáról, és tulajdonképpen innét, tehát 1690-től indul a vidék története. A Muraközi telepések ekkor költöztek be a területre és gazdálkodni kezdtek az elárvelt vidéken. Az 1710-11-es pestis járvány a vidék fejlődését visszavetették. 1728 körül lassú gyarapodás kezdődött. 1745 és 1826 között nagyméretű népességvándorlás zajlott le, ez annak is köszönhető, hogy horvátok letelepedését a bécsi udvar ugyancsak szorgalmazta. A 18. századra a délszláv telepések uralták a vidéket. A magyar-horvát nyelvhatár erősen északra torlódott és a Kanizsa-Letenye-Zákány háromszögben a horvátok túlnyomó többségbe kerültek²⁰.

A Murafolyó innenső (mai Zala és kis részben Somogy vármegye) felét benépesítették a horvát családok, akiknek leszármazottai mai is itt élnek a horvát kisebbség kötelékeiben. Az egyik ilyen falu Tótszentmárton, a zalai dombok közt megbújó kis falu.

¹⁸ Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája- Zalai gyűjtemény* 20. sz. Zalaegerszeg.

¹⁹ Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája- Zalai gyűjtemény* 20. sz. Zalaegerszeg, p 43.

²⁰ u.o.

2. Tótszentmárton története

2. 1. A kezdetek

Tótszentmárton a szülőfalum. Történetének leírásában nagy segítségemre volt *Mészáros Ádám: Tótszentmárton története*²¹ című könyve és *Mihovics József* kutatásai, amit könyvei megírásához végzett.

A falu kaj horvát neve *Sumarton*. Zala vármegye délnyugati szegletében fekszik, közel a Mura folyóhoz. Maga a falu egy domb oldalára települt, két részre oszlik: felső és alsó utcára. (2. számú melléklet, 2. kép) Természetesen több utcája is van, de népiesen így választják el a domb felső részén fekvő utcákat, az alsó résztől. A domb „törésénél” magasodik a falu temploma, (2. számú melléklet, 3. kép), mely egyes források szerint 1337 vagy 1344 körül épült fel, de felszentelése 1539-ben történt. A török időkben keletkezett károkat viszonylag hamar helyre lehetett állítani, mivel nem vályogból, hanem kőből és téglából készült erős falai voltak.²²

A vidék már Kr.u. IV. században sűrűn lakott volt, akkori lakóit pannonoknak hívták, a provinciát Pannóniának. A Római Birodalom kiszorulásával a vidék a Hun Birodalom kötelékébe került, majd Attila fejedelem halála után a birodalom szétesett, darabjaira hullott szét. Az avarok uralták a birodalmat, akik ugyanúgy ázsiai eredetű lovas nép voltak, mint a Hunok. Nagy Károly legyőzte és alattvalóivá tette az avarokat. A 850-es években Pannónia néven egy örgrófság alakult, élén a szláv Pribina, majd fia Kocel állott. ez a grófság a mai Zala és Somogy megyékre és a Szlovéniai Krajna keleti részére is kiterjed. A IX. század végén ide érkeztek és ezt az államalakulatot találták a *magyar honfoglalók*, akik a népvándorlás utolsó hullámával jöttek. A Dunántúli hadműveletek kiemelkedő alakja Bulcsú törzsfő volt, a későbbiekben Zala megye területét is ő foglalta el. A vidéken ekkor már keresztény vallás uralkodott, és később a magyarok is felvették Jézus hitét, ami azért a véres hittérítést sem nélkülözte.²³

A zágrábi püspökség 1090-ben alakult, Zala megye nyugati és déli szeglete, így Mura mente is a püspökséghez került. Szentmárton nevét először 1321-ben említik, *Villa S. Martini* alakban. A falut Zenthmartonnak 1471-ben említik először.²⁴

²¹ Mészáros Ádám (2001): *Tótszentmárton története*, Velt Kft. Budapest

²² <https://kozepekoritemplom.hu/totszentmarton-szent-marton-templom/> letöltés ideje 2023. 09. 22.

²³ Kniezsa István (1932): *A szlávok története* https://real-eod.mtak.hu/7749/7/MTA_Konyvek_113286.pdf letöltés ideje: 2024. 03. 03.pp.50–51.

²⁴ Csánki Dezső (1894): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III. kötet*, Budapest p.117. https://real-eod.mtak.hu/5513/3/MagyarKozepekor_0119_magyarország_tortenelmi_foldrajza_a_Hunyadiak_koraban_3_175.pdf letöltés ideje: 2024. 03. 03.

Szentmárton legrégebbi ismert urai a Szalók nemzetiség tagjai voltak, majd 1390-ben a veszprémi püspök tulajdona lett. Később a Kanizsay család birtokolta, de 1431-ben már Kaczor János és leszármazottjai lettek az új birtokosok.²⁵

2. 2. A betelepítések

A XVI. században a mohácsi vész (1526) után hat évvel a törökök Zalába is eljutottak, végig dúltak a falvakat. *Kerecsényi*²⁶ kutatásai vezettek arra a megállapításra, hogy a török hadak egyik fő útvonala a molnári réven vezetett át. Kanizsát 1600-ban foglalták el (így lett „*Törökkanizsa*”), ekkor kezdődött a már említett elnéptelenedés, elvándorlás. Szentmárton a törökök 1532-ben és 1548-ban is felégették. 1620 körül a falu lakói az őket rabló török csapatot közös erővel elűzték, de nem maradt megtorlás nélkül, népes janicsár csapat ágyútűz alá vette a falut, a lakóházakat és a templomot is felgyújtották. Akik életben maradtak a Murán és a Dráván túli horvát falvakba menekültek, vagy a közeli erdőkben bújtak meg. 1690-ben Kanizsa visszafoglalását követően az elvonuló török csapatok nyomán elnéptelenedett, elvadult táj maradt.²⁷

A XVII. századi telepések bevándorlásáról fentebb már írtam, így most a XVIII. század történéseivel folytatom. Ebben a században egy új fejezet kezdődött a falu történetében. A népesség teljesen kicserélődött, délszláv telepések családjaikkal birtokba vették a vidéket. Valószínűsíthető, hogy több család is a *Bedekovich* família horvátországi birtokáról érkezett, mivel bevett szokás volt, hogy a horvát birtokosok magukkal hozták jobbágyaikat is. *Meszlényi Antal* (2. számú melléklet.4. kép) leírásában²⁸ a *Bedekovich* család által ide költöztetett 13 tót családból származik a falu törzslakossága, de ennek ellentmond az a tény, hogy 1706-ig a Taródy földesúr uralta Szentmárton, amely már 1697 és 1702-ben is Tót- előtaggal fordult elő.²⁹ Az 1696-os évi esketési anyakönyv egyetlen megmaradt lapjáról ismerjük a már itt élő családok nevét, ezek a nevek a mai napig is megmaradtak szinte változatlan formában: *Jancsek*, *Hederics*, *Tersztenyák*. A nevek eredetéből feltételezhető, hogy már a *Bedekovich* család (2. számú melléklet.5. kép) beköltözése előtt a lakosság döntő többsége szláv nemzetiségű volt, és a már meglévő horvátság mellé ők telepítettek további 13 családot.³⁰

²⁵ Mészáros Ádám (2001): *Tótszentmárton története*, Velt Kft. Budapest p.15.

²⁶ Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája- Zalai gyűjtemény 20. sz.* Zalaegerszeg

²⁷ Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája- Zalai gyűjtemény 20. sz.* Zalaegerszeg p.37.

²⁸ Meszlényi Antal (*Emlékeim és élményeim 1894-1972., Esztergom 1972. Kézirat*)

²⁹ Mészáros Ádám (2001): *Tótszentmárton története*, Velt Kft. Budapest p.21.

³⁰ Mészáros Ádám (2001): *Tótszentmárton története*, Velt Kft. Budapest p.21.

1715-ben pestisjárvány pusztított, ez kihatott a népességre is, hiszen sokan meghaltak, vagy elmenekültek. A népesség csaknem harmadára esett vissza.³¹ 1717-től újabb telepítés következett, mely lassú népességnövekedéssel járt. Az adóösszeírás során újabb családnevek kerültek rögzítésre: *Csordás, Hajduk, Ispán, Kuzma, Mihalics, Postarics, Rácz, Sztricz, Tersztenyák, Varga, Borbély, Foglinics, Igricz, Kaczeus, Koprivecz, Novinics, Prémecz, Rodek, Vlasics*. A vezetéknév szamszerúsége jól tükrözi, hogy jelentős többségben voltak a horvát eredetű családnevek.³²

A falu gyarapodásnak indult. A helység a Tót előtagot kapta, de a falubeliek Szentmártont horvátosan *Somartonnak* vagy a mai is használatos *Sumartonnak* (mell.6. kép) hívta. A XVIII. században gyakoriak voltak a földesúri jogtalanságok, ezért 1802-ben az elégedetlen falvak szervezkedésbe kezdtek. A mozgalom jómódú parasztok vezetésével indult Muraközből és Letenye, Egyeduta valamint Szentmárton is csatlakozott a megmozduláshoz. A hatalom fegyveres erők bevetésével letörte a mozgalmat. A XIX. század elején újabb betelepülők érkeztek a településre, több magyar család is volt köztük. Az ő mesterségük eltért a földműveléstől, speciális tudást igényelt. Ezek az emberek beházasodtak a horvát családokba, leszármazottjaik beolvadtak a horvátságba, már csak a nevükben voltak magyarok. Pár név: Dombai, Soós, Hári, Sípos.³³

Az 1900-as években a lakosság legégetőbb problémája a földhiány és a szegénység volt. 1912-ben a Bedekovich család visszatér Varasdra, a szentmártoni birtokának egy részét parcellákra osztotta, ennek következtében a parasztok társultak egymással és 10 holdas földdarabokat vásároltak, amit közös erővel műveltek. Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés után Tótszentmárton az új határok kijelölése következtében az országhatár közvetlen közelébe került és ez az infrastruktúra szempontjából hátrányt jelentett. A falu horvátjai elvesztették a közvetlen kapcsolatot Muraközzel, amelyhez erős kulturális, gazdasági kapcsolat kötötte (Trianon előtt Muraköz is Magyarország része volt). A zalai Muramente horvát népe egy gyors ütemű asszimiláció elé nézett. Az 1930-as években a megélhetési lehetőségek hiányában a fiatalok 6 hónapos *summásmunkára* mentek Somogy, Tolna és Baranya megye nagybirtokaira, vagy bandákba tömörülve csépelni jártak. A második világháború elviselhetetlen terhei, a kötelező beszolgáltatások, a katonai szolgálat, nélkülözést hozott a településre.³⁴

³¹ Mészáros Ádám (2001): *Tótszentmárton története*, Velt Kft. Budapest p.21.

³² Mészáros Ádám (2001): *Tótszentmárton története*, Velt Kft. Budapest p.24.

³³ Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája- Zalai gyűjtemény* 20. sz. Zalaegerszeg p.43.

³⁴ Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája- Zalai gyűjtemény* 20. sz. Zalaegerszeg p.46.

2. 3. A II. világháború után napjainkig

Mészáros³⁵ ezt az időszakot így mutatja be: Tótszentmártont 1945. április 2 –án foglalták el a bolgár és szovjet katonák. A harcok elől a becsehelyi szőlőhegyre menekültek a lakosok, ahonnét csak lassan merészkedtek vissza és a falut feldúlva, kifosztva találták. A katonák mellett polgári áldozatokat is szedett a légitámadás, amely a községet érte. A háború alatt sok gazda elveszítette az ígás lovát és így a földművelés nehéz munka lett. Sokan brigádokba szerveződtek, elszegődtek dolgozni a háború utáni nagy építkezésekhez, vagy távoli városokban találtak munkát, mint az akkoriban épülő Sztálinvárosban (ma Dunaújváros), Várpalotán, Komlón, Pécsen. Országsszerte a nagyvárosok a falun megélni nem tudó lakosság ezreit szívták magukba. Szentmártont az átlagosnál is jobban érintette a munka miatti migráció, bár legtöbbször nem a messzi városokban, hanem a közeli Nagykanizsán találtak munkát. Nagyon sokan ingáztak, naponta bejártak a városba az új munkalehetőség miatt. 1947-ben indult útjára az első rendszeresen közlekedő szentmártoni autóbusszjárat, mely a községet összekötötte Nagykanizsával és Letenyével is. A villanyt 1952-ben vezették be, ezek a változások a hagyományos életformát rohamos tempóban kezdték átalakítani. A faluban azonban voltak továbbra is olyan családok, akik a földből szerettek volna megélni, de az 1950-ben alakult *Felszabadulás Termelőszövetkezet* keresztülhúzta a számításait. A TSZ kezdetben 17 család részvételével, 69,5 kh-on gazdálkodott, a tagok száma 39 fő volt, 1960-ban már 270 főre emelkedett a tagok száma. A 60-as években a fiatalság kiáramlása folytatódott, országos jelenség volt, hogy a falvak népessége csökkent, a városoké nőtt.³⁶

A 70-es évektől a háztartások az új építési stílusnak és a közművek bevezetése miatt modernebbé, kényelmesebbé váltak. Fejlődött a falu struktúrája, a hetvenes évek közepén az akkori *FÉKISZ Szövetkezet* a kornak megfelelő, modern varrodát létesített a településen, ami a helybéli és környékbeli nőknek adott betanított varrodai munkát. Mindezek közrejátszottak abban, hogy csökkent az elvándorlás. A 80-as évek elején a közeli városban Nagykanizsán egyre több panelház épült, így ismét csábító lett a fiatalok számára a városi élet. Számos munkahely kínált elhelyezkedést, ezért ismét sok fiatal hagyta el a falut. A '90-es években a nagyfokú munkanélküliség, ami országosan jelen volt, ezt a térséget sem kímélte. A földosztással sok család gazdálkodásba kezdett, de az elvándorlást nem állította meg.³⁷ (1. ábra)

³⁵ Mészáros Ádám (2001.): *Tótszentmárton története* Velt Kft. Budapest pp. 35-37.

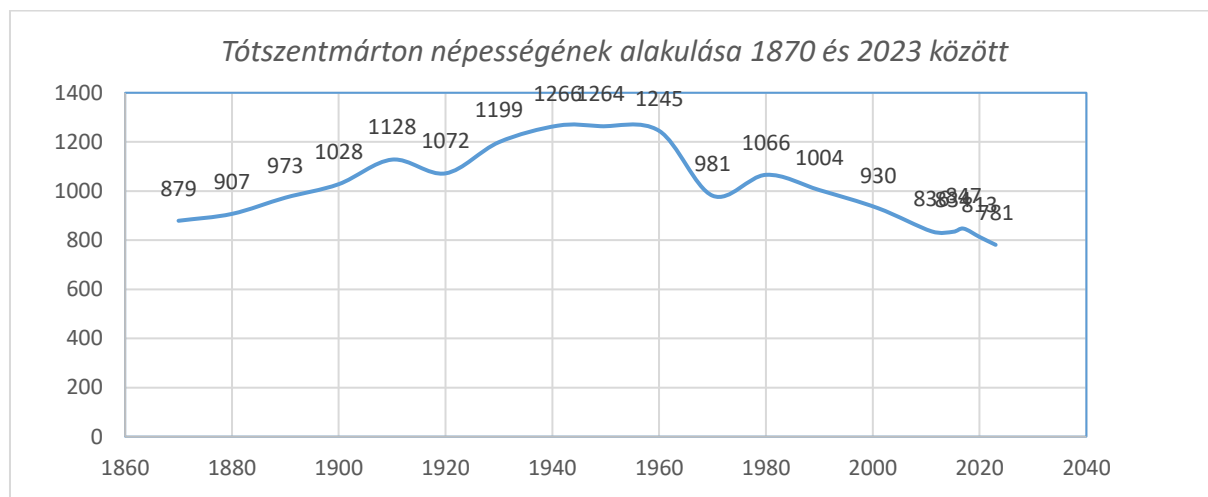
³⁶ u.o.

³⁷ Mészáros Ádám: *Tótszentmárton története* Velt Kft. Budapest 2001 pp.37-40.

Tapasztalataim alapján a kétezres évek elején szembe kellett nézni egy másik elvándorlási tendenciával: egyre több fiatal ment/megy külföldre, a jobb megélhetés reményében. Az elmúlt években viszont az ország különböző részeiről számos család költözött a faluba, vásárolt házat magának, és valószínű, hogy a jelenleg eladó házakba is a falun kívüli családok, fiatalok fognak költözni.

1. ábra: Tótszentmárton népességének alakulása 1870 és 2023 között³⁸

Forrás: <http://nepesseg.com/zala/totszentmarton#2>

2. 4. Az oktatás története

Ebben a pontban *Mészáros Ádám* könyvének segítségével kronológiai sorrendbe szedtem szülőfalum oktatáshoz kapcsolódó történetét.

Az iskolahálózat kiépülése a török kiűzése után indult meg. Az első tanítóról 1718-ban tesznek említést, ezt megelőzően nincsenek feljegyzések. Kirkmanič János volt az első tanító, majd 1720-ban Ádám István személyében új tanító került Szentmártonba. Mária Terézia 1749-es rendelete elősegítette a katolikus iskolák működését, ez viszont a községi és a protestáns iskolák rovására ment. A falu iskolája katolikus egyház kötelékébe tartozott, ezért támogatásban részesült. Az elkövetkezendő években, évtizedekben szinte kivétel nélkül muraközi származású és Zágrábban végzett tanítóemberek okítottak a faluban, de iskolaépület még nem volt, ezért a tanítás a tanító lakásában folyt. 1777-es I. Ratio Educationis egységesítette az iskolarendszert, ennek következtében az elkövetkezendő időszakban némi javulás jött az iskolaügyben, ám a sűrűsödő parasztmegmozdulások miatt a XIX. század első éveire a hatalom iskolapolitikája megváltozott, a paraszti népet írástudatlanságban akarták taszítani. 1806-ban a II. Ratio Educationis eredményeképpen a többfelekezetű iskolákat bezárták, az oktatás területén

³⁸ Népesseg.com <http://nepesseg.com/zala/totszentmarton#2> letöltés dátuma 2024. 02. 17.

visszalépés következett be. Az 1868-as Eötvös-féle népoktatási törvény hatására megalakult Szentmártonban az iskolaszék, elnöke a mindenkori plébános volt. 1890-es évek elején iskola épült a faluban. A tanítók száma az elkövetkezendő időkben gyarapodott. Az oktatás érdekessége volt többek között az is, hogy a fiúkat és a lányokat külön tanították a számolás és gazdaságtan alapjaira, valamint a földműveléssel kapcsolatos ismeretekre és a konyhai teendőkre. A gyermeklétszám folyamatosan nőtt, ezért a falu vezetősége 1937-ben új iskola építését tűzte ki célul, aminek építése a következő évben el is kezdődött és átadásra is került 1938. augusztus 20-án. (Az épület ma is áll, de már évek óta üres) (2. számú melléklet, 7. kép) A régi iskola épületéből tanítói lakásokat alakítottak ki, az új iskola pedig öt tantermesre épült. A háború után az intézmény az egyházi fennhatóság alól az állam fennhatósága alá került és a „Tótszentmártoni Általános Iskola” elnevezést kapta.³⁹

Rácz Erika (Rácz, 1999) kutatásai során megállapítást nyert, hogy a tanulók 1720-tól (innét való az első adat) 1950-ig szinte kivétel nélkül úgy kezdték meg iskolai tanulmányaikat, hogy semmit sem tudtak magyarul, ám a tanítás nyelve magyar volt. Az 50-es évektől jelentősen megnőtt a tanítók száma, a 60-as 70-es években is érkeztek újak, az ország más területéről is, ők tanítói lakásokat kaptak. A szomszédos Letenyéről járó tanárnő naponta ingázott, amíg a faluban tanított. (2. számú melléklet, 8. kép)⁴⁰

A 70-es évektől az iskolában kétnyelvű oktatás folyt, majd a 1974/1975-ös központosítást követően a faluban csak az alsó négy osztály maradt, a négy felső osztályt a szomszédos település Tótszerdahely fogadta be, ahol akkoriban épült a modern kétszintes iskolaépület. (2. számú melléklet, 9. kép)⁴¹ Általánosságban a magyarországi horvát oktatásügyről csak 1945 után beszélhetünk. Ennek alapjait a 330/1946. M. E.sz. Kormányrendelet teremtette meg, amely kimondta, hogy a kisebbségeknek biztosítani kell az anyanyelvi oktatást állami iskolák létesítésével és fenntartásával.⁴²

A rendszerváltást követően a kisebbségi oktatást meghatározó, szabályozó és segítő törvények, határozatok:

³⁹ Mészáros Ádám: *Tótszentmárton története* Velt Kft. Budapest 2001 pp. 52-53.

⁴⁰ Rácz Erika (1999): *A Mura menti horvátok a századok vonzásában*, Zrínyi Miklós Általános Iskola, Murakeresztúr, p.59.

⁴¹ Mészáros Ádám: *Tótszentmárton története* Velt Kft. Budapest 2001 p. 59.

⁴² Kállai E. (2023): *Nemzetiségi oktatás a magyar iskolarendszerben* Regio 31. sz. p.29.
https://epa.oszk.hu/00000/00036/00113/pdf/EPA00036_regio_2023_1_104-132.pdf letöltés dátuma: 2024. 02.04.

1997. év a kisebbségi oktatás és nevelés alapidokumentumainak, a *Nemzeti etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve és a Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve* kidolgozásának és megjelenésének éve.⁴³

1998-ban bevezetésre került a NAT, illetve a kisebbségi oktatás irányelve. A kisebbségi oktatásnak a magyar közoktatási rendszer részeként biztosítani kell mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket általában a közoktatás nyújt, ezeket anyanyelven kell nyújtania és meg kell teremtenie az anyanyelv tanulásához és a népcsoportok kultúrájának és történelmének megismeréséhez szükséges feltételeket.⁴⁴

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. tv. az Alkotmányról összhangban biztosítja a kisebbségi oktatás megszervezését.⁴⁵

A kisebbségi oktatásban meghatározó szerepe van a közoktatásról szóló, többször módosított, 1993. évi LXXIX. számú törvénynek, amelyben rögzítésre került, hogy hazánkban az oktatás nyelve a magyar és a vele együtt élő kisebbségek nyelve, valamint kiemeli, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségeknek joguk van az anyanyelvi oktatáshoz.⁴⁶

A Tótszentmártoni Általános Iskola utolsó tanéve 2015/2016 volt. Olyan kevés gyerek járt már ekkor az alsó tagozatba, hogy az intézmény, mint „Általános Iskola” megszűnt, az épületet az önkormányzat azóta is árulja, de még nem tudta eladni.⁴⁷

2. 5. Magyarosodás és magyarosítás

Dolgozatom első felében a Mura menti kaj horvátok történetét dolgoztam fel. Évszázadokon át a mai napig is tartó folyamat, hiszen a folyamatos változás és divergencia miatt a történések más jelentőséggel bírtak annak függvényében, hogy éppen ki volt hatalmon, milyen volt a politikai beállítottság hazánkban.

Navracsics⁴⁸ a demos szemszögéből közelítette meg az identitás megtartását. A 20. században Európa-szerte, így hazánkban is megfigyelhető volt az asszimiláció. Annak ellenére, hogy nyelvi-kulturális beolvadás nem is ment végbe, a demos meghatározta azt. Ezzel magyarázzák, hogy azok a magyarországi horvátok, akik iskoláskorukig csak horvátul beszéltek otthon, a mai

⁴³ 32/1997. (XI. 5.) MKM rendelet a *Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve és a Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve* kiadásáról <https://nemzetisegek.hu/etnonet/kodex/32-97kr.htm> letöltés dátuma: 2024. 02.04.

⁴⁴ Magyar Köztársaság Kormánya: https://www.parlament.hu/irom36/1397/1397.htm#_Toc454863248 letöltés dátuma: 2024. 02.04.

⁴⁵ *Törvények és OGY határozatok* <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000065.TV> letöltés dátuma: 2024.02.04.

⁴⁶ *Törvények és OGY határozatok* <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300079.TV> letöltés dátuma: 2024.02.04.

⁴⁷ Tótszentmárton Önkormányzata tájékoztatásának alapján

⁴⁸ Navracsics Judit (2010): *Egyéni kétnyelvűség*, Szegedi Egyetemi Kiadó, pp.104-105.

napig horvátul beszélnek egymással, tartják a horvát szokásokat, tradíciókat, mégis többségben magyarnak vallják magukat. Ezt így definiálják: „*Magyarországon születünk, magyar személyi igazolványunk van, itt élünk és dolgozunk, tehát magyarok vagyunk.*” (horvát-magyar kétnyelvűek).⁴⁹

Ezt a megfigyelést saját kutatásom is igazolta, hiszen az 1870. évi népszámlálástól a 2022. évi népszámlálásig elérhető adatokból egyértelműen kimutatható, hogy az elmúlt több mint 150 évben milyen tendenciát mutat Tótszentmárton népességszámának és horvát nemzetiségi számának alakulása. (2. táblázat)

A múlt században az első világháború elején volt egy jelentős csökkenés, ami nem feltétlenül azt jelenthette, hogy kevesebb horvát nemzetiség élt a faluban, feltételezésem szerint, inkább politikai,- a háborús helyzetben kialakult bizonytalanság- félelem volt az oka annak, hogy nem merték felvállalni az emberek a horvátságukat.

2. táblázat Tótszentmárton népességének és nemzeti összetételének alakulása 1870 és 2022 között⁵⁰

Forrás: saját szerkesztés

Országgyűlési Könyvtár:

https://mtatkki.ogyk.hu/nepszamlalas_adatok.php?ev=&ev2=&megye=&telepules=3993&kod=&nemzetiseg=4&felekezet=&tipus=mind&keyword=&page=50

Év	Tótszentmárton összlakossága	horvát anyanyelvű	százalékos változás
1870	879	856	97,3 %
1880	907	655	72,2%
1890	973	805	82,7%
1900	1028	828	80,5%
1910	1128	894	79,2%
1920	1072	933	87%
1930	1199	842	70,2%
1941	1266	666	52,6%
1949	1264	617	48,3%
1960	1245	1051	84,4%

⁴⁹ Navracsics Judit (2010): *Egyéni kétnyelvűség*, Szegedi Egyetemi Kiadó, pp.104-105.

⁵⁰ Országgyűlési Könyvtár:

https://mtatkki.ogyk.hu/nepszamlalas_adatok.php?ev=&ev2=&megye=&telepules=3993&kod=&nemzetiseg=4&felekezet=&tipus=mind&keyword=&page=50 letöltés dátuma:2024. 02. 1

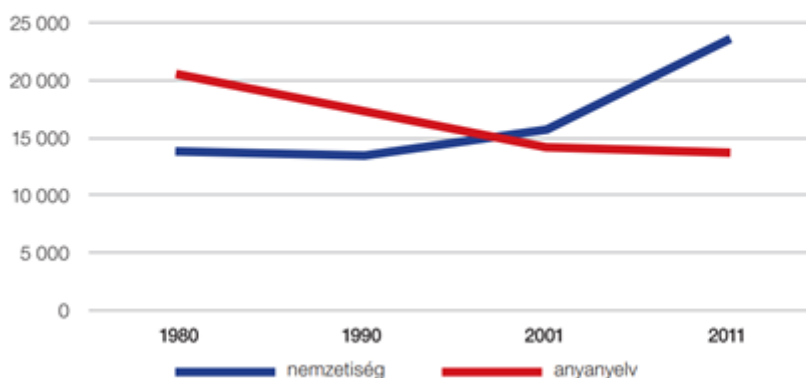
1980	1066	807	75,7%
1990	1004	787	78,3%
2001	930	461	49,5%
2011	836	488	58,3%
2022 ⁵¹	792	222	28%

A 2022-es adat nagyon szembetűnő csökkenést mutat. Valószínűsíthető, hogy az emberek egyszerűen „átugrották” ezt a kérdést, nem válaszoltak rá, bár egyértelműen horvát nemzetiséghez tartozónak vallják magukat, de magyar anyanyelvűnek. Bockovac⁵² arra hívja fel a figyelmet, hogy a népszámlálások során megfigyelhető volt az a tendencia, mely szerint a horvát nyelvet beszélők száma csökken, de a nemzetiséghez való tartozás száma nő. (2. ábra)

2. ábra: A nemzetiségi identitás vállalása és az anyanyelv megvallása 1980-2011 között

Forrás: Bockovac Tímea (2018): *A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében.* p. 19.⁵³

A nemzetiségi identitásdeklaráció és az anyanyelv megvallásának összefüggése 1980-2011 között

⁵¹ Nemzeti Választási Iroda: <https://www.valasztas.hu/sajtokozlemenyn%20-%202024/1> letöltés: dátuma 2024. 02. 18.

⁵² Bockovac Tímea. (2018.). A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében. Forrás: Pécsi Tudományegyetem Doktori értekezés <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23295/bockovac-timea-anita-tezis-hun-2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y> letöltés dátuma 2023. 09. 28.

⁵³ Bockovac Tímea. (2018.). A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében. Forrás: Pécsi Tudományegyetem Doktori értekezés <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23295/bockovac-timea-anita-tezis-hun-2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y> letöltés dátuma 2023. 09. 28.

Rácz Erika⁵⁴ a magyarosodást és magyarosítást kutatta a Mura menti kaj horvát kisebbség körében. A kisebbségek sorsa a történelem elmúlt évezredeiben mindig ugyanaz volt. A természetes és erőszakos asszimiláció folytán beleolvadtak a többségi nemzetbe. Az asszimiláció nyelvváltással, a nemzetiségi kultúra elhagyásával következik be. Ez hosszú folyamat, több generáción át tart. Az asszimiláció lassításában vagy gyorsításában, a nemzetiségi nyelv és kultúra megtartásában, vagy elvesztésében négy tényező játszik közre:

- egyház
- iskola
- értelmiségiek
- család

Az egyház, a vallás nagyon fontos anyanyelv-megtartó tényező. A Mura menti horvátok 100%-a katolikus vallásúak. A 18. század utolsó negyedéig egyháziilag a zágrábi püspökség fennhatása alá tartoztak.⁵⁵ Ekkoriban a lelkészek horvát anyanyelvűek voltak, a hívek lelki gondozása horvát nyelven folyt. 1777-ben a térséget a szombathelyi egyházmegyéhez csatolták. A horvát nyelv használata fokozatosan elmaradt az istentiszteletekről. 1932-ben íródott püspöki levél szerint a helybéli papokra bízta, hogy az istentiszteletet melyik nyelven (horvát, vagy magyar) tartják meg. Az evangélium felolvasása és a prédikáció a második világháború végéig horvát nyelven szólt, ám a hitoktatás nyelve mindvégig magyar nyelvű volt. A vallási összetartozás, az anyanyelv fokozatos kiszorítása ellenére, nagy szerepet játszott a nemzetiségi identitás megtartásában. Az elmúlt századok során a tanítóknak nagy szerepük volt a magyarosításban. A tankönyvek mind magyar nyelvűek voltak, de szorgalmazták a nevek magyarosítását is. 1934-ben az egyik tanító iskolaszéki dicséretet kapott a magyarosításban elért kitűnő eredményéért. A hivatalos országos és megyei politika képviselői, a tanfelügyelők, egyházi méltóságok, az iskolaszékek, a tanítók zavaró tényezőnek tartották a másságot, nem tudták tolerálni azt. Az egységes Magyarország képbe a nemzetiségek úgy fértek be, ha beolvadtak a többségi nemzetbe.⁵⁶

A szándékos magyarosítás miatt az akkori horvát lakosság lassan elvesztette a horvát betűk ismeretét (már akik tudtak írni, olvasni), a szláv eredetű neveket magyarosítva írták és keresztnévnek is csak magyar eredetű neveket választhattak a gyermekeknek, viszont becézett

⁵⁴ Rácz Erika (1999): *A Mura menti horvátok a századok vonzásában*, Zrínyi Miklós Általános Iskola, Murakeresztúr, pp.57-63

⁵⁵ Kisebbségkutatás (2005): 14. évf. 1. szám <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00025/pdf/07muhely03.pdf> letöltés ideje: 2024. 03. 03.

⁵⁶ Rácz Erika (1999): *A Mura menti horvátok a századok vonzásában*, Zrínyi Miklós Általános Iskola, Murakeresztúr, pp.57-63.

alakjaiban megőrizték horvátságukat: Márica, Janica, Baricsica, Stefek, Jozse, Jenton. Ma több fiatal választ gyermekének horvát személynevet, a legnépszerűbbek: Dusán, Zorán, Miléna, Zora. Ezzel fejezik ki a nemzetiségi csoportidentitást, a horvát nemzetiséghez való tartozás fontosságát.⁵⁷ A sikeres magyarosítás egyik folyamata a családnevek magyarosítása volt. Néhány példa a névmagyarosításra: Pronovics →Tihanyi, Vlasics →Vári, Francsics →Zalavári, Tkálecz →Tóvári, Hederics →Zalavári, Rodek →Radnai, Belasics →Hódos, Rezsek →Murai, Mihovics →Szigeti, Kukuruzsnyák →Kővári⁵⁸

A családi vonatkoztatásban a vegyes házasságok elfogadottabbak lettek, ez is szerepet játszott a magyarosodás folyamatában. Otthon a fiatalok egyre kevésbé használták a horvát nyelvet, ezt tetézte még az 1970-es években megindult kétnyelvű tanítás is, ami bár jónak hangzik, mégis hagyott kívánni valót maga után, hiszen az iskolában nem a faluban beszélt kaj-horvát tájnyelvet okították, hanem az akkoriban központosított szerb-horvát nyelvet, amit a faluban élő családok nem ismertek. A Délszláv („južnoslavenski”) nyelvtanárok – így hívták őket akkoriban- mindenáron a standardizált szerb-horvátot próbálták erőltetni, a Mura menti kaj dialaktust nem tartották sokra, sőt lebecsülték.⁵⁹ Ennek a kétnyelvi oktatásnak hatása volt az elkövetkezendő időkre, és arra, hogy a kaj nyelvjárás egyre inkább visszaszorult.

Napjainkban négy horvát nemzetiségi falu (Tótszentmárton, Tótszerdahely, Molnári, Semjénháza) gyermekei a Zrínyi Katarina Horvát Általános Iskolába járnak, Tótszerdahelyre. Saját tapasztalaton alapul, hogy a szabad iskolaválasztás jogán, már nem minden tótszentmártoni szülő járátja a gyermekét a nevezett intézménybe, mivel elmondásuk szerint megterhelő a sok tananyag mellett az, hogy első osztálytól kötelezően tanulják a diákok a horvát nyelvet. Emiatt a szomszédos Becsehelyre, vagy a közeli városba, Nagykanizsára íratják be gyermeküket. Ez a magatartás azokra jellemző, akik maguk is betelepültek a faluba, vagy házasság révén, vagy, mert a faluban vásároltak ingatlant.

⁵⁷ Gadányi Katalin (1999): *A Mura menti horvátok névmagyarosítása*, Nagykanizsa p.75.

⁵⁸ Rácz Erika (1999): *A Mura menti horvátok a századok vonzásában*, Zrínyi Miklós Általános Iskola, Murakeresztúr, p.80.

⁵⁹ Stjepan Blažetin 1996: *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika*, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh p. 165.

3. Az identitás, kultúra és kétnyelvűség

3. 1. Nemzeti identitás anyanyelv, kultúra

Egy nép, nemzetiség identitásának megőrzésében kiemelkedő szerepe van a nyelv ismeretének, használatának, továbbadásának. A magyarországi nemzetiségek esetében, és azon belül a kaj horvát nyelvet használók körében sincs ez másképp. Annál is inkább fontosnak tekintetem ezt a kutatást, mivel a kaj nyelvjárás fejlődése ezen a területen a XVI. században erőteljes lendületet vett, és ez egészen az 1830-as évekig tartott. A *što* nyelvjárás térhódításával, és irodalmi nyelvvé válásával a kaj nyelv sajnos hanyatlásnak indult, és Slavko Batušić szavaival „*az akadémiákból és a katedrákról az előszobákba, fűszerekbe és udvarokba száműzetett*”.⁶⁰ Lőkös István: *A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel* című munkájában úgy véli, hogy a kaj nyelvjárás irodalmivá válására akkoriban ugyanakkora esély volt, mint a *što* nyelvjárására.⁶¹ Nyelvészeti szempontból a kaj nyelvjárás egy gyöngyszem, mely egyfelől magába olvasztotta a Mura túlfeléről hozott nyelvmlékeket, másfelől újakat alakított ki, ezáltal téve a nyelvet unikálissá, és rendkívül értékké.

Különlegességénél fogva tehát ez a nyelvjárás semmi máshoz nem fogható értéket képvisel, ezért a nemzeti identitástudatot erősítheti egyéni és csoportszinten egyaránt. Ugyanakkor hátránya is éppen ebből adódik, hiszen a többségi nyelvbe való asszimiláció, a nemzetiségi nyelvvesztés, és a nyelvcsere, mely a kaj nyelvjárást egyrészt az irodalmi horvátra, másrészt a magyar nyelvre vonatkozóan jelenik meg, veszélyezteti a nyelv fennmaradását, jövőjét.

„*E kis néprajzi csoport nagyjából a muraközi horvátság Murán átvándorolt utóda, mely idővel magába olvasztotta az ide települt magyar, szlovén és egyéb anyanyelvű lakosokat. Kettejük nyelvében, viseletében, szokásaiban ezért már a századfordulón is számos különbséget találtak. Kialakulásában és fennmaradásában földrajzi, történeti, gazdasági, társadalmi, nyelvi valamint egyházi viszonyok és adottságok játszottak közre.*”⁶²

A magyarországi horvát nemzetiségeket, így a kaj nyelvjárást beszélőket, azon belül is a vizsgálatom fókuszában álló tótszentmártoni horvátságot számtalan külső hatás érte, társadalmi és kulturális egyaránt, melyek nyomán formálódott a nyelvhez, a nemzetiséghez való viszonyuk, erről dolgozatom első felében részletesen írtam. Mivel esetünkben egy régió

⁶⁰ Lőkös István (2014): *Litteratura kajkaviana-A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel*. Kairosz Kiadó, Budapest p.8.

⁶¹ Lőkös István (2014): *Litteratura kajkaviana-A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel*. Kairosz Kiadó, Budapest pp.11-12.

⁶² Kerecsényi Edit (1983): *A muramenti horvátok története és anyagi kultúrája-Zalai gyűjtemény 20..* Zalaegerszeg, p.7.

belüli csoportot vizsgálunk, így hatottak rá a régió kulturális hagyományai, értékrendje, gondolkodásmódja is. *Gereben* (Gereben, 1999), kutatásában kitér arra, hogy a nemzetiségek a fent említett értékekre erősebben támaszkodnak, identitástudatuk erősítése érdekében. A regionális elhelyezkedés és a kisebbségi helyzet, véleménye szerint összefüggést mutatnak. Ezt a gondolatmenetet folytatja, mikor kifejti, hogy a nemzetiségi régiókon belül a közös kisebbségi sors „konzerválhatja” a hagyományokat, a kulturális értékeket, az identitástudat védelme érdekében.⁶³ A családi viszonyok, szokásrendszerek, a neveltetés, az intézményes oktatás pedig, az egyén szintjén fejtették ki hatásukat.

A nyelvcsere *Susan Gal*⁶⁴ a burgenlandi magyarok körében kutatta. Két oldalról közelítette meg a nyelvcsere folyamatát. Az egyik részről szociológiai kérdésként merül fel az, hogy milyen társadalmi szituáció okoz nyelvcsere. A személy identitása és az emberi beszéd formája alkalmazkodik a szituációhoz és a szerint változik. A másik szempont nyelvészeti kérdésként merült fel: a nyelvre -szociolingvisztikai elmélet szerint -kognitív tényezők, társadalmi funkciók befolyással lehetnek, vagy korlátozzák annak struktúráját.⁶⁵

A nemzetiségi identitástudat vizsgálata, mint ahogy *Gereben* (Gereben, 1999) kutatásából is kitűnik, nem állhat meg a nemzetiségi nyelv, azon belül annak beszélt és írott változatánál. A téma komplex feltérképezéséhez szükséges a kultúra, a vallás, az oktatás egy-egy szegmensére is pillantást vetni. Ezek különböző fajsúllyal jelennek meg munkámban. A nemzeti hovatartozás egyik legmeghatározóbb tényezője az anyanyelv és a család, de kiemelt szerepe van a hagyományoknak, kultúrának és a szülőföldnek is.⁶⁶ *Alabán Ferenc* (Alabán, 1999) a *nemzeti identitásról* úgy vélekedik, hogy a *nemzeti tudat* és *nemzeti érzés* fogalmak egy bizonyos szinten összekapcsolódnak és kölcsönösen kiegészítik egymást.⁶⁷ (6. ábra)

⁶³ Gereben Ferenc (1999): *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely p.90.

⁶⁴ Susan Gal (1991): *Mi a nyelvcsere és hogyan történik?* Kisebbségi Szemle http://www3.umiz.at/de/datenbanken/ddb/publikationen/Mi_a_nyelvecsere_es_hogyan_tortenik.pdf?fbclid=IwAR1iid0wKfm_ptCWnsXZWwagzAu5LTkODxTVn3dHbdyWRUz1e4NAAuIC8iU letöltés ideje: 2024.02.12.

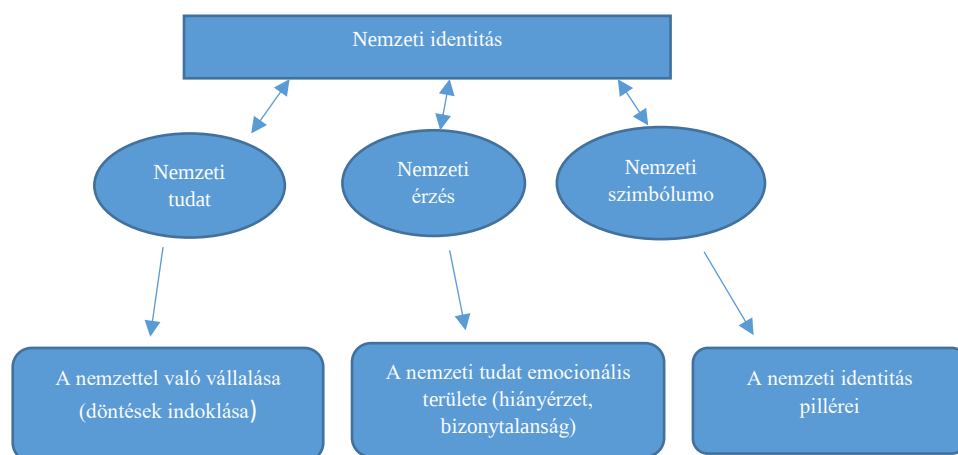
⁶⁵ u.o.

⁶⁶ Gereben Ferenc (1999): *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely, p.89.

⁶⁷ Alabán Ferenc (2016): *A kulturális identitás metamorfózisai*, Komárom p.13. https://pf.ujs.sk/documents/2016.06.29_Alaban_Belivek_Nyomdaesz.pdf utolsó letöltés 2024. 02. 03.

3. ábra: cím: A nemzeti tudat és nemzeti érzés kapcsolata

Forrás: *Saját szerkesztés Alabán F. alapján* ⁶⁸

3. 2. Kétnyelvűség

„A kétnyelvűség (bilingvizmus) két nyelv kapcsolatának, két nyelv kapcsolata pedig két etnikum, illetőleg azok tagjai kapcsolatának a közvetlen következménye.”⁶⁹

A kétnyelvűségnek számos meghatározása van, a definíciókban megjelenő ellentmondások oka különböző kritérium alapján meghatározott fogalmak. Ilyen például a nyelvek ismeretének foka, vagy a második nyelv elsajátításának ideje. Annak függvényében, hogy melyik életkorban sajátította el valaki a nyelveket *korai* vagy *később kialakult* kétnyelvűségről beszélhetünk. A kétnyelvűség egyik fajtája a *népi kétnyelvűség*, amely a kisebbségi csoportok jellemzője, ám, hogy fennmaradhassanak, el kell sajátítaniuk a többség nyelvét.⁷⁰

Göncz ⁷¹ a kétnyelvűségi kutatások problémájaként a nyelvrendszerek fejlettségi fokát jelöli meg. A nyelvi egyensúly vagy nyelvi dominancia determinációja személyiségvonások alakulására is hatást fejt ki. Valamely nyelv erősebb hatásai következtében az egyén az intenzivitásnak köszönhetően azt a nyelvet jobban fogja elsajátítani. A hatások feltáráshoz különböző kérdőíveket alkalmaznak, de közvetlenül a kétnyelvű egyén verbális produktumai által is eredményt lehet elérni a nyelvrendszer fejlettségének megállapítására. Mindkét nyelven egyforma nehézségű szavakból kell reprodukálni, az eredmények alapján lehet következtetni a nyelvrendszerek fejlettségi szintjére. Másik mérési módszer alkalmazása a folyamatos asszociáció. Ezt az eljárást *Galin* és *Lambert* is alkalmazta a múlt század közepén, abból az

⁶⁸ Alabán Ferenc (2016): *A kulturális identitás metamorfózisai*, Komárom p.13.

https://pf.ujs.sk/documents/2016.06.29_Alaban_Belivek_Nyomdaesz.pdf utolsó letöltés 2024. 02. 03.

⁶⁹ Kiss Jenő (2002): *Társadalom és nyelvhasználat*, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, p.211.

⁷⁰ Göncz Lajos (1985): *A kétnyelvűség pszichológiája*, Fórum Könyvkiadó, Újvidék pp12-16.

⁷¹ u.o.

aspektusból, kiindulva, hogy a dominás nyelven több asszociáció várható azoknál az egyéneknél, akik kétnyelvűek.⁷²

A kétnyelvűség kialakulásának lehetőségei közül az egyik a *nemzeti kisebbségi kétnyelvűség*, hiszen a nemzeti kisebbségekhez tartozóknak jogában áll saját kisebbségi nyelvük használatához közösségükön belül.⁷³

Navracsics⁷⁴ a „kétnyelvű agy” tanulmányozása során szintén arra a következtetésre jutott, hogy a gyermekkorban elsajátított kétnyelvűség hatására, az agy két féltékéje közötti dominancia kiegyenlítődhet. A korai kétnyelvűség pozitív hatásairól szólva megemlíti, hogy az idegi kapcsolatok együttműködése az agyi vérellátottságnak köszönhetően hatékonyabb. Ez jobb iskolai teljesítményt is feltételez, a koncentrációképesség magasabb színvonalú működésének következtében. Az öt éves kor előtt elsajátított kétnyelvűség jó hatással van az információ feldolgozásra, a nyelvi- és kommunikációs készségekre, a szürkeállomány sűrűbb idegsejti kapcsolódásainak eredményeképpen.⁷⁵

Kiss Jenő, (Kiss, 1995) a kétnyelvűség pozitívumai között említi a kreativitást, a kognitív képességek rugalmasságát, a nyelvi készségek fejlődését, a nyelvi tudatosság magasabb szintre emelésének képességét, és az érzelmi alkalmazkodóképességet, Több nyelv ismeretével tágul a kommunikáció hatóköre, megnő a kapcsolatfelvétel-és tartás lehetősége, növekszik az etnikai, kulturális és nyelvi tolerancia. A kétnyelvűség hátrányáról szólva megjegyzi a nyelvtudás labilitását, a nem megfelelő nyelvelsajátítás következményeképpen fellépő „félnyelvűséget, vagy kevertnyelvűséget”, mely már a kognitív fejlődést is gátolja, korlátozott nyelvi kódja által.⁷⁶

3. 3. Az egyéni és a közösségi kétnyelvűség

A gyermekkorai kétnyelvűség kialakulását a kétnyelvű környezetben való nevelkedés idézi elő, de ez a környezet nagyon sokszínű lehet. A környezet determináló: a kétnyelvűség kialakulásához vagy elutasításához vezet.⁷⁷ A környezeti hatástól függően Göncz⁷⁸ különböző típusú kétnyelvű csoportok kialakulását elemezi. (3. táblázat)

⁷² Göncz Lajos (1985): *A kétnyelvűség pszichológiája*, Fórum Könyvkiadó, Újvidék pp.17-18.

⁷³ Navracsics Judit (1999): *A kétnyelvű gyermek*, Corvina Kiadó Budapest, p.54.

⁷⁴ Navracsics Judit (2010): *Egyéni kétnyelvűség*, Szegedi Egyetemi Kiadó, p.23.

⁷⁵ u.o.

⁷⁶ Kiss Jenő (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.p.219-221.

⁷⁷ Bartha Csilla (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. p.162.

⁷⁸ Göncz Lajos (1999): *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*, Budapest-Újvidék, Osiris Kiadó-Fórum Kiadó-MTA Kisebbségkutató Műhely, p.97.

3. táblázat: A kétnyelvűség fontosabb típusai

Forrás: Göncz Lajos (1999): A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)

Budapest-Újvidék, Osiris Kiadó-Forum Kiadó-MTA Kisebbségkutató Műhely p.97.⁷⁹

Kritérium	Közösségi kétnyelvűség	Egyéni kétnyelvűség
A közösség viszonyulása	additív-hozzáadó szubtraktív-felcserélő kétnyelvűségi helyzet	
Csoport	elit: kisebbségi egyoldalú:-kétoldalú	
Következmény		hozzáadó: elcserélő
A második nyelv elsajátításának ideje		korai: kései
A nyelvek elsajátításának sorrendje		lingvizmus: glottizmus
A nyelvek ismeretének szintje		domináns: balansz receptív: produktív
Jelentési hasonlóság/különbég		mellérendelt: összetett
A nyelvek elsajátításának és tanulásának módja		természetes: kontrolált (iskolai)

Ha valaki egy nemzeti-nyelvi kisebbséghez tartozik, kétnyelvűvé válik, de ez akkor is bekövetkezhet, ha az egyén nem tartozik nyelvi kisebbséghez, ez esetben egyéni kétnyelvűségről beszélünk. Navracsics⁸⁰ megfogalmazásában a kétnyelvűség azt jelenti, hogy az egyén két vagy esetleg több nyelvet használ a mindennapi életben. Valójában egyetlen ember sem tudja a saját nyelvét tökéletesen, erről tanulmányában kitér a nyelvváltozatokat is. Az egynyelvűek sem bírják magukénak a saját nyelvüket száz százalékban, hiszen maga a nyelv „abszolút absztrakció”, különböző változatok összesége. Az egyéni kétnyelvűség

⁷⁹ Göncz Lajos (1999): *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*, Budapest-Újvidék, Osiris Kiadó-Fórum Kiadó-MTA Kisebbségkutató Műhely, p.97.

⁸⁰ Navracsics Judit (2010): *Egyéni kétnyelvűség*, Szegedi Egyetemi Kiadó, p.1.

megfigyelésének középpontja arra irányul, hogy az egyén hogyan válik kétnyelvűvé, milyen stratégiákat alkalmaz a nyelvelsajátítás során.⁸¹

A közösségi két- (vagy több) nyelvűség definíciója, hogy az azonos területen élő különböző nyelvi csoportok különböző jellegű és kiterjedésű kapcsolataik révén kapcsolatba kerülnek egymással.⁸² A társadalomtudományban nincs egyetértés a „közösség” és a „csoport” jelentését illetően, nyelvtudományi megközelítésben a „nyelvközösség” és a „beszélőközösség” szavakat használja inkább.⁸³ A „nyelvközösség” azon emberek összessége, akik ugyanazon anyanyelv és változatai tudásában osztoznak. A „beszélőközösség” kisebb körű fogalom, a „nyelvközösségnek” van alárendelve. Azon emberek csoportja, akik ugyanazt a nyelvet ugyanazon nyelvi és kommunikációs normák szerint használják, valamint társadalmi kapcsolatrendszer fogja őket össze.⁸⁴

3. 4. A nyelvelsajátítás elméletei

Mivel a nemzetiségi nyelvtanulás elsődleges színtere a család, (2. számú melléklet.10. kép) ezért a kisgyermekkori nyelvelsajátításról is szeretnék néhány szót szólni.

A kisgyermek beszédfejlődése rendkívül gyors folyamat, melynek során a környezetükben előforduló hibás nyelvi anyag ellenére képesek a helyes nyelvtani struktúrák elsajátítására, de ez csak bizonyos életkorig lehetséges (6-7 év: „biológiai sorompó”).⁸⁵

A beszéd elsajátítására vonatkozó különböző nézetek, egymástól eltérő módon, az öröklés, illetve a környezet hatását helyezték előtérbe, ugyanúgy, mint az általános fejlődéseméletek, vagy a tehetség témakörét boncoló tézisek. A tanuláselméleti megközelítés a gyermek környezetében élő felnőttek által tanítottakat tartja hangsúlyosnak, míg a nativista elmélet az öröklést helyezi előtérbe. A két elmélet mintegy összekapcsolásaként született meg az interakcionista elgondolás, melynek kognitív szempontú képviselői a kognitív képességhez kötik a nyelvelsajátítás feltételeit, míg a kulturális szempontú megközelítés szerint a kommunikáció alapja a kulturális tanulás⁸⁶

Napjainkra a nyelvészettel foglalkozó kutatók egyetértenek abban, hogy a klasszikus tanuláselméleti megközelítés a véges esetszám miatt nem elfogadható, hiszen a nyelv egy rendkívül kreatív rendszer, ahol végtelen a beszédprodukcióban és a megértésben a variációs lehetőségek száma. Szintén lehetetlen a nyelvtani szabályok elvont elveinek pontos

⁸¹ Navracsics Judit (2010): *Egyéni kétnyelvűség*, Szegedi Egyetemi Kiadó, p.11.

⁸² Bartha Csilla (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. p.63.

⁸³ u.o.

⁸⁴ Kiss Jenő (2002): *Társadalom és nyelvhasználat*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. pp.153–154.

⁸⁵ Lukács, Á. & Pléh, C., (2014): *Nyelvelsajátítás*. In: Pszicholingvisztika. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp. 445-481

⁸⁶ Cole, M. & Cole, S. R. (2006). *Fejlődéslélektan*. Budapest: Osiris Kiadó. p.323.

feltérképezése és megtanulása hallás útján, annál is inkább, mert a beszédben, amit a gyermek a környezetében hall, ezek gyakran nem is jelennek meg, illetve nem is kikövetkeztethetők. A genetikailag kódolt, veleszületett képesség, és a tapasztalati úton, tanulás során szerzett ismeretek aránya, összefonódása az, ami jelenleg foglalkoztatja a szakembereket. Fontos kérdés, hogy a kognitív gondolkodási folyamatokban mely területek azok, amelyek szerepet játszanak a nyelvelsajátításban, illetve hogy a kognitív képességek vajon az általánosítás vagy a tartalmi elemek alapján segítik a beszéd megtanulását?

Érdemes lehet még megemlíteni egy másik nyelvelméleti modellt, a „konstrukciós nyelvten” modelljét, melyet *Tomasello* dolgozott ki *Lieven* és munkatársai, valamint saját kutatásainak nyomán.⁸⁷

Lieven (*Lieven*, 2010) hálózatként képzei el a szavakat. Kezdetben ezek nagyon korlátozott hatókörű formák és jelentések lehetnek, melyeket differenciálatlan fonológiai karakterláncként képzel el, mely adott esetben pl. egy tárgy leképezésére szolgálhat. Ez a karakterlánc eleinte nem kapcsolódik semmihez. Később az egymás mellett álló elemek, az őket összekötő „húrok” által kapcsolatba lépnek. A kapcsolat erősségét az ismétlésszám határozza meg, ez a „húr” frekvenciáját növeli, ezáltal kondicionálja az elemek összetartozását. A hálózat asszociációkat hoz létre olyan karakterláncok között, amelyek forma- és jelentés leképezéseikben közel állnak egymáshoz, így a hálózat folyamatosan fejlődik, és egyre árnyaltabbá válik. A hálózat reagál az adott helyzetben a bejövő információra, azáltal, hogy az adott impulzus és a jelenlegi „tudás” milyen kölcsönhatásban vannak egymással. A szabályszerű viselkedés rögzülése, egy új elem, és a már meglévő kapcsolati háló interakciójából adódik. Az, hogy egy adott kapcsolatkészlet milyen mértékben produktív, a típus gyakoriságától (a kapcsolati mintát megerősítő elemek száma) és a jellemzők skálájától függ.⁸⁸

*Tomasello*⁸⁹ megállapítása alapján, az első szavak, amelyeket a gyermekek megtanulnak és használnak a felnőtt nyelv által használt szókincs valamennyi fő részéből tartalmazznak elemeket, így szerepelnek közöttük tulajdonnevek, köznevek, névmások, igék, melléknevek és így tovább. A fent nevezettek közül a kivételt néhány kisebb nyelvi egység képezi, amelyek hangtanilag és szemantikailag is kis jelentőséggel bírnak, mint például kötőszavak és segédigék. A gyermekek beszédtanulásának egyik fő forrását a felnőttekkel való társas

⁸⁷ Lukács, Á. & Pléh, C., (2014). *Nyelvelsajátítás*. In: Pszicholingvisztika. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp. 445-481

⁸⁸ *Lieven*, E., (2010). *Input and first language acquisition: Evaluating the role of frequency*. *Lingua* 120, pp. 2546-2556

⁸⁹ *Tomasello*, M., (2003). *Constructing language. A language based theory of language acquisition*. Cambridge: Harvard University Press

interakció adja. A világ számos nyelvén a gyerekek a kezdeti beszédtanulás folyamán könnyebben tanulják meg a főneveket, mint az igéket, és más típusú szavakat. Ez azért érdekes, mert a különböző nyelveken az igék és egyéb szavak nagyon eltérő módon használatosak mégis egységességet fedezhetünk fel közöttük.⁹⁰

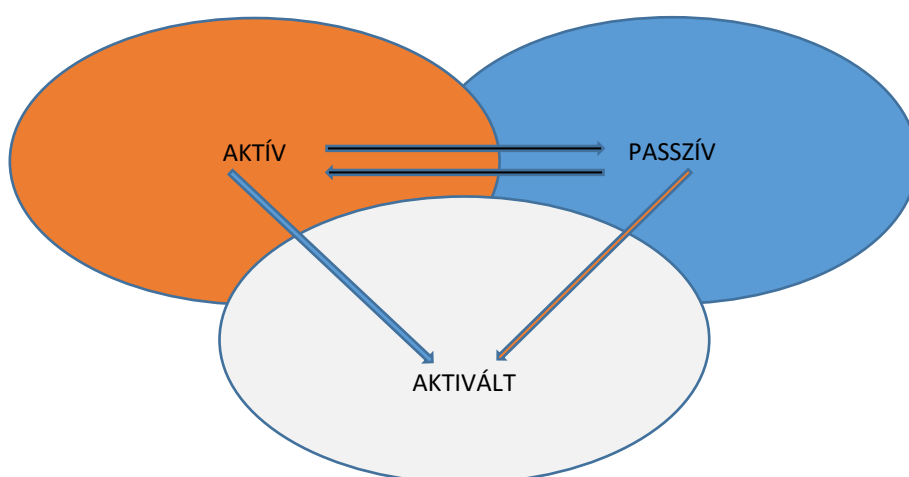
3. 5. A mentális lexikon

A nyelvelsajátítási modellben fontos szerepet játszik a mentális lexikon, mely a forma és jelentés között átvezető tárolóként funkcionál. Bizonyos feltételezések szerint két szótár épül ki: a fonetikusán és vizuálisan kódolt lexémák szótára. Pszicholingvisztikai ismeretek szerint a mentális lexikon nyelvspecifikus. A kétnyelvűek mentális lexikona összetettebb, mint az egynyelvűeké.⁹¹

Libárdi⁹² kutatásában arra a következtetésre jut, hogy jelenleg nem lehet egy egységes, mindenre kiterjedő fogalmat meghatározni, a mentális lexikon tekintetében. Azonban, ha közelebb akarunk jutni a mentális lexikon fogalmához, érdemes az egyes fogalommeghatározásokat áttekinteni, melyek során kialakulhat fejünkben egy, a valamennyi meghatározást magában foglaló összetett definíció. A külföldi és magyar szakirodalmat egyaránt felhasználva úgy fogalmaz, hogy minden ember agyában van egy fogalomtár egy úgynevezett szótár, valamint emellett egy szabályhalmaz, mely azért felelős, hogy irányítsa a szótár elemeinek kapcsolatát. Ezt a megközelítést nevezzük mentális grammatikának.⁹³

4. ábra: A mentális lexikon részei (Gósy,2005)

Forrás Libárdi, Péter.(2017): *A mentális lexikon több szempontú vizsgálata*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó p.11.⁹⁴

⁹⁰ Tomasello, M.,(2003). *Constructing language. A language based theory of language acquisition*. Cambridge: Harvard University Press.

⁹¹ Navracsics Judit (2010): *Egyéni kétnyelvűség*, Szegedi Egyetemi Kiadó, pp.57-58.

⁹² Libárdi Péter (2017): *A mentális lexikon több szempontú vizsgálata*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.p.p 9-11.

⁹³ Libárdi Péter (2017): *A mentális lexikon több szempontú vizsgálata*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.p.9.

⁹⁴ Libárdi, Péter.(2017): *A mentális lexikon több szempontú vizsgálata*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó p.11.

A mentális lexikont három szerkezeti egységre bonthatjuk, melyek között szoros kapcsolat áll fenn.⁹⁵ A három terület az aktív, a passzív és az éppen aktivált szókincs.(4. ábra) Az aktív területet alkotják azok a beszédjelek, melyeket gyakran, a passzív területet pedig, melyeket ritkán használ az adott személy. Az éppen aktivált szókincs pedig, ahogyan a neve is elárulja, az aktív vagy a passzív területről egy adott beszédhelyzetben előhívott szókincset takar.

A mentális lexikonban azonban, az eddig vizsgáltakon felül nem csak szavak helyezkednek el, hanem a világról alkotott tudásunk is. Ennek jelentősége abban is rejlik, hogy egy-egy szó jelentését tapasztalataink befolyásolják, így a szó múltbeli élményeink alapján idéz elő más-más jelentést bennünk.⁹⁶

A mentális lexikon nem állandó és nem rögzült, állandóan változik, átrendeződik. Ezt befolyásolja az egynyelvű környezetben eltöltött idő. Minél hosszabb ez az időintervallum, annál inkább átformálja a mentális lexikon összetételét, tárolási mechanizmusát. A szemantikai tartalom aktiválódhat nyelvtől függetlenül, ha az adott egyén minkét nyelvet kiegyensúlyozottan használja a mindennapokban.⁹⁷

Navracsics⁹⁸ kutatásában kitér arra, hogy a mentális lexikon összetételében a kultúrának meghatározó szerepe van, mert a nyelv és a kultúra hatást gyakorolnak egymásra. A kétnyelvű egyének mentális lexikona összetételében különbözik az egynyelvűekétől, a kétnyelvű egyén tudatában mindkét nyelv folyamatosan jelen van. A mentális lexikon kutatása a kétnyelvűség színesíti, mivel a két nyelv viszonyát is vizsgálja. Az egynyelvű beszélőknél a deklaratív memóriarendszer és a procedurális memóriarendszer a beszédtevékenység során ugyanolyan aktivitást mutat, bár a procedurális memória az életkor előrehaladtával gyengül.⁹⁹

3.6 Nyelvmegtartás, nyelvvesztés folyamata

Bartha (Bartha, 2001) felhívja a figyelmet a generációk közötti nyelvátadás fontosságára, melyet Fischman (Fischman 1991 idézi Bartha, 2001) egy nyolcszintű táblázatban foglal össze, melyben a számok növekedésével csökken a nyelvátadási folyamat, ezáltal nő a nyelvvesztés esélye. (4. számú táblázat)

⁹⁵ Libárdi, Péter.(2017): *A mentális lexikon több szempontú vizsgálata*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó p.11.

⁹⁶ Libárdi, Péter.(2017): *A mentális lexikon több szempontú vizsgálata*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, p.18.

⁹⁷ Navracsics Judit (2010): *Egyéni kétnyelvűség*, Szegedi Egyetemi Kiadó, pp.57-59.

⁹⁸ Navracsics Judit (2014): *A kétnyelvű mentális lexikon és működése* https://real-d.mtak.hu/720/7/dc_802_13_doktori_mu.pdf letöltés ideje 2024. 03. 24. p.32.

⁹⁹ Navracsics Judit (2014): *A kétnyelvű mentális lexikon és működése* https://real-d.mtak.hu/720/7/dc_802_13_doktori_mu.pdf letöltés ideje 2024. 03. 24. p.32.

4. számú táblázat: A generációk közötti nyelvátadási folyamat megszakadásának skálája
 Forrás: (Fischman 1991 idézi Bartha 2002 pp.26.)¹⁰⁰

8. fázis	A kisebbségi nyelv néhány megmaradt beszélőjének társadalmi elszigeteltsége A nyelv rögzítésére van szükség a későbbi esetleges rekonstruáláshoz
7. fázis	A kisebbségi nyelvet az idősebb, a gyermeknevelés időszakán túljutott nemzedékek használják, a fiatalok nem A nyelv terjesztése szükséges a fiatalok körében
6. fázis	A kisebbségi nyelvet nemzedékről nemzedékre átörökítik, s a nyelvet használják a közösségben Szükséges a családok folyamatos nyelvátörökítésének támogatása
5. fázis	Az írásbeliség létezik a kisebbségi nyelven, főként otthon, az iskolában és a közösségen belül Szükség van a kisebbségi írásbeliség támogatására, különösen akkor, ha állami támogatás nincs
4. fázis	Létezik középfokú oktatás a kisebbség nyelvén Szükség van a kisebbségi közösség anyagi támogatására
3. fázis	A kisebbségi nyelv megjelenhet olyan munkahelyeken is, ahol többségi nyelvi beszélőkkel érintkeznek
2. fázis	A közügyek intézése kisebbségi nyelven történhet és a média elérhető ezen a nyelven
1. fázis	A kisebbségi nyelv használható a felsőoktatásban, a kormányzati munkában és a nemzeti médiában

A nyelvcsere változása a kétnyelvű beszélőközösséghez, míg a nyelvvesztés a kétnyelvű beszélőhöz köthető folyamat (Bodó, 2001). A nyelvcsere a kisebbségi nyelvhasználók színtereinek gyakorisága, a nyelvvesztést a beszélők egymáshoz viszonyított nyelvtudása különbözteti meg. A kisebbségi nyelvet hiányosan elsajátítókat Bodó (Bodó, 2001) a terminális beszélők (semispeaker) csoportjába sorolta. Ők még képesek a nyelvet kreatívan használni, de a hiányosan elsajátított nyelv miatt nem képesek a folyékony nyelvhasználatra. A társas szöveggörnyezet beszűkülésének a következménye vezethet a nyelvcsere folyamatában a kisebbségi nyelvek, nyelvváltozatok stílus és szociolektusok változásához. A szűk körű nyelvhasználók (narrow users) (Gal 1989 idézi Bodó, 2001) a fiatalabb korosztály (23-40 év), ők korlátozott nyelvhasználók. A folyamatos változás vizsgálatában a szűk körű nyelvhasználók a terminális beszélőknél magasabb szintű nyelvi kompetenciával rendelkeznek. A széles körű nyelvhasználók (broad users) a 63 év fölöttiek. Ők azok, akik rendszeres használják az adott kisebbségi nyelvet, nyelvváltozatot.¹⁰¹

¹⁰⁰Bartha Csilla (2002): *Kétnyelvűség, nyelvcsere: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei*
file:///C:/Users/user/Downloads/Ketnyelvuseg_nyelvcsere_a_kisebbségi_nye.pdf letöltés ideje: 2024. 03. 24.
 p.26.

¹⁰¹Bodó Csanád (2001): *Nyelvi változások a nyelvcsere és nyelvvesztés folyamán* https://real-j.mtak.hu/6077/1/MagyarNyelvor_2001.pdf letöltés ideje: 2024. 03. 24.

A nyelvcsere gyakran nyelvjárásvesztést is jelent. Ez lehet strukturális, ami a beszélők nyelvjárási ismereteinek zsugorodása, illetve funkcionális, ami a nyelvjárás pragmatikai visszaszorulása.¹⁰² A nyelvcsere befolyásolja az a tényező, hogy a szülők a kisebbségi nyelvet átadják -e vagy sem a gyermekeiknek. Kiemelt szerepe van az oktatásnak, ennek hátterét az adott politikai befolyásoltság, törvények biztosítják. A nyelvmegőrzés alappillérijének Bartha (Bartha, 2001) a kisebbségi nyelven való oktatást tartotta fontosnak, „hiszen az oktatás közege, eszköze és céltáblája a kisebbség és a többség között egyenlőtlenség legitimációjának”.¹⁰³

Kutatásomban erre vonatkozólag megerősítést nyert ez a tény, mivel a generációk nyelvismeretének átörökítése mellett a nemzetiségi iskolában folyó kisebbségi nyelvoktatás is determinálja a horvát nyelvhez való viszonyt, akár a kaj dialektus, akár az irodalmi horvát nyelv szempontját vizsgáljuk.

¹⁰² Kiss Jenő (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.p.251.

¹⁰³ Bartha Csilla (2001). *Kétnyelvűség, oktatás, kétnyelvű oktatás és kisebbségek*. In: *Educatio* 9/4: 761775 l https://www.academia.edu/37016967/Kisebbs%C3%A9gi_nyelvek_meg%C5%91rz%C3%A9s%C3%A9nek_lehet%C5%91s%C3%A9gei_%C3%A9s_az_oktat%C3%A1s letöltés ideje: 2024. 04. 13.

4. Nyelvhasználat és nyelvmegtartás Tótszentmártonban

4.1. Alkalmazott módszerek

A kutatás célja, annak feltérképezése, hogy Tótszentmárton településen, a kaj horvát nyelv vonatkozásában, a különböző korosztályoknál hogy alakul a kaj horvát nyelv használata. A téma alapos körüljárása közben a következő kérdéseket fogalmaztam meg: Veszélyeztet-e a kaj nyelvjárást Tótszentmárton településen a nyelvvesztés, nyelvhalál? Milyen külső és belső tényezők befolyásolhatják a nyelvcserét? Átadják-e a szülők gyermekeiknek a kisebbségi nyelvet? Elveszíti-e a kaj nyelvjárás az „értékét” az irodalmi horváttal, illetve a magyar nyelvvel szemben? Támogatja -e a kisebbségi oktatás a kaj nyelv megőrzését? Milyen szemléletváltásra van szükség a nyelvcsere visszafordításának érdekében?

Feltevéseim a következők:

1. Feltételezem, hogy az idők folyamán a kaj horvát nyelvhasználat jelentősen csökken.
2. Feltételezem, hogy a fiatalok inkább az irodalmi horvát nyelvet tanulják szívesebben.
3. Feltételezem, hogy a vegyes házasságok, és a magyar nyelvű lakosság betelepülése, Tótszentmárton nyelvi közösségének felhígulásához, nyelvcserehez vezet.
4. Feltételezem, hogy egyre kisebb az igény a nemzetiségi nyelvoktatásra a településen.

Dolgozatom kvantitatív részében, primer kutatás keretében, (Kontra, 2011) kérdőíves módszerrel vizsgálom a horvát nyelvhasználat jelenlegi állapotát Tótszentmárton településen, hogy a hipotéziseim bizonyítást vagy cáfolatot nyerjenek, illetve hogy a feltett kérdésekre választ kapjak. A kérdőíves módszer előnye a gyors információszerzés, valamint az eredmények könnyű feldolgozása. A kvantitatív kutatási módszerrel, a megszerzett adatok számszerűsítésére kerülhet sor, továbbá lehetővé válik csoportosításuk is. A kapott mennyiségi mutatók alapján történik a hipotézisek igazolása, vagy cáfolata.¹⁰⁴

Az életkori tartományokat 18-40, 41-65 és 66-90 év alapján határoztam meg, ezért a mintavétel csoportja körülbelül 781¹⁰⁵ fő, ebből 291 kérdőív érkezett vissza, azaz 36,8%. A legfiatalabb kitöltő 19, a legidősebb 90 éves volt.

¹⁰⁴ Kontra József (2011): *A pedagógiai kutatások módszertana*. Kaposvár: Kaposvári Egyetem p.46.

¹⁰⁵ Népszeg. com: <http://nepesseg.com/zala/totszentmarton#2>

Az első korosztály képviselői 82-en voltak, közülük 48 férfi, és 38 nő vett részt a kutatásban. A 41-65 év közöttiek 141-e képviseltették magukat, 75 férfivel és 66 nővel. A legidősebbek közül, (66-90 év) 68-an segítettek munkámat válaszaikkal, köztük 33 férfi, és 35 női kitöltővel. Összesen 135 nő és 156 férfi töltötte ki a kérdőívet.

Mivel, mint ahogy már említettem, személyes érintettségem is van a témában, ezért a kitöltők egy részével személyesen is találkoztam. Postaládákba dobtam a kérdőívet, illetve személyesen adtam át. A kérdőív elején néhány gondolatban ismertettem a kutatás célját, melyben vizsgálom a kaj horvát nyelv használatának alakulását a különböző korosztályoknál.

„Nem valószínűségi” (Kontra, 2011) mintavétellel dolgoztam, egyszerűen elérhető alanyokkal, a településen lakókkal, így a minta nem reprezentatív. A válaszadók csoportosítását több szempontból indokoltnak tartottam. Elsősorban korosztály szerint, hiszen a kaj horvát nyelv ismerete és használata függhet az életkortól. Nemek szerint is elkülönítettem a kérdőív kitöltőit, így a nemek közti eltérések és hasonlóságok a kaj horvát nyelvhasználatban szintén vizsgálhatók. A kérdőív elején a vizsgált személyek foglalkozására is rákérdeztem, de ezt a szempontot a továbbiakban nem vettem figyelembe, hiszen ez a kaj horvát nyelvhasználat szempontjából nem releváns. A kérdéssor összeállítása során törekedtem a tölcserelv alkalmazására, azaz az egyszerűbb kérdésektől haladtam a bonyolultabbak felé, illetve igyekeztem a kérdéseket egyértelműen feltenni, a félreértések, és az ebből adódó hibák elkerülése érdekében.¹⁰⁶

Kerültem az összetett mondatok, és az idegen szavak használatát. Egy kérdésen belül egy választ szerettem volna kapni, kiküszöbölve ezzel a nem egyértelmű megfogalmazást. Nem használtam személyeskedő kérdéseket, és olyanokat sem, amelyekről esetleg feltételezhető, hogy a kitöltők nem szívesen válaszolnak rá. A kérdőív összeállításánál segítségemre volt Kiss Jenő *Társadalom és nyelvhasználat* című könyve.¹⁰⁷

1-2. kérdésben az alapadatok feltérképezésére került sor. 3-6. kérdés a kitöltő és házastársa vonatkozásában tájékozódtam, hogy helybéliek-e, illetve ha nem, akkor vajon horvát nemzetiségű településről származnak-e. 7-11. és a 21. nagyobb kérdéscsoport konkrétan a nyelvhasználatra vonatkozott. A kaj és az irodalmi horvát nyelv beszélt, illetve olvasott használatára, a horvát nyelv ismeretére, a rádióhallgatási és tévénézési szokásokra. Idesorolnám még a 14-15-ös kérdéseket is, melyek az imádkozás és a káromkodás nyelvére kérdeznek rá. 17-18, és 22-24-es számmal jelennek meg a hétköznapi nyelvhasználatot taglaló kérdések a beszélt és az írott nyelv vonatkozásában.

¹⁰⁶ Kontra József (2011): *A pedagógiai kutatások módszertana*. Kaposvár: Kaposvári Egyetem p.35.

¹⁰⁷ Kiss Jenő (1995.): *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó

12-13. és a 19. 28. kérdésekben a hagyományőrzésről, a hagyományok ápolásáról is kérdeztem válaszadóimat. Két kérdés a falu azon rendezvényeire, alkalmaira (összejövetelek, hagyományőrző egyesületek) kérdez rá, ahol szintén van lehetőség a nyelvhasználatra, kettő pedig a nyelv és a hagyományok ápolásának fontosságára vonatkozott.

16. és 20. kérdésben a horvát nyelv tanulásának színtereire voltam kíváncsi, úgy a válaszadók, mint gyermekeik esetében, valamint a gyermekek nyelvtanulásának szükségességéről is érdeklődtem.

26-27. kérdésben a megkérdezettek válaszoltak arra is, hogy tapasztalták-e már előnyét, vagy hátrányát a horvát kisebbséghez való tartozásnak.

29. és 30. utolsó két kérdés önálló válaszokra épült, az egyikben a családnév jelentésére, a másikban a kaj horvát kisebbség identitásának megőrzésére kerestem a választ.

A harminc kérdésből álló kérdéssor nagy része zárt kérdés, ebből tizenhárom az eldöntendő kérdés, tizennégy kérdés három válaszból kínál választási lehetőséget, egy pedig négy lehetőségből.

A kaj horvát nyelv ismeretéről egy értékelési skálán választhattak a kitöltők, a „tökéletesen, olyan jól, mint magyarul” és az „alig pár szót beszélek” intervallum között.

Két félig zárt kérdést használtam, ahol az „egyéb” válasszal módjuk nyílt a kitöltőknek, az általam megfogalmazottakon túlmutató lehetőség választására.

Saját választ tettek szükségessé a hagyományőrző csoportokra, a vezetéknev jelentésének ismeretére, és a nemzetiségi identitás megőrzésére vonatkozó kérdések, utóbbi bővebb kifejtésre is lehetőséget biztosított a megkérdezettek számára, ezeket nyílt kérdések formájában tettem fel.

4. 2. Eredmények és értékelésük

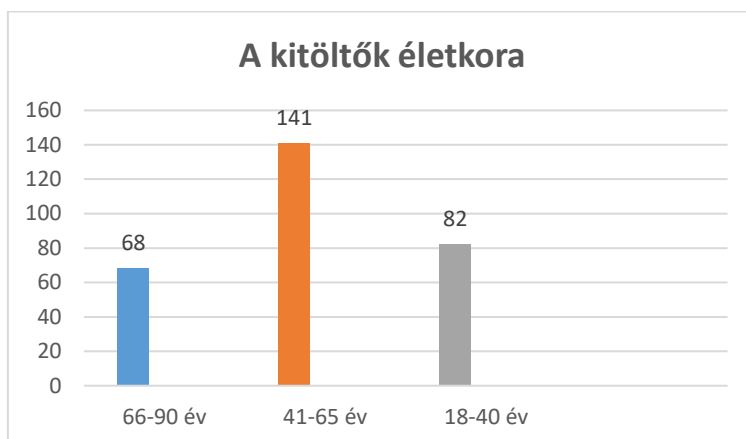
4. 2. 1. Életkor

A válaszadók 54%-a volt nő, 46%-uk férfi. Életkori eloszlás alapján a többséget a középkorosztály képviselte, a 41-65 évesek, ők az összes válaszadó 48,4%-át tették ki. A kitöltők életkori eloszlása hasonlóságot mutat a magyar népességével.(5. ábra)¹⁰⁸

¹⁰⁸ KSH, 2023.:<https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> letöltés dátuma: 2023. 11,21.

5. ábra: A kitöltők életkora

Forrás: saját szerkesztés

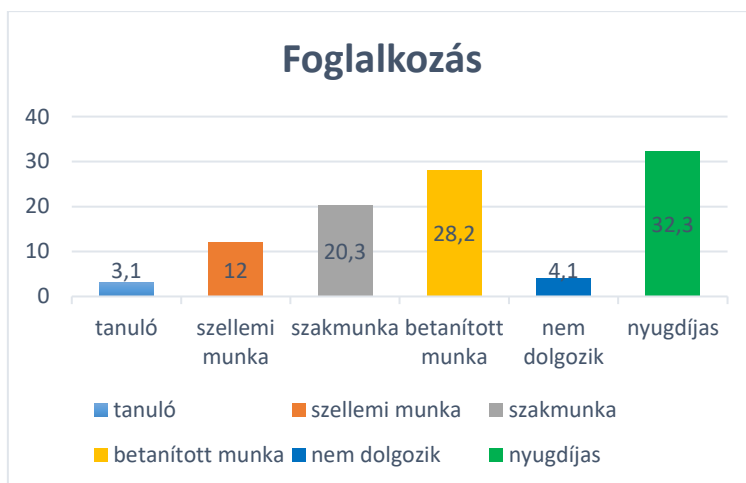

4. 2. 2. Foglalkozás

A nyugdíjasok a válaszadók 32%-át, a betanított munkások 28%-át, a szakmunkások pedig a 21%-át képviselték. Szellemi munkát a kitöltők 12%-a végez. Legalacsonyabb létszámban a tanulók (4%) és a nem dolgozók (3%) vettek részt a kutatásban. (6. ábra)

6. ábra: A kitöltők foglalkozása

Forrás: saját szerkesztés

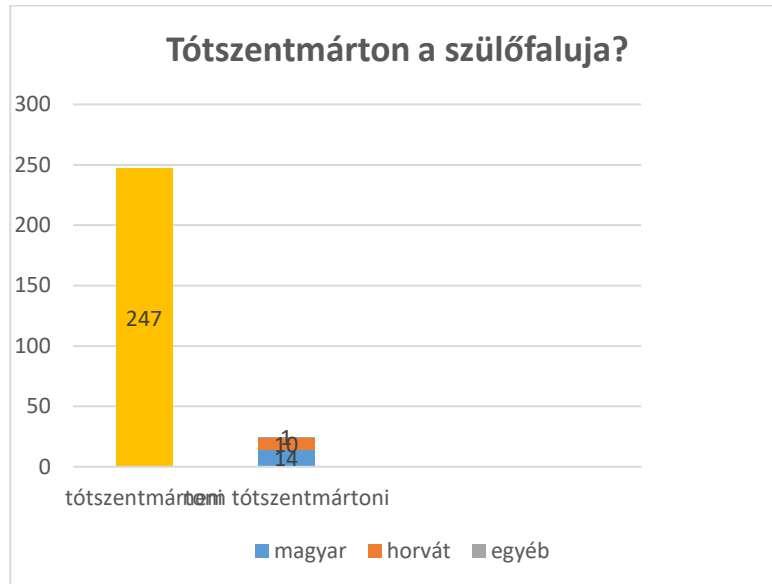

4. 2. 3. Tótszentmárton a szülőfaluja?

A megkérdezettek 84,87%-a tótszentmártoni születésű, így ez az érték megfelelő lehet ahhoz, hogy a kutatásom során kapott válaszokat a település lakosságára kiterjesszem, és a következtetéseimet levonjam. (7. ábra)

7. ábra: A kitöltők szülőfaluja

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 4. Amennyiben nem, akkor a település milyen nyelvű?

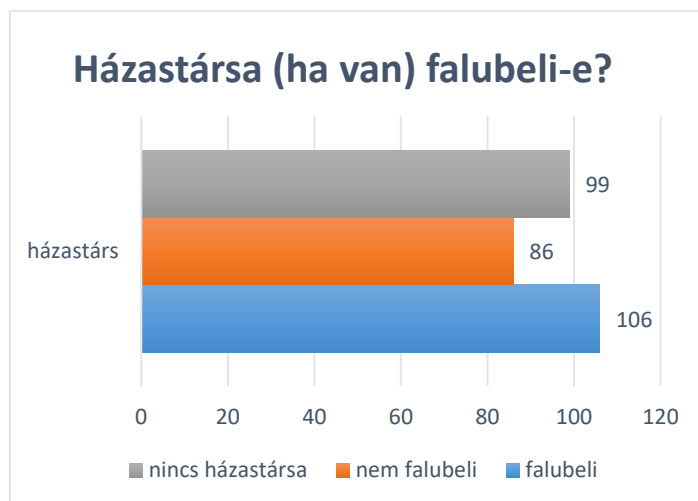
A 46 nem tótszentmártoni születésű válaszadó közül 23 származik magyar településről, (50%) 22 fő horvát nyelvűből, (47,8%) és 1 fő egyéb településről (2,1%). Ebben a kérdésben nem különül el az irodalmi horvát és a kaj nyelvjárás szerinti település. Összevetve a horvátajkú kitöltőket, a helybéli és a szintén horvát településről származók így a válaszadók 92,4%-a horvát nyelvű településről származik.

4. 2. 5. Házastársa (ha van) falubeli –e?

A válaszadók 36,4%-ának falubeli a házastársa, 30%-uknak nincs házastársa, és 29,5%-uknak nem falubeli a házastársa, tehát körülbelül egyharmad-egyharmad az arány a három válasz között. Ha megvizsgáljuk az egyes korosztályokat is, akkor a 18-40 évesek között, 58-nak nincs házastársa, ez a szám magasabb, mint a másik két korcsoport számai, hiszen itt helyezkednek el azok a fiatalok, akik még a házasságkötés előtt állnak. (8. ábra)

8. ábra: A kitöltők házastársa falubeli –e?

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 6. Házastársa milyen nyelvű településről származik?

A horvát nyelvű településről származó házastársak aránya 69%, tehát a nem falubeliek több mint kétharmada, szintén horvát nyelvű településről származik. Ez azt jelenti, hogy a közel egyharmadnyi másik településről származó házastárs fele horvát településről házasodott be a faluba, azaz körülbelül csak egyhatodik nem horvát.

Érdekes lehet összevetni a kapott számokat, a Kerecsényi Edit által vizsgált, 1772-1781-es házasságkötési adatokkal. Ez alapján, a tótszentmártoni házasságkötések 67,1%-a falubelivel kötött, 26,5%-a pedig szintén kaj horvát nemzetiségű párok között. Az egykori statisztikai adatok szerint csupán a lakosság 6,2%-a házasodott egyéb nemzetiségűekkel.¹⁰⁹

Ha figyelembe vesszük, hogy a XVIII. század óta eltelt több mint 200 év, akkor megfigyelhetjük, hogy 242 év alatt a falubeli házasságok a lakosság egészét tekintve százalékos arányban körülbelül a felére csökkentek, ugyanakkor számszakilag nőttek, hiszen az 1700-as években mindössze 86 falubeli házasság kötött, napjainkban pedig a megkérdezettek közül 106-nak falubeli a választottja.(9. ábra)

¹⁰⁹Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája*- Zalai gyűjtemény 20. sz. Zalaegerszeg p.23.

9. ábra: A kitöltők házastársa milyen nyelvű településről származik?
 Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 7.A horvát nyelv használata

Kaj vagy az irodalmi horvát nyelvet használja?

A kaj és az irodalmi horvát nyelv használatát illetően korosztályonként már jelentős különbségeket figyelhetünk meg. A 66-90 éves korosztály az, akik még otthoni környezetben, a szüleiktől vagy nagyszüleiktől tanultak meg horvátul, valószínűleg olyanok is vannak köztük, akiknek a kaj horvát nyelv volt az anyanyelve, és később tanult meg magyarul. Rájuk az irodalmi nyelv kizárólagos használata egyáltalán nem jellemző, és csak hárman írták, hogy mindkét horvát nyelvet használják. Szintén kevesen (négyen) jelezték, hogy egyáltalán nem beszélnek horvátul. Azaz kijelenthetjük, hogy erre a korosztályra a kaj horvát nyelv használata a jellemző. (89,7%)

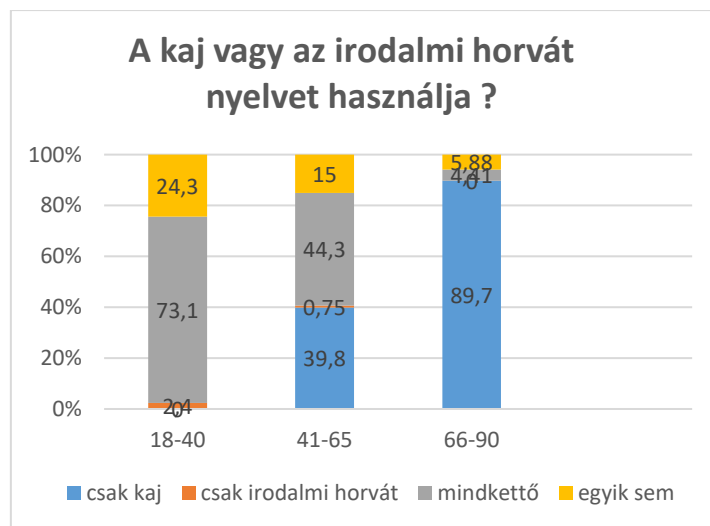
A 41-65 éves kor közötti válaszadóknak már csak a 39,8%-a használja kizárólag a kaj horvát nyelvet, az irodalmi horvátot csak egy személy, mindkettőt pedig 44,3%-uk. Vagyis a horvát nyelvhasználat esetükben 84,1%, ami még így is kevesebb, mint az előző korcsoport adata. 15%-uk egyáltalán nem beszél horvátul.

A 18-40 év közötti korosztálynál már egyáltalán nem jelenik meg a kaj nyelv kizárólagos használata. Mindkét nyelven jól beszél a csoport 73,1%-a kizárólag az irodalmi horvát nyelvet használja 2 személy, ez összesen a korcsoport 75,6%-a. 24,3%-uk pedig egyáltalán nem beszél horvátul.

Összességében a vizsgált személyek 39,1%-a használja kizárólag a kaj horvát nyelvet, 38,4%-uk a kaj és az irodalmi horvát nyelvet egyaránt. A két adat összesen, a megkérdezettek 77,6%-át teszi ki.(10. ábra)

10. ábra: A kitöltők a kaj vagy irodalmi nyelvet használják?

Forrás: saját szerkesztés

5. táblázat: A népesség megoszlása anyanyelv szerint

forrás: Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája* p.25.¹¹⁰

Község név	1 9 0 0					1 9 3 0					1 9 4 1				
	Jelen- levő népés- ség 100%	Anyanyelv szerinti bontásban %			Magya- rul tud %	Jelen- levő népés- ség 100%	Anyanyelv szerinti bontásban %			Magya- rul tud %	Jelen- levő népés- ség 100%	Anyanyelv szerinti bontásban %			Ma- gya- rul tud %
		ma- gyar	horvát	egyéb			ma- gyar	horvát	egyéb			ma- gyar	horvát	egyéb	
Tótszentmárton	1027	19,2	80,6	0,2	70,7	1199	29,8	70,2	—	66,5	1266	46,4	52,6	1,0	90,6

Ha összevetjük ezt az adatot a XX. század első felének adataival, akkor megfigyelhetjük, hogy a horvát anyanyelvű népesség 1900-ban a lakosság 80,6%-át, 1930-ban a 70,2%-át, míg 1941-ben az 52,6%-át tette ki. A népszámlálási adatokból nem derül ki, hogy ez a horvát nyelv a nemzetiségi, vagy az irodalmi nyelvet jelenti-e, de feltételezhető, hogy a kaj nyelvjárást, hiszen a nemzetiségpolitika kereteit a szocializmus éveiben határozták meg, és a vizsgált időszakban a kétnyelvűséget, az elmagyarosodást tekintették veszélynek. Ha szigorúan a nyelvet vesszük alapul, mint ahogy ez a kutatásom aktuális kérdésében is, és Kerecsényi¹¹¹ munkájában is megjelenik, akkor a jelenlegi 77,6%, az 1930-as adatokhoz áll a legközelebb. A szerző azonban megemlíti azt is, hogy a nemzetiségi hovatartozás nem feltétlenül csak a nyelvhasználatot, hanem a hagyományok ápolását is jelenti, így ha a 2022-es népszámlálási adatokat vesszük

¹¹⁰Kerecsényi Edit (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája*- Zalai gyűjtemény 20. sz. p.25.

¹¹¹ u.o.

alapul, ahol a magukat horvát nemzetiségűnek vallók, az 51,43%-os aránnyal képviseltetik magukat, akkor ez a szám, az 1941-es adatokkal mutat hasonlóságot.(5. számú táblázat)

4. 2. 8. Ha meg kellene határozni, hogy milyen jól beszél kaj horvátul, mit mondana?

Szintén a kaj horvát nyelv használatára vonatkozott a kérdés, melyet egy értékelési skála alapján válaszolhattak meg a kérdezettek. Az idősebbek közül a legtöbben a „nagyon jól, de nem tökéletesen” lehetőséget választották, de ők voltak azok is, akik közül a kaj horvát nyelvet tökéletesen beszélők kerültek ki. Róluk tehát kijelenthetjük, hogy anyanyelvi szinten beszélnek a kaj horvát nyelvet, azaz vagy kétnyelvűek, vagy jobban beszélnek horvátul, mint magyarul. Ebben a kategóriában csak 66-90 éves kor közötti személyeket találunk. Az előbbi csoportba a válaszadók 26 %-a sorolta magát, míg az utóbbiba a 6,5%-uk. Az „elég jól” opciót a válaszadók 49%-a jelölte. A másik két korcsoport a többi négy lehetőség mindegyikében képviselteti magát. Láthatjuk, hogy az „elég jól” kategóriát választották a legtöbben a fiatal, és a középkorosztály tagjai közül. A kaj horvát nyelvet legkevésbé beszélők, az összes válaszadó 15%-át teszik ki, és közülük is a legkevésbé (4 fő), a 66-90 évesek közül kerültek ebbe a kategóriába.

A három legerősebb kategóriába a 18-40 évesek 63,4%-a, a 41-65 évesek 87,9%-a, és a 66-90 évesek 94,1%-a sorolható.

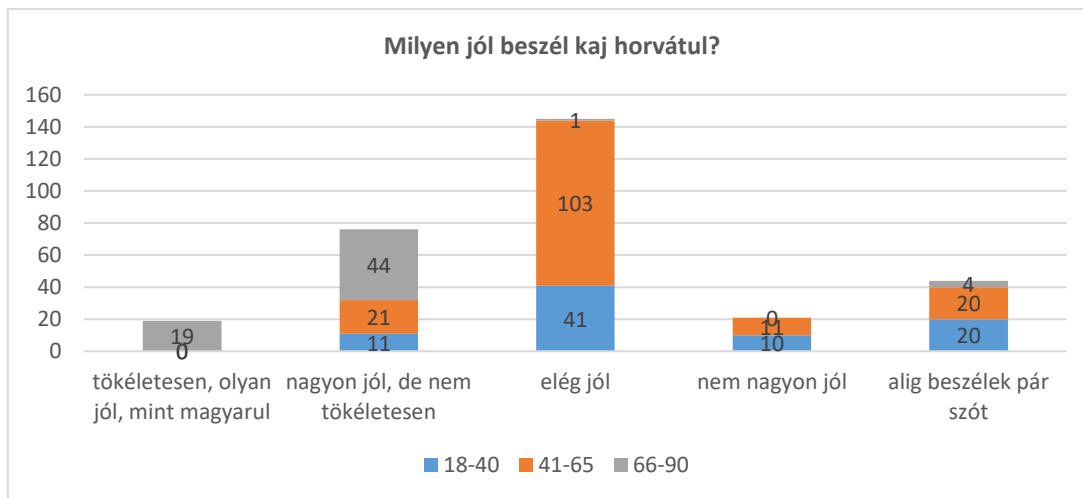
A két leggyengébben beszélő szintre a 18-40 évesek közül 30-an sorolták magukat, azaz a korcsoport 36,5%-a, a 41-65-ös korosztályból 31-en, ez 21,9%-nak felel meg, és a legidősebbek összesen négyen kerültek ide, ez korosztályuk 5,8%-a. A korcsoportonkénti felosztás azt mutatja, hogy a kor növekedésével a nyelvtudás szintje is nő. Sok kétnyelvű gyermek családjában az egyik szülő csak a többségi közösségi nyelvet beszéli, míg a másik szülő mindkettőt. Az otthoni mindennapi kommunikáció lekorlátozódhat csak a többségi nyelvre, hiszen a családon belül azt mindenki megérti. Navracsics (Navracsics 1999) szerint lehetséges, hogy emiatt a gyermek értelmetlennek tartja, hogy elsajátítsa a kisebbségi nyelvet, ezért a későbbiekben (amikor a gyermek idősebb lesz) a kevésbé használt (kisebbségi) nyelv gátoltta, rugalmatlanná válhat, a többségi nyelv gazdag stimulusával. szemben.¹¹²

Összességében elmondható, hogy az első három csoportba a válaszadók 82,47%-a került, ami jó arálynak mondható.(11. ábra)

¹¹² Navracsics Judit (1999): *A kétnyelvű gyermek*, Corvina Kiadó Budapest, p.54.

11. ábra: Kaj horvát nyelvismeret

Forrás: saját szerkesztés

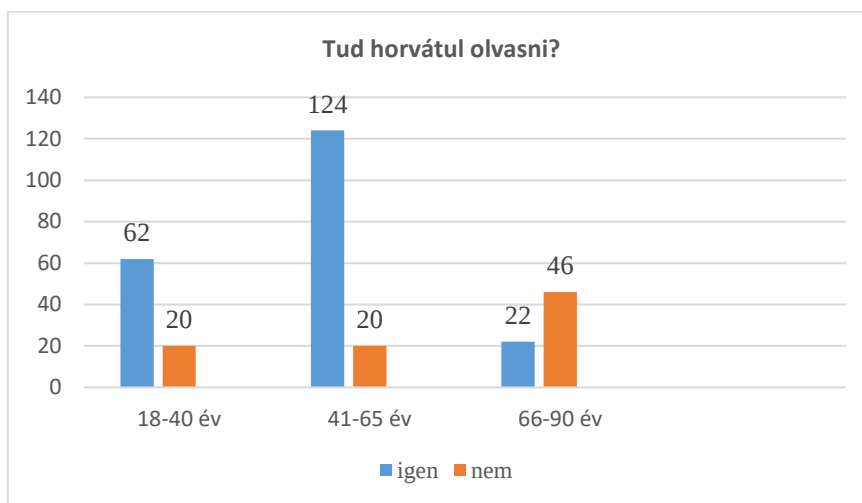
4. 2. 9. Tud horvátul olvasni?

Az olvasásra vonatkozó kérdést szintén érdemes lehet korcsoportonkénti eloszlás alapján vizsgálni, hiszen az idősebbek nem biztos, hogy intézményes keretek között tanulták a nyelvet, így érdekes lehet megtudni, hogy vajon tudnak-e horvátul olvasni.

A 18-40 éves korosztály 75%-a tud olvasni is horvátul, a 41-65 évesek 87,9%-a, míg a 66-90-esek 32,3%-a. Tehát valóban az utóbbi korosztályból tudnak a legkevesebben olvasni horvátul, míg a másik két korcsoport jelentős hányada tud. A teljes életkori spektrumot tekintve a megkérdezettek 71,4%-a tud horvátul olvasni.(12. ábra)

12. ábra: Olvasás horvátul

Forrás: saját szerkesztés

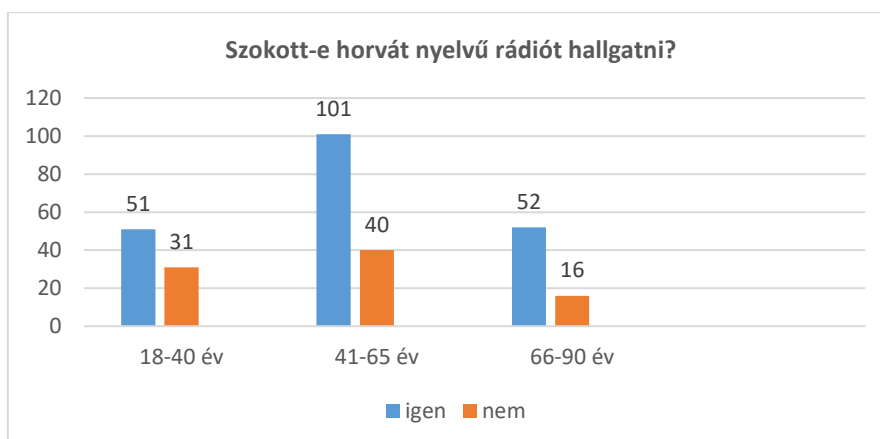
4. 2. 10. Szokott –e horvát nyelvű rádiót hallgatni?

Szintén a nyelv ismeretét segítheti a horvát nyelvű adók hallgatása a rádióban, amelyre a határ közelsége is lehetőséget biztosít. A számos határ-közei horvát és szlovén adó, sőt kimondottan muraközi adó is változatos műsorokat kínál hallgatóinak. Az ifjabb generáció pedig már az online rádióállomások szolgáltatásait is igénybe veheti, melyek Horvátországban és Szlovéniában is egyaránt rendelkezésre állnak, sokszínű zenei kínálattal. A rádió további előnye, hogy háztartási és kerti munka, valamint autóvezetés közben is hallgatható.

A horvát nyelvű rádióhallgatási szokásokat vizsgálva megállapítható, hogy a legfiatalabb vizsgált korcsoport 62,1%-a, a 41-65 év közötti korosztály 71,6%-a, míg a 66-90 évesek 76,4%-a hallgat horvát nyelvű rádiót. A legmagasabb értéket jelen esetben a legidősebbek produkálták, de a 18-40 év közöttieknek is közel kétharmada szokott horvát nyelvű rádiót hallgatni. Összesen a válaszadók 70,1% hallgat horvát nyelvű rádióadót. (13. ábra)

13. ábra: Rádióhallgatás horvátul

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 11. Szokott –e horvát nyelvű tv-t nézni?

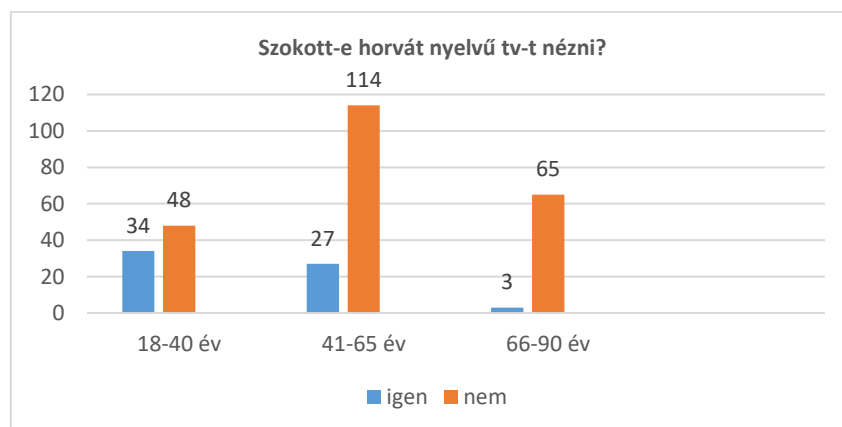
A tv nézést a válaszadók kisebb arányban választották, mint a rádióhallgatást, annak ellenére, hogy széles a választék a horvátországi és szlovéniai műsorok tekintetében. Horvát műsorokat a magyarországi regionális horvát adók is sugároznak, a *Hrvatska Kronika* filmkockáin több ízben is szerepelt Tótszentmárton.¹¹³

A 18-40-es korosztály 41%-a szokott horvát nyelvű tévét nézni, a 41-65 évesek 19%-a, és 66-90 évesek csupán 4,41%-a néz ilyen jellegű adókat. Megfigyelhetjük tehát, hogy az életkor növekedésével csökken a horvát nyelvű csatornákat nézők száma.

A tévénézés a rádiózáshoz képest nagyobb figyelmet igényel, hiszen ez nemcsak auditív, de vizuális figyelmünket is megkívánja. Bár sok családban a tévénézést is szokták háttértevékenységként folytatni, de a megkérdezettek közül minden korosztály esetében egyharmadnál kevesebb arányban választják ilyen esetekben a horvát nyelvű adókat. Összességében a válaszadók 21,9%-a néz ilyen műsorokat.(14. ábra)

14. ábra: TV nézés horvátul

Forrás: saját szerkesztés

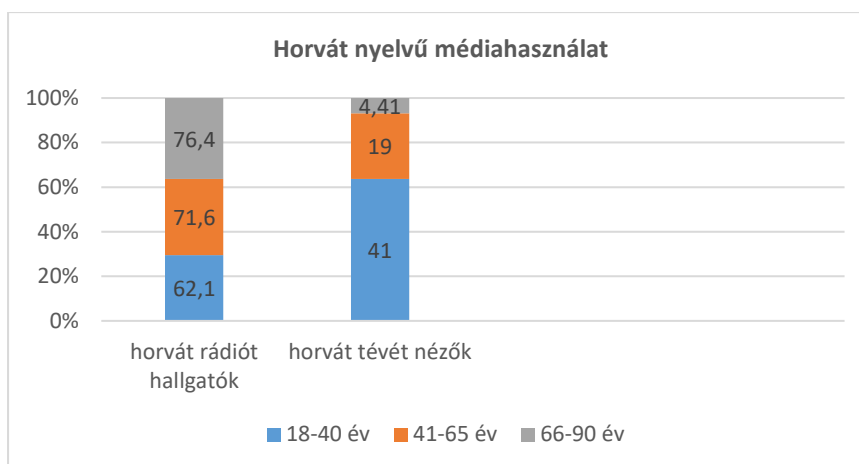

A horvát nyelvű médiahasználat adatait összesítve is megjelenítettem, melyből kitűnik, hogy mindhárom generáció inkább a rádióhallgatást részesíti előnyben, egyedül a fiatalabb korosztály néz nagyobb százalékban tévét is. A két platform horvát nyelvű műsorait figyelemmel kísérők számában, természetesen vannak átfedések.(15. ábra)

¹¹³ (Médiaklikk, 2023): <https://mediaklikk.hu/musor/hrvatskakronika/> letöltés dátuma:2024. 02. 16.

15. ábra: Horvát nyelvű médiahasználat

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 12. Van- e lehetőség a faluban horvát nyelvű összejövetelekre?

A következő kérdés a falubeli horvát nyelvű eseményekre vonatkozott. Mint ahogy már fentebb is utaltam rá, a nemzetiségi identitás fontos részét képezi a nyelven kívül a kultúra is, mely magában foglalja, a zenét, a táncot, az éneket, a hagyományokat, a viseletet és az ételeket egyaránt. Tótszentmárton településen a felsoroltak mindegyikére nyílik lehetőség, és szerencsére ezzel a válaszadók 100%-a tisztában van. A zenének, az ízletes ételeknek és a jó boroknak ad otthont a nyaranta megrendezésre kerülő, *Szentmártoni Prósza, Bor és Tambura Fesztivál*, mely hagyományosan, immár tizenötödik alkalommal várta a látogatókat az idei évben.¹¹⁴

Az őszi idény legnevesebb rendezvénye a falu védőszentjének és névadójának, Szent Mártonnak az ünnepe, melyet a közösség Márton-napi népszokásokkal, műsorral, és hagyományos ételekkel ünnepel meg (2. számú melléklet, 11. kép). És mivel „Az újbórnak Márton a bírója”, ezért a jóféle borok sem hiányozhatnak az összejöveteletről.¹¹⁵

4. 2. 13. Van –e faluban hagyományőrző egyesület?

A fentebb említett programok aktív résztvevői, a válaszadók által is említett horvát kórus, tánccsoport, és tambura zenekar. A csoportok, a *KUD Kulturális Egyesület Tótszentmárton* (2. számú melléklet, 12. kép) égisze alatt tevékenykednek, mely 1996 óta végzi a faluban áldásos tevékenységét a népi kultúra és a hagyományok életben tartása érdekében. Az *Egyesületet*, és munkásságát, mely a település kulturális értékeinek megőrzése érdekében aktív szerepet vállal a település életében, a megkérdezettek 100%-a ismeri.

¹¹⁴ (Kanizsa TV, 2023) <https://www.youtube.com/watch?v=jXXYvnTE4eE> letöltés dátuma: 2024. 02.16.

¹¹⁵ (Vlasics, 2023): <https://totszentmarton.hu/szent-marton-borbarat-egyesulet/> letöltés dátuma: 2024. 02.12.

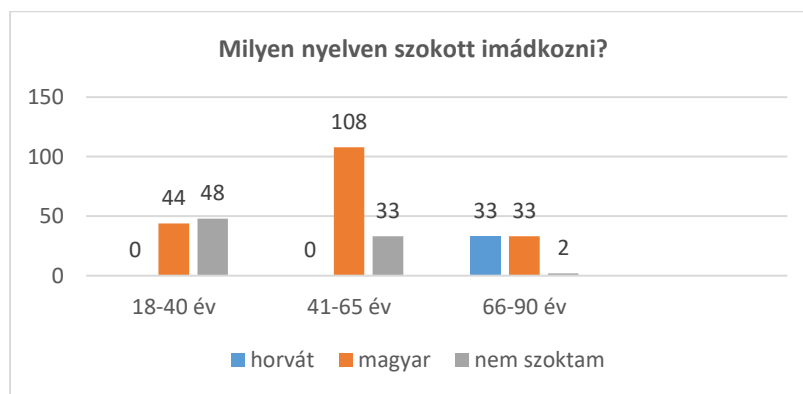
Nem került említésre, de szintén a horvát hagyományörzés és a horvát nyelv ápolását tűzte ki célul, természetesen a borkultúra terjesztésén kívül, a “*Szent Márton*” Borbarát Egyesület, (2. számú melléklet, 13. kép)) mely szintén jelen van a falu jelesebb eseményein.

4. 2. 14. Milyen nyelven szokott imádkozni?

Az imádság, és a hozzá kapcsolódó rítusok a néphagyományban egy archaikusabb vonulatot követnek, ezért éreztem fontosnak beemelni ezt a kérdést is a kutatásomba. Hiszen ha anyanyelvként tekintünk a kaj horvát nyelvre, akkor mindenképp érdemes lehet az anya, a család és a generációk szokásrendszerében vizsgálni azt. Ebből következik, hogy valószínűleg az idősebb generáció az, akinél az anyanyelven történő imádság megjelenik. És valóban: A 18-65 éves korosztály egyáltalán nem imádkozik horvát nyelven, míg a 66-99 évesek 48,5%-a igen. (2. számú melléklet, 14. kép) Ez szinte az ebben a korcsoportban megkérdezettek fele. A 18-40 éves korosztályból horvátul senki nem imádkozik, magyarul 44-en, 48 fő pedig nem szokott imádkozni. A 41-65 évesek közül horvát nyelven nem imádkozik senki, magyarul 108-an, és nem imádkozik a válaszadók közül 33 személy. A legidősebb korosztályból 33-33 a horvátul és magyarul imádkozók aránya, és csupán 2-en nem imádkoznak egyáltalán. (16. ábra)

16. ábra: Az imádkozás nyelve

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 15. Milyen nyelven szokott káromkodni?

Több, a kétnyelvűség érzelmi hatásait vizsgáló kutatásban találtam arra vonatkozó információkat, hogy a negatív töltetű szavak kétnyelvűeknél, az erősebb nyelv esetében magasabb szintű érzelmi impulzust váltanak ki a hallgatóból.¹¹⁶

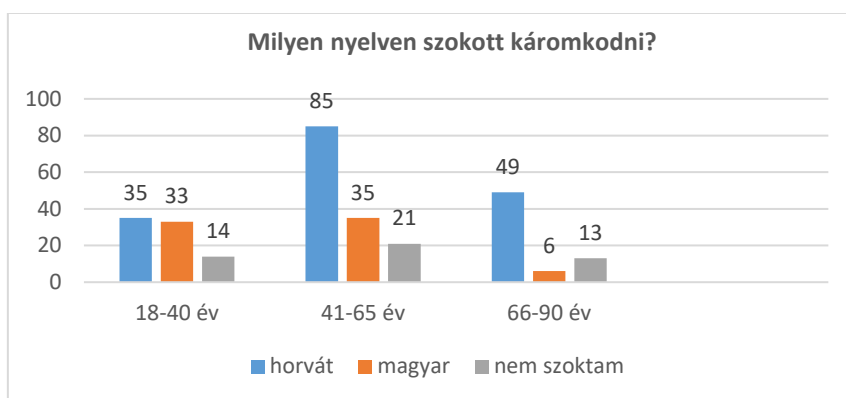
¹¹⁶(Grabovac & Pléh, 2014): Szavak érzelmi értékének feldolgozása érzelmi Stroop-helyzetben kései magyar-szerb kétnyelvűeknél Magyar Pszichológiai Szemle, 2014, 69./4. <https://core.ac.uk/download/pdf/42930257.pdf>
letöltés ideje: 2024.01.16.

Ha tehát a negatív érzelmekre erősebben reagálunk, akkor joggal merülhet fel a kérdés, hogy hirtelen fájdalom, vagy bosszúság esetén, a kutatásban résztvevők milyen emocionális válaszreakciót adnak, azaz milyen nyelven káromkodnak.

Megfigyelésem alapján, a kor előrehaladtával a százalékos arány is növekszik. A 18-40 évesek 42,6%-a, a 41-65 évesek 60,2%-a, és a legidősebb generáció 72,05%-a szokott horvátul káromkodni. Összességében a megkérdezettek 58,07%-a szokott horvátul káromkodni. (17. ábra)

17. ábra: A káromkodás nyelve

Forrás: saját szerkesztés

A nemek szerinti eloszlást is elemeztem ennél a kérdésnél, kizárólag a káromkodókra, azon belül is a horvát nyelven káromkodókra vonatkoztatva, ez adott korcsoporton belül a következőképpen alakult (6. számú táblázat):

6. számú táblázat: A horvát nyelven káromkodók nemek és korcsoportok szerinti eloszlása

Forrás: saját szerkesztés

<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>
18-40		41-65		66-90	
26,8%	15,8%	33,3%	26,9%	45,5%	26,4%

Mindhárom korosztálynál a nők káromkodnak kevesebbet.

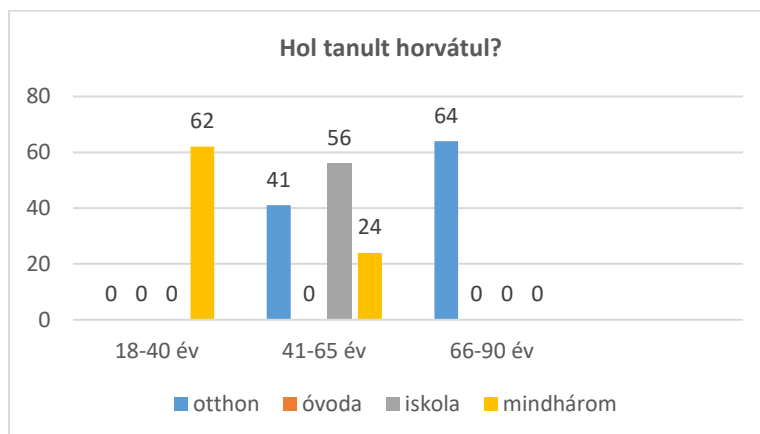
4. 2. 16. Hol tanult horvátul?

Ezt a kérdést értelem szerűen azok válaszolták meg, akik tanultak valaha horvátul. Négy választási lehetőséget adtam a kitöltőknek. (otthon, óvoda, iskola, mindhárom) A válaszok meglehetősen szélsőséges képet mutatnak, hiszen a 18-40-es korcsoportból mindenki mindhárom helyen tanult horvátul, azaz a válaszadók 100%-a. A középső generációból csak óvodában nem tanult, otthon 33,8%-uk, iskolában 46,2%-uk, mindhárom helyen 19,8%-uk. A

legidősebbek 100%-a kizárólag otthon tanulta a nyelvet. Ők azok, akik kétnyelvűnek nevezhetők, illetve bizonyára vannak köztük olyanok is, akik először a kaj horvát nyelvet tanulták meg, és csak utána a magyart. Ettől függetlenül, mint ahogy a 8-as kérdés értékelési skálájából kiderült, néhányan vannak közülük, akik gyengébb színvonalon beszélnek a nyelvet.(18. ábra)

18. ábra: A kitöltők nyelvtanulásának szinterei

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 17. A családon belül, ha horvátul beszélnek, a kaj horvátot vagy az irodalmi horvátot használják –e?

A kaj nyelvjárás jövőjét illetően reményre ad okot, a kitöltők erre a kérdésre adott válasza, hiszen minden korcsoportban minden válaszadó azt írta, hogy otthon kizárólag kaj horvát nyelven beszélnek családtagjaikkal. (100%) Azaz, még azok is beszélnek a kaj nyelvjárást, akik csak intézményes keretek között tanultak horvátul.

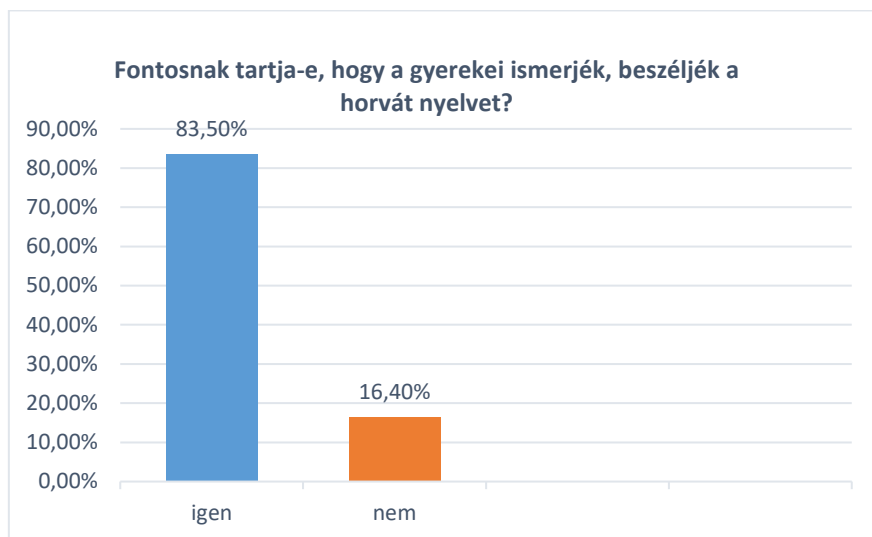
4. 2. 18. Fontosnak tartja –e, hogy a gyerekei ismerjék, beszéljék a horvát nyelvet?

Erre a kérdésre ismét az összes kitöltő válaszolt, így érdekes lehet megfigyelni azt az arányt, hogy vajon azok nem tartják fontosnak, hogy gyermekei ismerjék, és beszéljék a horvát nyelvet, akik maguk sem tudnak horvátul, vagy valamilyen irányban elmozdul ez a szám. Megállapíthatjuk, hogy a legfiatalabbak 71,9%-ának, a 41-65 évesek 85,1%-ának, és a 66-90 évesek 94,1 %-ának fontos, hogy gyermekei is ismerjék és beszéljék a horvát nyelvet. A nemleges választ adók mindhárom generációnál közel ugyanannyian voltak, mint a horvát nyelvet nem beszélők. (első csoport hárommal több, második csoport eggyel több, harmadik csoport ugyanannyi) (19. ábra)

Összesen a megkérdezettek 83,5%-a tartja fontosnak, hogy a gyermekei ismerjék, és beszéljék a horvát nyelvet.

19. ábra: A gyermekek nyelvismeretének fontossága

Forrás: saját szerkesztés

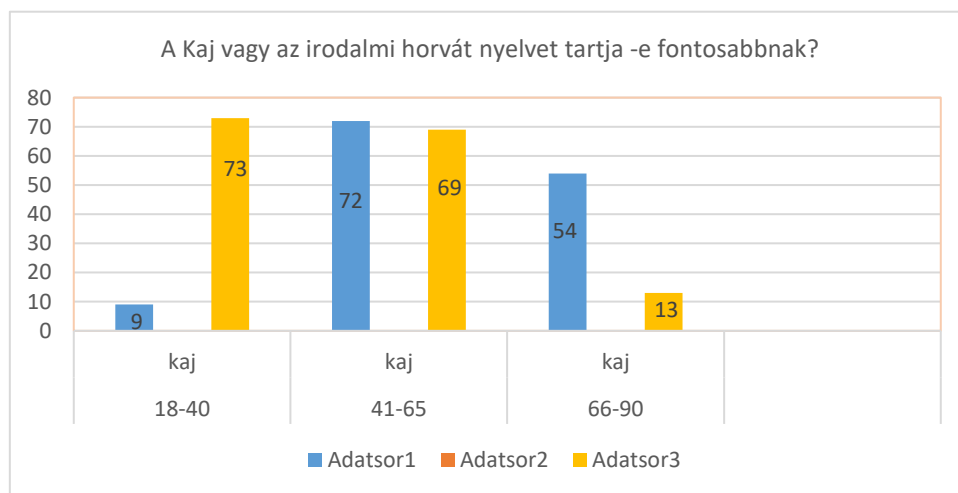

4. 2. 19. Kaj vagy az irodalmi horvát nyelv ismeretét tartja fontosabbnak?

Mivel az előző kérdés nem tesz különbséget a kaj horvát és az irodalmi horvát nyelv között, így lényegesnek tartottam megkérdezni azt is, hogy a kutatásban résztvevők közül, ki, melyik nyelv ismeretét tartja fontosabbnak. Az eredmények életkori eloszlása alapján megállapítható, hogy a legfiatalabb korosztály csupán 10,9%-a gondolja úgy, hogy a kaj horvát nyelv ismerete a fontosabb. A 41-65 éveseknek már több mint a fele, 51,06%, és a legidősebb generációnak több mint háromnegyede, 79,4%-a helyezi a kaj horvát nyelv ismeretét az irodalmi elé. (20. ábra)

20. ábra: Fontossági sorrend a kaj és az irodalmi horvát nyelv között

Forrás: saját szerkesztés

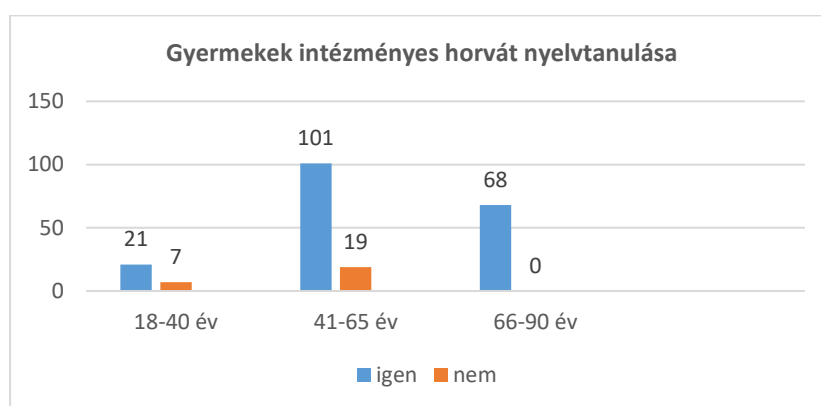
Az összes válaszadó 46,3%-a a *kaj* horvát, az 53,2%-a pedig az irodalmi horvát nyelv ismeretét tartja fontosabbnak

4. 2. 20. A gyerekei tanulnak –e horvátul az óvodában, iskolában?

Erre a kérdésre értelemszerűen csak azok válaszoltak, akiknek van gyermeke, és már elérte az óvodás, iskolás kort. Ez a 18-40-e korosztálynál a 82 válaszadóból 28 fő volt, a 41-65 éveseknél a 141-ből 120 fő, és a 66-90 éveseknél 68 fő, azaz mindenki. Láthatjuk tehát, hogy abban a korcsoportban, ahol a fiatalok vannak, még nincs mindenkinek gyermeke, vagy nem óvodás-iskolás korú. A 41-65-ös korcsoportba tartozó kitöltők közül 21 személynek nincs gyermeke, míg a 66-99- évesek között mindenkinek van gyermeke, és járátja-járatta is horvát nyelvű intézménybe. A százalékos arányok a következőképp alakultak: A legfiatalabbak 75%-ának, a 41-65-ös csoport 84,1%-ának, és legidősebb generáció 100%-ának tanulnak a gyerekei horvát nyelvet, intézményes keretek között. Ez a válaszadók 87,9%-a. (21. ábra)

21. ábra: Gyermekes intézményes horvát nyelvtanulása

Forrás: saját szerkesztés

Összevetve a *Fontosnak tartja –e, hogy a gyerekei ismerjék, beszéljék a horvát nyelvet?* – kérdésre kapott válaszokkal, megállapíthatjuk, hogy – bár az előző kérdésre azok is válaszoltak, akiknek még nincs gyermekük – közel azonos értéket kaptunk az igény és a valóság tekintetében. A megkérdezettek 83,5%-a tartja fontosnak, hogy gyerekei ismerjék és beszéljék a horvát nyelvet, és ennek érdekében 87,9%-uk valóban járátja is gyermekét ilyen intézménybe. (2. számú melléklet, 15. kép)

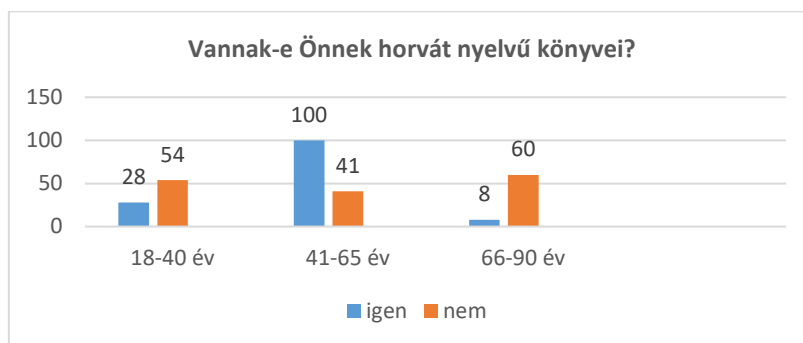
4. 2. 21. Vannak –e Önnek horvát nyelvű könyvei?

A legtöbb horvát nyelvű könyvvel a 41-65 éves korosztály rendelkezik, a megkérdezettek 70,9%-a. A 18-40 évesek 34,1%-ának, és a legidősebb generáció 11,7%-ának vannak horvát nyelvű könyvei. A megkérdezettek közel felének, 46,7%-ának vannak tehát horvát nyelvű könyvei.

Összevetve a *Tud horvátul olvasni?* – kérdéssel, megállapítható, hogy abból a korcsoportból rendelkeznek legtöbb horvát nyelvű könyvekkel, amelyikből a legtöbb tudnak is horvátul olvasni. A legidősebb korosztályból, akik otthon tanulták a nyelvet, csak keveseknek vannak horvát nyelvű könyveik, míg, akik már intézményes formában tanultak, azoknak a könyvtárban horvát nyelven íródott könyvek is megtalálhatóak. (22. ábra)

22. ábra: Horvát nyelvű könyvek

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 22. Milyen nyelven beszél a családtagjaival?

A családon belüli kaj horvát nyelv használatára már választ kaptunk az előzőekben, így érdemes lehet azt is megvizsgálni, hogy melyik családtaggal hogyan beszélnek a falubeliek, illetve a szomszédokkal, a barátokkal milyen nyelven érintkeznek.

Az általam vizsgált legfiatalabb generáció vagy magyarul, vagy mindkét nyelven beszél a közvetlen környezetében élőkkel. Minden vizsgált esetben a magyar nyelv használata ennél a korosztálynál 85% fölötti értéket mutat, ami azt jelenti, hogy kommunikációjuk javarészt magyarul zajlik. Gyermkeikkel és barátaikkal pedig kizárólag magyar nyelven folyik a diskurzus. A legmagasabb értéket a „mindkettő” kategóriában, az apával, és a rokonokkal való beszélgetés kapta, ez mindkét esetben 12,1%.

A 41-65 éveseknél alacsony százalékban, de előfordul, hogy a szüleikkel csak horvátul beszélnek, de a rokonokkal, barátokkal, szomszédokkal magyar és horvát nyelven egyaránt. A legmagasabb értéket a szülőkkel, és a szomszédokkal a mindkét nyelven való kommunikáció kapta. Magyarul pedig a válaszadók 63,4%-a beszél a gyermekével.

A 66-90-es korcsoport csak horvátul a gyermekeivel beszél a legkisebb arányban, de mindkét nyelven velük 44,2%-uk beszél. Jellemző, hogy a szüleikkel – ha még élnek – több mint egyharmaduk beszél csak horvátul, és mindkét nyelven majdnem a válaszadók fele. A rokonaikkal mindkét nyelven 66,6%-uk beszél, és a szomszédokkal is két nyelven folyik a társalgás, a megkérdezettek több mint felénél. (52,05%) (7. számú táblázat)

7. számú táblázat Milyen nyelven beszél családtagjaival, szomszédokkal, barátaival?
 Forrás: Saját szerkesztés

		18-40	41-65	66-90
<i>anyjával</i>	horvátul	0%	7,5%	39,1%
	magyarul	96,3%	17,6%	13,04%
	mindkettő	3,6%	74,7%	47,8%
<i>apjával</i>	horvátul	0%	0,9%	38,4%
	magyarul	87,8%	13,8%	15,3%
	mindkettő	12,1%	85,1%	46,1%
<i>gyerekeivel</i>	horvátul	0%	0%	2,8%
	magyarul	100%	63,4%	52,8%
	mindkettő	0%	36,5%	44,2%
<i>rokonaival</i>	horvátul	0%	0%	7,5%
	magyarul	87,8%	39%	31,8%
	mindkettő	12,1%	60,9%	66,6%
<i>szomszédokkal</i>	horvátul	0%	0%	6,8%
	magyarul	93,9%	76,5%	41,09%
	mindkettő	6,09%	23,4%	52,05%
<i>barátaival</i>	horvátul	0%	6,3%	7,1%
	magyarul	100%	53,9%	61,4%
	mindkettő	0%	39,7%	31,4%

4. 2. 23. Milyen nyelven leveleznek a családban (írott nyelv)?

Minden válaszadó esetében, a családi levelezés kizárólag magyar nyelven folyik, a kérdőív kitöltői minden korosztály esetében 100%-ban a magyart választották.

Talán feltételezhettük volna, hogy aki horvátul tud olvasni, az írásban is használja a nyelvet, de a válaszok alapján ez nem így van.

Az infokommunikációs eszközök térhódításának köszönhetően, valószínűleg a vizsgált családok sem papíralapon leveleznek egymással, és valóban egyszerűbb lehet a Magyarországon kapható, magyar klaviatúrával ellátott eszközökön magyarul írni, semmint minden egyes alkalommal átállítani horvát billentyűzetre, vagy keresgélni a speciális betűket, hiszen ennek a kommunikációnak éppen a gyorsaság az egyik előnye.

4. 2. 24. Milyen nyelven beszél az alábbi helyeken?

Polgármesteri Hivatalban, boltban, postán:

A felsorolt helyek közül a bolt a legkevésbé hivatalos, és ott magyarul és horvátul is beszél mindhárom generáció. A 18-40 évesek 28,05%-a, a 41-65 évesek 73%-a, és a 66-90 évesek 75%-a beszél mindkét nyelven a boltban. Láthatjuk, hogy a két idősebb korosztály közel azonos arányban, és a fiatalabbak kevesebb, mint egyharmada.

A 18-40 évesek a Polgármesteri Hivatalban nem beszélnek horvátul, 100%-ban csak magyarul intézik ügyeiket. A 41-65-ös korosztály 13,4%-a mindkét nyelvet használja, míg a 66-90-esek 57,3%-a. A kor előrehaladtával, tehát növekszik a horvát nyelvet is használók aránya. A postán viszont mindhárom korcsoportból csak magyarul beszélnek.

Természetesen a kommunikáció függ attól is, hogy milyen személyek dolgoznak az adott helyeken, és míg a Polgármesteri Hivatalban törvényes lehetőséget is kell nyújtani a nemzetiségi nyelv használatára, addig a postának nincs ilyen jellegű kötelezettsége. Az olyan informális helyeken, mint például a bolt, szintén nincs ilyen kötelező jelleg, de ott pedig az ismeretségnek lehet szerepe. A bolt, főleg a nyugdíjasok számára, gyakran a „társasági élet” színtere is, szívesen beszélgetnek akár az eladóval, akár egymással. Természetes, hogy ekkor a horvát nyelvet használják. (8. számú táblázat)

8. számú táblázat Milyen nyelven beszél a Polgármesteri Hivatalban, a boltban, a postán
Forrás: Saját szerkesztés

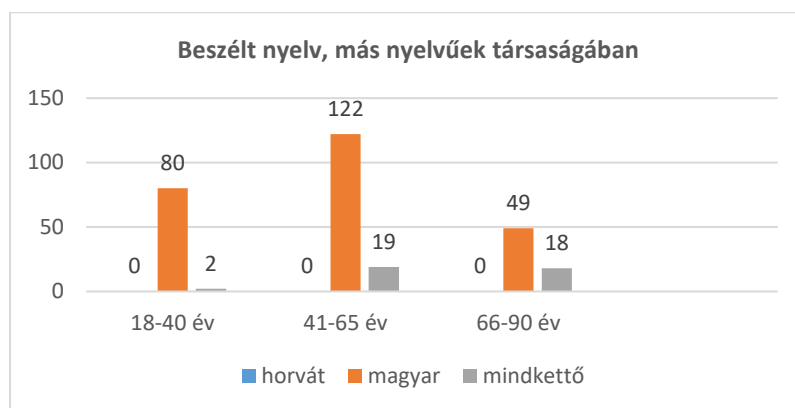
		18-40	41-65	65-90
Polgármesteri Hivatalban	horvátul	0%	0%	0%
	magyarul	100%	85,8%	42,6%
	mindkettő	0%	13,4%	57,3%
Boltban	horvátul	0%	0%	0%
	magyarul	71,9%	26,2%	25%
	mindkettő	28,05%	73%	75%
Postán	horvátul	0%	0%	0%
	magyarul	100%	100%	100%
	mindkettő	0%	0%	0%

4. 2. 25. Milyen nyelven beszélnek a horvát anyanyelvűek egymás között, ha más nyelvet beszélő is van közöttük?

A horvát anyanyelvűek, ha más nyelvet beszélő is van közöttük, javarészt magyarul beszélnek. A megkérdezettek csupán 24,05%-a használja mindkét nyelvet, ha nem csak horvátajkúak között van. Ez az adat természetesen ismét helyzetfüggő, hiszen a falubeliek jól ismerik egymást, tudják, hogy ki az, aki esetleg nem beszéli, de érti a nyelvet, és tudják, hogy ha horvátul szólnak hozzá, ő magyarul válaszol. Ez a szituáció nemzetiségi településeken teljesen szokványos. Az ilyen „kétnyelvű” társalgásba bevont személy lehet a faluba beházasodott magyar anyanyelvű házastárs, vagy elszármazott falubéli. És természetesen, amikor a helyzet úgy kívánja, tiszteletben tartják a másik nyelvét, és magyarul beszélnek, hogy a nem horvát anyanyelvű beszélgetőpartner is megértse. (23. ábra)

23. ábra Beszélt nyelv, más nyelvűek társaságában

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 26. Érezte –e már hátrányát annak, hogy a horvát kisebbséghez tartozik?

A megkérdezettek közül csak a legidősebb korosztály 25%-a érezte valaha is hátrányát, hogy a horvát kisebbséghez tartozik. Ez a generáció az, akik közül néhányan még a II. világháború előtt születtek, de a legfiatalabbak is 1957-es születésűek. A történelem viharában, a rendezetlen nemzetiségi viszonyok között előfordulhatott tehát, hogy néhányan hátrányát látták nemzetiségi hovatartozásuknak. Erről, a 65 évnél fiatalabbak nem számoltak be.

4. 2. 27. Érezte –e már előnyét annak, hogy a horvát kisebbséghez tartozik?

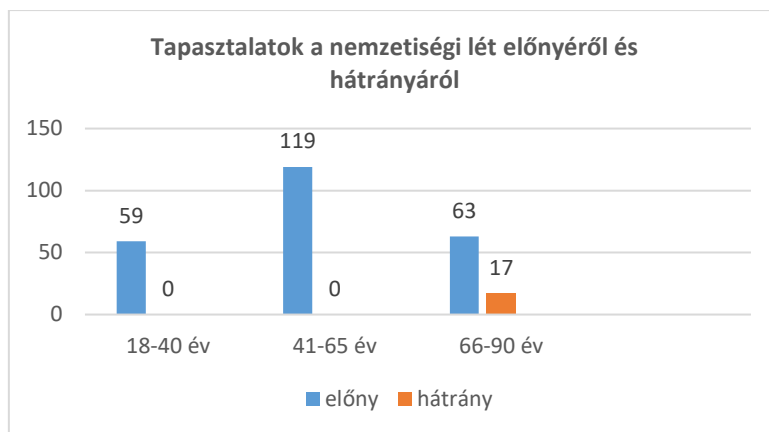
A nemzetiségi lét előnyéről a megkérdezettek jelentős hányada pozitív visszajelzést adott. Az életkor előrehaladtával nő az aránya azoknak, akik tapasztalták már valamiféle előnyét annak, hogy a horvát kisebbséghez tartoznak. A 18-40-es korosztály 71,9%-a, a 40-65 évesek 84,3%-a, és a 66-90 évesek 92,6%-a számolt be hasonló tapasztalatokról. A

válaszadóknak csupán 17,1% a érezte úgy, hogy semmilyen prioritást nem élvezett még, nemzetiségi hovatartozásából eredően.

A nemzetiségi lét előnyének és hátrányának arányát, egy közös ábrán szemléltetem.(24. ábra)

24. ábra Tapasztalatok a nemzetiségi lét előnyéről és hátrányáról

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 28. Fontosnak tartja –e a horvát hagyományok ápolását?

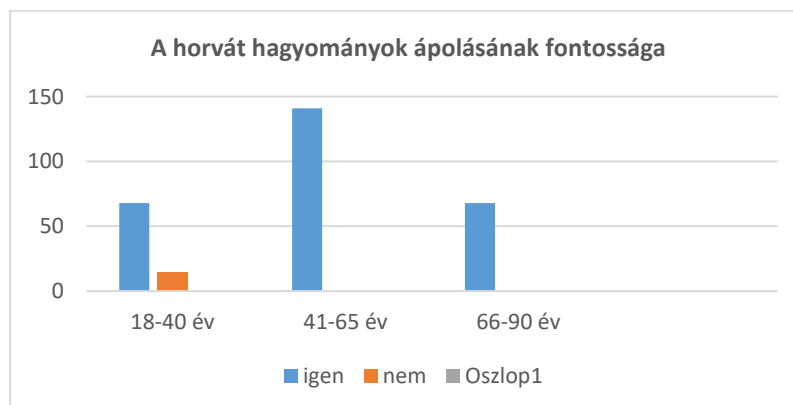
A horvát hagyományok ápolásának szükségessége a két idősebb generáció esetében nem volt kérdéses. Ők egyértelmű, 100%-os igennel feleltek a kérdésre. A fiatalabb korosztálynál jelentek meg nemleges válaszok is, a kutatásban résztvevők 17,07%-a vélekedik úgy, hogy a horvát hagyományok ápolására nincs szükség. Ez összesen 14 ember véleménye a 291-ből, de ennek ellenére nem hagyható figyelmen kívül.

Összességében a kitöltők 60,8%-a gondolja fontosnak a nemzetiségi hagyományok ápolását.

(25. ábra)

25. ábra: A horvát hagyományok ápolásának fontossága

Forrás: saját szerkesztés

4. 2. 29. Ha horvát eredetű a családi neve, tudja –e mit jelent? Kérem, írja le!

Magyarországon a XIV. században kezdődött a családnevek használata, az „apai név” öröklése által.¹¹⁷ Kezdetben jelzőként funkcionáltak, ezért fordult elő az, hogy helynév, népnév, nemzetiségnév, foglalkozás, társadalmi helyzet, valahová való tartozás vagy külső-belső tulajdonság jelölésére szolgáltak. Megjelölték, akire vonatkoztak, pontosítva, kiről is van szó, így több, azonos keresztnévű ember közül, konkrétan beazonosítható lett egy-egy személy.¹¹⁸ Az általam vizsgált tótszentmártoni lakosok a *Slavoncsan*, a *Vertarics* és a *Rodek* nevek magyar megfelelőjét ismerték. Horváth Mihály családnév – felosztását követve megállapíthatjuk, hogy a *Slavoncsan* – *Szlavón* vezetéknév népre, népcsoportra utaló, a *Vertarics* – *Kertész* foglalkozásra, a *Rodek* – *Dolgos* pedig belső tulajdonságra utaló vezetéknév.¹¹⁹

4.2.30. Mit gondol, a kaj horvát kisebbség hogyan tudja megőrizni identitását itt a faluban?

Írjon rá példákat!

A kaj horvát kisebbség identitásának megőrzését azért tartják fontosnak a megkérdezettek, mert úgy vélik, amennyiben csak intézményes keretek között tanulják a gyermekek a horvát nyelvet, akkor a kaj nyelvjárás ismerete a feledés homályába vész, helyét pedig átveszi az irodalmi horvát nyelv. Ennek elkerülése érdekében javasolják, hogy legyen a faluban minél több kaj horvát nyelvű gyermekprogram, zenei rendezvény.

A gyermekek számára szervezett tambura szakkör segítene a népzene, a hangszeres zene ismeretében, megszerettetésében, illetve a tamburazenekar utánpótláscsapataként is működhetne. (2. számú mell.15. kép)

Az óvodai, iskolai oktatásban is helyet kellene adni a kaj horvát nyelv tanításának, az irodalmi horvát nyelv mellett. Erre jó lehetőséget biztosíthatnak a *Nemzeti Alaptanterv* nemzetiségi népismeret órái.¹²⁰

Az anyanyelven történő vallásgyakorlás érdekében szívesen részt vennének a falubeliek kaj horvát nyelven tartott szentmiséken is.

A kérdőív kitöltői fontosnak tartják a magyar nyelvű betelepültek bevonását a falu programjaiba, hogy azok befogadják a horvát nyelvet és kultúrát.

¹¹⁷ Horváth, Mihály (2010): *Családnevek enciklopédiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. p.8.

¹¹⁸ Horváth, Mihály (2010): *Családnevek enciklopédiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó pp.10-11.

¹¹⁹ u.o.

¹²⁰ 5/2020(I.31.)Korm.rendelet, 2020. <https://njt.hu/jogszabaly/2020-5-20-22> letöltés dátuma: 2024. 02. 16.

5. Következtetések

A kisebbségi nyelvhasználat vizsgálata szoros összefüggést mutat a nemzetiségi identitással. Ez, *Gereben* (Gereben, 1999) szerint törekvés a fennmaradásra, megőrizve a nemzetiség által lényegesnek tartott tulajdonságokat, nemzetiségre jellemző jegyeket. Fontos eleme még az önazonosság megtartása is. Az etnikai hovatartozás vizsgálata rámutat arra is, hogy a nemzetiségi identitással rendelkező egyén térben és időben is el kell, hogy helyezze magát. Egyfelől a többségi társadalomban betöltött szerepével, másfelől az adott népcsoportban betöltött szerepével is tisztában kell lennie. Idői síkon pedig hatással lehet az egyénre a megélt nemzetiségi múlt hagyománya, nyelve, kultúrája, szokásrendszere, mely családi, regionális és nemzetiségi szinten is jelen van, és ebből kell felépítenie egy jövőképet, melyet az elkövetkezendő időszakban kíván megvalósítani, elérni.¹²¹

Mivel kutatásomban erre a területre is kitértem, így most ennek a summázása következik. Az esetleges etnikai hovatartozás leggyakoribb és legszembetűnőbb példája lehet a viselt családnév nemzetiségi származásra utaló volta (29. kérdés). A napjainkban használt családnév, a kereszténység elterjedésével jelent meg, és fejlődött, de állandó jellemzője, hogy az apa nevét örökíti tovább az utódokra, ezáltal jelölve a családi, – és esetünkben – a nemzeti hovatartozást is.¹²² Vizsgálódásom során, a horvát családnévek magyar jelentésére vonatkozóan három tótszentmártoni vezetéknev jelent meg a válaszadók körében, ezek pedig a *Slavoncsan* – *Szlavón*, a *Vertarics* – *Kertész*, és a *Rodek* – *Dolgos* nevek voltak.

A kisebbségi identitás részeként megjelenő nemzetiségi kultúra életben tartására egyik legjellemzőbb példa, a hagyományok ápolása.(30. kérdés) Ennek létével, jelentőségével, Tótszentmárton vizsgált lakossága tisztában van, ismerik és számon tartják azokat a szervezeteket, és rendezvényeket, amelyek e törekvés mentén jönnek létre. Többségük fontosnak tartja a hagyományőrzést, ez az önálló válaszokból is kitűnt, hiszen itt is említésre kerülnek hagyományőrző, kulturális értékeket felvonultató programötletek. (zenei rendezvények, gyermekprogramok, tamburaszakkör, magyar anyanyelvűek megismertetése a nemzeti kultúrkincsrel)

4. számú feltevésem nem nyert bizonyítást, mivel a horvát kisebbséghez tartozó családok gyermekei a szomszédos nemzetiségi iskolában tanulnak, nekik fontos a nemzeti nyelvoktatás. Viszont saját tapasztalatom, hogy azok a szülők gyermekei, akik nem tartoznak a kisebbséghez

¹²¹ Gereben, (1999): *Identitás, kultúra, kisebbség*. :Osiris Kiadó. pp.84-87.

¹²² Horváth, Mihály (2010): *Családnévek enciklopédiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó p. 15.

(bevándorlók, vagy vegyes házasság miatt) nem a nemzetiségi iskolát választják, hanem másik településre járatják iskolába gyermekeiket.

A 4. és a 2. számú feltevéseim kapcsolatának összefüggései:

A nemzeti nyelvoktatásról: a nemzetiségi identitás megőrzésére tett javaslatok között szerepelt a kaj nyelvjárás intézményes oktatásának, és a kaj horvát nyelvű szentmisék tartásának ötlete is. Ezek, az oktatás és vallásgyakorlás nemzetiségi nyelven való hozzáférésére vonatkozó indítványok, valamint a kultúra és a nyelv együttese alkotják a vizsgált személyek szerint azt a jövőképet, amelyért érdemes lehet tenni, amelyet érdemes lehet megvalósítani.

Az etnikai önzonosság megtartásának egyik legmarkánsabb bizonyítéka lehet, az egyén nemzetiségi mivoltának felvállalása, akár még abban az esetben is, ha ebből aktuálisan hátránya származhat. A megkérdezettek közül, erről kizárólag az idősebb generáció számolt be, és ahogy már említettem, ennek hátterében valószínűleg a XX. századi történelem viharos eseményei, és a szabályozatlan nemzetiségi politika állhattak. A nemzetiségi identitáshoz való bátor ragaszkodás nagyfokú elszántságot igényelt, és mindenképpen méltó lehet az utókor elismerésére. Napjaink hősei is ugyanezen céllal végzik áldásos tevékenységüket. Gereben (Gereben, 1999), a már említett munkájában, a nemzetiségi identitástudat pozitív elemeit is élénk tárja. 12-13. és a 19. 28. kérdés a hagyományok ápolását taglalja. A kulturális hagyományok, és a kisebbség fennmaradásáért végzett úgynevezett „tevéleges” feladatok, szintén a nemzetiségi identitástudat felvállalását bizonyítják.¹²³ Ez lehet a hagyományörző rendezvények szervezésében, vagy a programokon való aktív részvétel, a kulturális csoportok támogatása, az egyesületi tagság, vagy pedagógusként a gyermekek, tanulók felkészítése is. Ezek a tevékenységek mind a horvát nemzetiség életben maradását szolgálják, és erős emocionális töltettel rendelkeznek. 26. és 27. kérdés a nemzeti hovatartozás előnyeire és hátrányaira tér ki. A megkérdezettek négyötöde számolt be a nemzetiségi hovatartozás felvállalásának pozitív hozadékaról, és érezte ennek előnyét. A kisebbségi identitástudat másik erős bástyája az oktatás. Esetünkben ez hidat képez a szellemi kultúra és a nyelvhasználat között, hiszen a nemzetiségi oktatás mindkettőt magába foglalja. Kutatásomban két kérdés 16. és 20. vonatkozott az intézményes nyelvtanulásra, de a válaszok több generáció iskolai nyelvtanulását tárják élénk, hiszen a 18 év alattiak, mint a válaszadók gyermekei is megjelennek. A válaszokból kitűnik, hogy a legidősebb generáció kizárólag otthon tanulta a nyelvet, a középső generáció mindhárom helyen, de legfőképp iskolában, míg a legifjabbak mindhárom helyen. A fiatalok törekvését, mely a horvát nyelvtanulást intézményes keretek

¹²³ Gereben Ferenc (1999): *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely pp. 84-87.

közé helyezi, *Bockovac Tímea* (Bockovac, 2018) tanulmányában is megfigyelhetjük, és egyben örömmel üdvözölhetjük is. Azonban *Bockovac* is fontosnak tartaná az egyes horvát nyelvjárások megmentését, és oktatási anyagba emelését, mint ahogy ezt a tótszentmártoniak közül is javasolták néhányan.¹²⁴ A gyermekeiket intézményes keretek között iskolába járatók aránya a vizsgált populációban, több mint négyötöd volt, tehát a nemzetiségi nyelvoktatás presztízse magas színvonalú. Ez *Bartha Csilla* (Bartha, 2009) meglátása alapján egyrészt az európai nyelvi és kulturális sokszínűség előretörésének, a nyelvoktatás megerősödésének, a többnyelvűség támogatásának köszönhető, másrészt a hazai nemzetiségi politikában megjelenő igénynek, az európai elvárásoknak való megfelelésre a kisebbségi és állampolgári jogok tekintetében.¹²⁵

A következőkben a nyelvhasználat témakörét járom körbe részletesebben. A hétköznapi nyelvhasználat vizsgálata során a családban, a szomszédokkal, barátokkal, a boltban, a postán és a Polgármesteri Hivatalban használt nyelvet vettem górcső alá, illetve vizsgáltam azokat a helyzeteket is, amikor más nyelvűek is jelen vannak egy horvát csoportban.

Elsőként tekintsük át a családi nyelvhasználatot. 17-18, 22-24. kérdések foglalkoznak ezzel a témakörrel. A kisebbségi nyelvhasználat vizsgálatban fontos szerepet játszik az első szocializációs közeg, a család, mert rendkívüli mértékben befolyásolhatja mind a házastársak, mind a gyermekek anyanyelvhasználati szokásait. A kisebbség identitástudatára vonatkozó vizsgálatok tanulsága szerint, a vegyes házasságokban gyakori a többségi nyelvhasználat, így nagy valószínűséggel a gyermekek is a többségi nyelvet használják majd elsődlegesen. Gereben szerint „a vegyes házasság a családi kommunikáció nyelvválasztását tendenciaszerűen a többségi nyelv irányába téríti.”¹²⁶

Az 1.2.3.6. kérdéscsoport a következőkre ad kitekintést: a kérdőív kitöltőinek egyharmada származik Tótszentmártonból, és a nem falubeliek fele is horvát településről származik. A maradék egyharmad nem házas. Így körülbelül a házastársak egyhatoda magyar.(59 fő) 7. 11. 21. kérdés a nyelvhasználatra vonatkozik. A megkérdezettek közül 54-en nem beszélnek horvát nyelven, akik viszont igen, ők a családon belül kivétel nélkül a *kaj* horvát nyelvet használják. 18. 20. kérdés a gyerekek nyelvismeretének fontosságát vizsgálja. A kitöltők zöme fontosnak

¹²⁴ Bockovac,(2018): Bockovac, T., 2018. *A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében*: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23295/bockovac-timea-anita-tezis-hun-2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y> letöltés dátuma: 2024. 02. 16.

¹²⁵ Bartha, Csilla. 2009. *Út a többnyelvűség felé? – Nyelvideológiák, attitűdök és nyelvcseré: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek megőrzésében*. In: *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest-Dunaszerdahely-Nyitra: Tinta Könyvkiadó, pp. 141-155.

¹²⁶ Gereben Ferenc (1999): *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely p.52.

tartja, hogy gyermekei is ismerjék és beszéljék a horvát nyelvet, és akik igen, azok járatják is horvát nyelvű intézménybe gyermekeiket. Ugyanakkor a rokonságból a gyermekekkel beszélnek a legkisebb arányban horvátul, inkább a szülőkkel és az egyéb rokonokkal folytatott beszélgetésekre jellemzőbb a horvát nyelv használata.

A 22. és 26. kérdéscsoport a mindennapi nyelvhasználatról ad tájékoztatást. Az utcán, a faluban, a hivatalokban szintén a hétköznapi nyelvhasználat érhető tetten. Tótszentmártonban a lehetőség adott arra, hogy a faluban is horvátul beszéljenek, ezt azonban már több tényező is befolyásolhatja. Az utcán, a boltokban természetesen nem lehet minden kétnyelvű, így a környezet zöme magyar nyelvű. A hivatalos nyomtatványok szintén magyarul íródtak. Az utcai, szomszédokkal, boltban történő nyelvhasználatot az aktuális pillanat is befolyásolja, jelesül, hogy éppen kik találkoznak. Olyan élethelyzetekben pedig, amikor nem csak horvát nyelvet beszélők kerülnek egy társaságba, szintén a pillanatnyi szituáció határozza meg a nyelvválasztást. Ilyen esetekben a válaszadók több mint négyötöde kizárólag magyar nyelven kommunikál. Így az „anyanyelvdomináns kétnyelvűség” egyre kisebb mértékben valósul meg a településen. A hétköznapi nyelvhasználatban aszimmetriát figyelhetünk meg, ami azt jelenti, hogy ugyanaz a személy, különböző élethelyzetekben, különböző helyszíneken, különböző személyekkel más-más nyelvet használ. Már a legidősebb generációnál sem láttuk egyértelmű bizonyítékát a szimmetrikus nyelvhasználatnak. Ugyanakkor ők azok, akiknél a *kaj* nyelvhasználat van túlsúlyban az irodalmival szemben, és szintén náluk figyelhető meg, a nyelv anyanyelvi szintű ismerete. a 14. és 15. kérdés is ide tartozik, hiszen mindenképp a hétköznapi nyelvhasználatához sorolnám, és egyben a generációs örökséghez is, az imádkozás és a káromkodás nyelvének alakulását. Esetünkben a horvát nyelvű imádkozás kizárólag a legidősebb korosztályra jellemző, és a válaszadók közel felét érinti. A horvát nyelvű káromkodás ennek a korosztálynak közel kétharmadánál jelenik meg, a teljes korcsoport estében pedig körülbelül a megkérdezettek felénél.

A 9. 10. és 11. kérdések a következőkre adnak választ: *kaj* horvát nyelvet kizárólag, vagy az irodalmi nyelvvel együtt is használók aránya a megkérdezettek jelentős hányadára, közel négyötödére jellemző. A saját nyelvtudását elég jónak, vagy annál magasabb szintűnek a válaszadók több mint kétharmada ítélte, de ebben a válaszban már nem különült el az irodalmi horvát és a *kaj* nyelvjárás.

21. és 23. kérdés válaszaiból az írott nyelvhasználat vonatkozásában megállapíthatjuk, hogy bár a kérdőív kitöltőinek háromnegyede tud horvátul olvasni, és közel felének vannak is horvát nyelvű könyvei, de a családi levelezés minden esetben magyarul folyik. Természetesen az írás tevőleges, produktív cselekvés, így nagyobb aktivitást igényel, míg az olvasás passzív,

befogadó tevékenység, ezért talán az eredmény ennek tudható be. A 11. és 12. kérdés konzekvenciája: befogadó, élményszerű elfoglaltság a rádióhallgatás és a tévénézés is, horvát nyelvű adókat a megkérdezettek közel háromnegyede hallgat, míg tévét csak kevesebb, mint harmadannyian néznek.

A kaj nyelv, és a horvát nyelv túlsúlya a hétköznapi nyelvhasználatban, az asszimiláció következtében háttérbe szorul, tehát a kétnyelvűséget Tótszentmártonban már nem tekinthetjük stabilnak, csak az idősebb generáció körében, így sajnálatos módon, az anyanyelv fokozatos elvesztését érhetjük tetten.

Ugyanakkor *Bartha*¹²⁷, ezt a folyamatot nem a nyelvvesztés megnyilvánulásaként értelmezi, hanem a kétnyelvűség organikus megjelenéseként. Tanulmányában kifejti, hogy a kétnyelvűség természetes velejárója a két nyelv különböző szintű ismerete, és eltérő nyelvi környezetben való eltérő alkalmazása, éppen az úgynevezett „változatos kétnyelvű elrendezés” miatt. Véleménye szerint a tájnyelvi nyelvjárást beszélők különböző szerepekben különféle nyelvi szinteket és stílusokat használnak, de ez a tény nem csökkenti a kisebbségi nyelv értékét. A szerző a kétnyelvűség előnyeként írja le gyermekeknél a „metanyelvi tudatosság” korábbi megjelenését és magasabb szintjét kétnyelvűek esetében, valamint a fogalomalkotási és alkalmazkodókészség jobb működését. Nem elhanyagolható tényező az sem, hogy a kétnyelvűek, további nyelveket is könnyebben sajátítanak el.¹²⁸

A következőkben, az egész kérdőív tekintetében összefoglalom az általam vizsgált legfiatalabb generáció, a 18-40 évesek nyelvvel, identitással kapcsolatos válaszait, hiszen a jövőt illetően az ő magatartásuk fogja alakítani a nemzetiség sorsát, fennmaradását. A megfigyelt korosztály zöme tótszentmártoni, csupán hárman nem falubeliek.

Háromnegyedük a kaj és az irodalmi horvát nyelvet is beszéli, egyharmaduk egyiket sem, és ketten csak az irodalmi horvát nyelvet használják. Aki beszél horvátul, az óvodában, iskolában és otthon is tanulta a nyelvet. A kaj nyelvjárást nagyon jól, vagy elég jól beszélők, a válaszadóknak több mint a felét tették ki.

Horvát nyelven a megkérdezettek háromnegyede tud olvasni, ugyanennyiüknek horvát nyelvű könyveik is vannak, rádiót körülbelül kétharmaduk hallgat, tévét kisebb arányban néznek. Biztató, hogy családon belül csak a kaj nyelvet használják, és nem az irodalmi horvát nyelvet, de sajnos családtagjaikkal, rokonaikkal és a szomszédokkal zömében magyarul beszélnek.

¹²⁷Bartha Csilla (2002): Kétnyelvűség, nyelvcsere: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei file:///C:/Users/user/Downloads/Ketnyelvuseg_nyelvecsere_a_kisebbségi_nye.pdf letöltés ideje: 2024. 03. 24. p.14.

¹²⁸ u.o.

Kizárólag magyarul folynak a baráti diskurzusok is. Imádkozni csak magyarul szoktak, káromkodni magyarul és horvátul körülbelül ugyanolyan arányban.

Ami igazán elkeserítő, az az, hogy gyermekeivel ez a korosztály csak magyarul beszél. Ezzel szemben háromnegyedük tartja fontosnak, hogy gyermekei ismerjék és beszéljék a horvát nyelvet. Úgy gondolom, hogy ennek a korosztálynak az irodalmi horvát nyelv ismerete a fontosabb, ezt pedig gyermekeik intézményes keretek között sajátíthatják el, ebből ered a látszólagos ellentmondás. Ezt a gondolatmenetet támasztja alá az a tény is, hogy akinek már van gyermeke, az horvát iskolába, óvodába járattja. Csak heten jelezték, hogy gyermekük nem ilyen intézménybe jár. *Bockovac Tímea*¹²⁹ is az intézményes nyelvtanulás megerősödését tapasztalta. Kutatásában rámutat arra, hogy, bár már nem jellemző a horvát nyelv szülői átadása, tehát a gyermekek nem anyanyelvi szinten tanulják meg a nyelvet, de oktatási intézményekben, választott nyelvként, vonzó lehet a fiatalabb generáció számára, és elsajátítása is sikeres.¹³⁰

Szintén az irodalmi nyelv preferenciáját jelzi a megkérdezettek azon véleménye, mely szerint az irodalmi horvát nyelv ismerete fontosabb, mint a kaj nyelvjárásé. Csupán heten tartották fontosabbnak a nemzetiségi nyelv ismeretét, míg a többség, az irodalmi nyelv mellett tette le a voksát.

A 28. kérdésre adott válaszok alapján hagyományőrző összejevetelekről, rendezvényekről és az egyesületekről 100%-ban vannak ismereteik a megkérdezetteknek. Több mint háromnegyedük, fontosnak tartja a hagyományőrzést, a tárgyi és szellemi kultúra életben tartását. Hátrányát a kisebbségi létnek egyikük sem tapasztalta meg, előnyét viszont körülbelül kétharmaduk már érzékelt. Láthatjuk tehát, hogy az identitástudat felvállalása ennél a generációnál is megjelenik, hasonlóképpen, mint *Bockovac* (Bockovac, 2018) kutatásában.

¹²⁹ Bockovac Tímea (2018): *A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében*: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23295/bockovac-timea-anita-tezis-hun-2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y> letöltés dátuma 2023. 09. 28. p. 131.

¹³⁰ Bockovac Tímea (2018): *A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében*: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23295/bockovac-timea-anita-tezis-hun-2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y> letöltés dátuma 2023. 09. 28.)pp. 120.

26. ábra: Nyelvhasználat, identitás Tótszentmárton településen

Forrás: saját szerkesztés

„A hazai horvát családokban az elsődleges szocializáció nyelve jórészt ugyan mára már a magyar nyelv, az aktív beszélőközösség felnőtt és idősebb életkorú, a nyelv használata korlátozott nyelvi szintereken valósul csak meg, de mégsem tartom a nyelvvesztés folyamatát teljesen lezártnak és a nyelvcserét elkerülhetetlennek.”¹³¹

1. és 2. számú feltételezésemet alátámasztja, hogy a kaj horvát nyelv használatának vizsgálata Tótszentmárton településen arra az eredményre vezetett, hogy a fiatalabb generáció a kaj nyelvjárás ismeretével és használatával szemben az irodalmi horvát nyelvet részesíti előnyben. A tótszentmártoni nyelvjárás még a muramenti régióon belül is specializálódott, így kijelenthetjük, hogy ebben a formájában kizárólag erre a falura jellemző. Ebből következik, hogy használata behatárolt, és csak „korlátozott nyelvi szintéren” valósul meg, családon, illetve falun belül, ezért a fiatalabb generáció körében az igény az irodalmi horvát nyelv elsajátításának irányában jelentkezett. Ők maguk is érzékelik a két nyelv közti különbséget, hiszen otthon és intézményes keretek között is tanultak horvátul, és tapasztalják azt is, hogy az irodalmi horvát

¹³¹ Bockovac Tímea (2018): *A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében* <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23295/bockovac-timea-anita-tezis-hun-2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y> letöltés dátuma 2023. 09. 28. p.165.

nyelvet szűkebb pátriájukon kívül is tudják használni. Gyermeküket sem tanítják otthon a kaj nyelvjárásra, nyelvoktatásukat intézményes keretek között képzelik el. Tótszentmárton településen, az életkor szerint nyelvismeret *Gal* kutatásához hasonló képet mutat. (Gal 1989 idézi Bodó, 2001).¹³² A fiatalabb korosztályt (18-40), a kaj horvát nyelv használatának korlátozottsága jellemzi, őket „szűk körű nyelvhasználóknak” (narrow users) nevezhetjük. A 41-65 éves generációt tekinthetjük „terminális beszélőknek” (semispeaker), ők nyelvi jártasságuk tekintetében térnek el a többi csoporttól, náluk már megfigyelhetők a nyelvfelejtés jelei. A legidősebbek pedig, a 66-90 évesek képezik a „széles körű nyelvhasználók” csoportját (broad users).¹³³ (9. számú táblázat)

9. számú táblázat: Életkor szerinti nyelvismeret a nyelvvesztés folyamatában
Forrás: Saját táblázat

23-40 év	41-62 év	63 év fölött
szűk körű nyelvhasználók (narrow users)	terminális beszélők (semispeaker)	széles körű nyelvhasználók (broad users)

3. feltételezésemet sem cáfolni sem megerősíteni nem tudom e vizsgálat alkalmával, mivel azok a személyek nem töltötték ki a kérdőívet, akiknek semmilyen kötődésük nincs a horvát kisebbséghez, betelepültek.

Amennyiben feltételezzük, hogy Tótszentmárton kaj horvát lakosságának nyelvátadási folyamata jelenleg a 6. fázisban van, akkor *Bartha*¹³⁴ (4. számú táblázat, 32. oldal) szerint még megőrizhető az adott kisebbségi nyelv, van lehetőség a nyelvvesztés visszafordítására. Ekkor úgynevezett „nyelvélénkítésről” beszélünk, mely szükséges a nyelv megtartása érdekében. Erre, abban az esetben van esély, ha a kisebbségi nyelv még bizonyos szintéren-hacsak korlátozott funkcióban is- jelen van. Másik feltétel, hogy legyen elegendő számú beszélő, akik anyanyelvi szinten használják a nyelvet. Az ő feladatuk lesz átadni a fiatalabb generáció számára a nyelvet. Természetesen fontos, hogy a résztvevők érdekeltek legyenek ebben a folyamatban. A nyelvátadás színtere elsődlegesen a család lehet, és a nyelvvesztés visszafordítása abban az esetben lehet sikeres, ha a családi nyelvhasználatban a nemzetiségi nyelv, ismét elsődlegessé válik.

¹³² Bodó Csanád (2001): *Nyelvi változások a nyelvcseré és nyelvvesztés folyamatában* https://real-j.mtak.hu/6077/1/MagyarNyelvor_2001.pdf letöltés ideje: 2024. 03. 24.

¹³³ Bodó Csanád (2001): *Nyelvi változások a nyelvcseré és nyelvvesztés folyamatában* https://real-j.mtak.hu/6077/1/MagyarNyelvor_2001.pdf letöltés ideje: 2024. 03. 24.

¹³⁴ Bartha Csilla (2002): *Kétnyelvűség, nyelvcseré: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei* file:///C:/Users/user/Downloads/Ketnyelvuseg_nyelvcseré_a_kisebbségi_nye.pdf letöltés ideje: 2024. 03. 24. p.26.

Ugyanakkor, ha a nyelvet nem tekintjük a nemzetiségi identitás kizárólagos fokmérőjének, hanem megengedjük, hogy a tárgyi, és a szellemi kultúra – nyelven kívüli – megőrzése is ide tartozik, akkor elmondhatjuk, hogy a 18-40-es korosztály identitása élő, és a falu kulturális örökségének életben tartására tett törekvéseik tevőlegesen is megjelennek. A nemzetiségi hovatartozás átszővi mindennapjaikat, hétköznapi életüket, és ünnepeiket is, és ezt a hozzáállást közvetítik gyermekeik számára is. Az óvodában és az iskolában a nemzetiségi oktatás keretein belül megjelenik a hagyományőrzés is, így a gyermekek, tanulók találkoznak a népszokásokkal, mondókákkal, énekes-táncos népi gyermekjátékokkal, népdalokkal, néptáncokkal. Ezekben pedig továbbra is az ősi, archaikus kaj horvát nyelv jelenik meg. *(2. számú melléklet 16. kép)*

A tradíciók ápolásának, és horvát identitástudatuk megjelenésének fontosságával, és felelősségével tisztában vannak, az egyéni, közösségi, és társadalmi érdekek közelítésével pedig megoldható lehet azoknak a javaslatoknak a megvalósítása is, amelyek ötletként fogalmazódtak meg, és amelyekkel biztosítottá válik ennek a kis népcsoportnak a fennmaradása.

Összefoglalás

Dolgozatom a tótszentmártoni horvát nyelvhasználat, az irodalmi és a kaj dialektus használatának összevetése volt. Feltevéseim szerint az idők folyamán a kaj dialektus nyelvhasználat jelentősen csökken, ennek lehetséges oka, hogy a fiatalok az irodalmi horvát nyelvet szívesebben tanulják, mint a kaj dialektust. További feltevésem az volt, hogy a nyelvcseré folyamatát nyelvi közösségek felhígulása, a vegyes házasságok és a magyar nyelvű lakosság betelepülése befolyásolta. Végül feltételezttem, hogy a településen egyre kisebb igény mutatkozik a nemzetiségi nyelvoktatásra.

Kutatási célom eléréséhez kérdőíves módszert választottam. A kérdőívek egy részét személyesen juttattam el a kérdezettekhez, illetve postaládákba dobtam. Célcsoportként a horvát kisebbséghez tartozókat választottam, mivel a kérdéseim rájuk nézve voltak értelmezhetőek. Felnőtt lakosság körében végeztem kutatásomat, hiszen a gyerekek a szüleik döntése értelmében tanulnak, vagy nem tanulnak horvátul. A kérdőív első hat kérdése az alapadatok feltérképezése, és a házasságra/vegyes házasságra vonatkozott. A válaszadók többsége a középkorosztályból került ki, és közel 85% -uk tótszentmártoni születésű. A többiek házasság révén kerültek a faluba. A horvát nyelvű településről bekerült házastársak aránya 69%. A továbbiakban kérdéseim segítségével választ vártam a nyelvhasználattal kapcsolatosan az irodalmi és kaj horvát nyelvhasználat gyakoriságára, nyelvismeret fokára. A hatvan év feletti korosztály otthoni környezetben tanulta a kaj dialektust, rájuk ez a nyelvhasználat a jellemző. A fiatalabbak már intézményes formában tanulták az irodalmi horvát nyelvet, de otthon a kaj dialektust beszélnek, ezért ők mindkét nyelvjárást használják. Az egészen fiatalok szinte csak az irodalmi horvát nyelvet beszélnek, a kaj dialektust értik, de kevésbé alkalmazzák.

Kíváncsi voltam arra is, hogy a kérdezettek olvasnak, írnak –e horvát nyelven, és milyenek a média használati szokásaik. Azok, akik intézményes formában tanultak horvátul, olvasnak is ezen a nyelven, míg az idősebb korosztály alig olvas horvátul. Horvát nyelvű rádiót minden korosztály magas számban hallgat, leginkább az idősebbek, de a fiatalok is megközelítőleg 60-70%-a. A horvát nyelvű tv adásokat már jóval kevesebben nézik, a fiatalok 41%, a középkorosztály alig 20%-a, míg a legidősebbek közül az 5%-ot sem éri el a kérdezettek aránya. Érintettem a hagyományörzés lehetőségeit is, valamint, hogy az erős érzelmi indíttatású verbális kifejezések (imádkozás, káromkodás) milyen nyelven történnek. A faluban tevékenykedő hagyományörző egyesületeket a megkérdezettek mindegyike ismerte. A horvát nyelvű imádkozás a 66 év felettiekre volt jellemző, közel 49%-os arányban. Ez arány a

kérdezett korosztály felét teszi ki. A negatív érzelmeket kifejező verbális megnyilvánulás minden korosztályra jellemző. A fiatalok k. 43%-a, a középkorosztály kb. 60%, míg az idősek több, mint 70%-a szokott horvátul káromkodni.

A horvát nyelvtanulás színterei is megjelentek a kérdőíven, ennek kapcsán meg lett kérdezve, hogy szükséges van –e a gyermekek horvát nyelvre való tanítására, valamint, hogy családon belül a kaj vagy az irodalmi horvát nyelvet használják –e. A fiatalabb korosztály óvodában, iskolában, családban sajátította el a horvát nyelvet, a középkorosztály otthon és iskolában, míg a legidősebbek csak otthon tanulták meg a kaj nyelvjárást. A gyermekek horvát nyelvre való tanítását a legidősebbek több mint 90%-a tartja fontosnak, a középkorosztály 85%-a, míg a fiatalabbak 72%-a. Családon belül a családtagokkal a horvát nyelvet használók kizárólag kaj dialektusban beszél.

Kíváncsi voltam arra is, hogy a kérdezettek érezték előnyét vagy hátrányát a horvát nemzetiséghez tartozásuk miatt. A válaszadók nagyon kevés kivétellel előnyként élik meg horvát nemzetiséghez tartozásukat.

Végül a horvát eredetű családnevek jelentésére és a kaj horvát kisebbség identitásának megőrzésére kerestem a választ. Három, gyakori családnév magyar jelentését ismerték a kérdezettek.

Az identitás megőrzésének fontosságára mindenki pozitív választ adott. Fontosnak tartják, hogy a kaj dialektus fennmaradjon, ezért szorgalmaznák, hogy intézményes formában ne csak az irodalmi, hanem a kaj horvátot is tanulják a gyerekek.

Feltevéseim csak részben nyertek bizonyítást, illetve az a hipotézisem, hogy egyre kisebb az igény a nemzetiségi nyelvoktatásra, teljesen egyértelmű, hogy téves volt.

A faluban a legkisebbek körében is törekednek a tradíciók ápolására. Fontos az itt élő embereknek, hogy horvátságuk megmaradjon, kultúrájuk, nyelvük tovább öröklődjön a következő generációra.

Irodalomjegyzék

1. Alabán F. (2016) : *A kulturális identitás metamorfózisai*, Komárom p.13. utolsó letöltés ideje:2024.02.03.forrás:https://pf.ujs.sk/documents/2016.06.29_Alaban_Belivek_Nyomdaesz.pdf
2. András K. (1986): *Nemzeti identitás Nyugati magyar esszéírók antológiája* p.5. utolsó letöltés ideje: 2024. 02.16. forrás: <https://mek.oszk.hu/02600/02611/02611.pdf>
Bartha Cs. (2002): *Kétnyelvűség, nyelvcseré: a kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetősége* pp. 14. 26. utolsó letöltés ideje:2024.02.16. forrás:https://www.academia.edu/37016955/K%C3%A9tnyelv%C5%B1s%C3%A9g_nyelvcser%C3%A9_a_kisebbs%C3%A9gi_nyelvek_meg%C5%91rz%C3%A9s%C3%A9nek_lehet%C5%91s%C3%A9gei
3. Bartha Cs. (2009):*Út a többnyelvűség felé? – Nyelvideológiák, attitűdök és nyelvcseré: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek megőrzésében.* In: Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. Budapest-Dunaszerdahely-Nyitra: Tinta Könyvkiadó pp.141–155.
4. Bartha Cs.(1999): *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. pp. 63., 162.
5. Bartha Cs. (2001): *A kisebbségi nyelvek megőrzésének lehetőségei az oktatásban* utolsó letöltés ideje: 2024. 04. 13. forrás: https://www.academia.edu/37016967/Kisebbs%C3%A9gi_nyelvek_meg%C5%91rz%C3%A9s%C3%A9nek_lehet%C5%91s%C3%A9gei_%C3%A9s_az_oktat%C3%A1s
6. Blažeka, Đ., Nyomárcay I., Rácz E. (2009). *Mura menti horvát tájszótár*, Tinta Könyvkiadó Budapest pp.13–15.
7. Blažetin, S. (1996) : *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika*, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh p. 165.
8. Bockovac T. (2018): *A magyarországi horvátok jelenkori nyelvi állapota és anyanyelvük megőrzésének kilátásai a nyelvi jogok tükrében* p.p19., 30., 44.,68., 120., 131., 165. utolsó letöltés ideje: 2023.. 9.28. forrás:<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23295/bockovac-timea-anita-tezis-hun-2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
9. Bodó Cs. (2001): *Nyelvi változások a nyelvcseré és nyelvvesztés folyamán* Magyar Nyelvőr, 125. évfolyam 1. szám. kötet, pp. 169-179. utolsó letöltés ideje: 2024.03.24. forrás: https://real-j.mtak.hu/6077/1/MagyarNyelvor_2001.pdf

10. Cole, M. & Cole, S. R.2006. *Fejlődéslélektan*. Budapest: Osiris Kiadó. p.323.
11. Csánki D. (1894): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III. kötet*, Budapestp.117.utolsóletöltésideje:2024.01.16.
forrás:https://realeod.mtak.hu/5513/3/MagyarKozepkor_0119_magyarorszag_tortenelmi_foldrajza_a_Hunyadiak_koraban_3_175.pdf
12. Gadányi K.(1999): *A Mura ment i horvátok névmagyarosítása*, Nagykanizsa p.75.
13. Gal, S,(1991): *Mi a nyelvcsere és hogyan történik?* Kisebbségi Szemle utolsó letöltés ideje:2024.02.12.
forrás:http://www3.umiz.at/de/datenbanken/ddb/publikationen/Mi_a_nyelvecsere_es_hogyan_tortenik.pdf?fbclid=IwAR1iid0wKfm_ptCWnsXZWwagzAu5LTkODxTVn3dHbdyWRUz1e4NAAuIC8iU
14. Gereben F. (1999): *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely pp. 52., 84–87., 8–90.
15. Göncz L. (1985): *A kétnyelvűség pszichológiája*, Fórum Könyvkiadó, Újvidék pp. 12–16., 17–18.
16. Göncz L. (1999): *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*, Osiris Kiadó-Fórum Kiadó-MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest-Újvidék, p.97.
17. Grabovac & Pléh, (2014): *Szavak érzelmi értékének feldolgozása érzelmi STROOP-helyzetben kései magyar-szerb kétnyelvűeknél* Magyar Pszichológiai Szemle, 2014, 69./4. <https://core.ac.uk/download/pdf/42930257.pdf> letöltés ideje: 2024.01.16.
18. Hajdú M. (2010): *Családnevek enciklopédiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó pp. 8., 10–11., 15.
19. Kállai E. (2023): *Nemzetiségi oktatás a magyar iskolarendszerben Regio 31. sz.* p.29. utolsó letöltés ideje: 2024.02 04..
https://epa.oszk.hu/00000/00036/00113/pdf/EPA00036_regio_2023_1_104-132.pdf
20. Kanizsa TV, (2023), utolsó letöltés ideje: 2024.02.16. forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=jXXYvnTE4eE>
21. Kerecsényi E. (1983): *A Mura menti horvátok története és anyagi kultúrája- Zalai gyűjtemény* 20. sz. Zalaegerszeg, pp.7, 23., 25., 37., 43., 46.
22. Kisebbségkutatás (2005): 14. évf.1.szám utolsó letöltés ideje: 2024.03.03 forrás: <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00025/pdf/07muhely03.pdf>
23. Kisebbségtudományi Szemle Magyar Köztársaság Kormánya: utolsó letöltés ideje: 2024.02.04. forrás: https://www.parlament.hu/irom36/1397/1397.htm#_Toc454863248

24. Kiss J (2002): *Társadalom és nyelvhasználat*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest pp. 14., 58–60., 153–154., 251.
25. Kniezsa I. (1932): *A szlávok története* utolsó letöltés ideje: 2024.03.03.pp.50–51. forrás: https://real-eod.mtak.hu/7749/7/MTA_Konyvek_113286.pdf
26. Kontra J. (2011): *A pedagógiai kutatások módszertana*. Kaposvár: Kaposvári Egyetem pp. 35., 46.
27. KSH, 2023.: <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> utolsó letöltés ideje: 2023. 11.21.
28. Libárdi P.(2017). *A mentális lexikon több szempontú vizsgálata*, Budapest: ELTE Eötvös Kiadó pp. 9–11., 18.
29. Lieven, E.(2010). *Input and first language acquisition: Evaluating the role of frequency*. *Lingua* pp. 2546–2556
Lingvopédia: hrvatski jezik, utolsó letöltés ideje: 2024.02.04.
forrás:<https://lingvo.info/hu/lingvopedia/croatian?fbclid=IwAR3UFitSKno0He42qdZiWKTgMp7k4Qa5gKv4SSR4uMmd5HqYSu7rAAkHjvo>.
30. Lőkös I. (2014): *Litteratura Kajkaviana: A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel* Kairosz Kiadó, Budapest pp. 7., 8., 11–12.
31. Lukács,Á. & Pléh, C., 2014. *Nyelvelsajátítás*. In: *Pszicholingvisztika*. Budapest: Akadémiai Kiadó pp. 445–481.
Médiaklikk, (2023):utolsó letöltés ideje: 2024.02.16. forrás: <https://mediaklikk.hu/musor/hrvatskakronika/>
32. Mészáros Á. (2001): *Tótszentmárton története*, Velt Kft. Budapest pp. 15., 21., 24., 35–40., 52–53., 59.
33. Meszlényi A. : *Emlékeim és élményeim 1894–1972.*, Esztergom 1972. Kézirat
34. Mihovics J. (2021): *Mind magyar, mind horvát (Mađar je, koliko i Hrvat)* Croatica Nonprofit Kft. Budapest pp. 45., 49.
35. Navracsics J. (1999): *A kétnyelvű gyermek*, Corvina Kiadó Budapest p. 54.
36. Navracsics J. (2010): *Egyéni kétnyelvűség*, Szegedi Egyetemi Kiadó pp. 1., 11., 22., 23–24., 57–59., 104–105.
37. Navracsics, J.(2014): *A mentális lexikon és működése*, p.32.utolsó letöltés ideje: 2024.03.24.forrás: https://real-d.mtak.hu/720/7/dc_802_13_doktori_mu.pdf
Nemzeti Választási Iroda: utolsó letöltés ideje: 2024.02.18. forrás: <https://www.valasztas.hu/sajtokozlemenye%20-%202024/1>

38. Népeség. com <http://nepesseg.com/zala/totszentmarton#2> Országgyűlési Könyvtár, utolsó letöltés ideje:2024. 02.01. forrás: https://mtatkki.ogyk.hu/nepszamlalas_adatok.php?ev=&ev2=&megye=&telepules=3993&kod=&nemzetiseg=4&felekezet=&tipus=mind&keyword=&page=50
39. Netjogtár, utolsó letöltés ideje: 2024. 02.04. forrás: [Törvények és OGY határozatok](https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000065.TV)
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99000065.TV>
40. Netjogtár, utolsó letöltés ideje: 2024.02.04 forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100179.tv>
41. Netjogtár, utolsó letöltés ideje: 2024.02.04. forrás: [Törvények és OGY határozatok](https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300079.TV)
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300079.TV>
42. Rácz E. (1999): *A Mura menti horvátok a századok vonzásában*, Zrínyi Miklós Általános Iskola, Murakeresztúr pp. 57–63., 80.
43. Sokcsevits D. (2021): *A magyarországi horvátok rövid története* Croatica, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest pp. 16., 21–22.
44. Tišler, J. (1998): *V zrcalu rodice* Helikon Nyomda Zalaegerszeg p. 147.
45. Tomasello, M. (2003). *Constructing language. A language based theory of language acquisition*. Cambridge: Harvard University Press
46. 32/1997. (XI. 5.) MKM rendelet a Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelve és a Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról utolsó letöltés ideje: 2024. 02.04. forrás: <https://nemzetisegek.hu/etnonet/kodex/32-97kr.htm>
47. 5/2020(I.31.)Korm.rendelet,2020utolsó letöltés ideje:2024. 02.16. forrás:<https://njt.hu/jogszabaly/2020-5-20-22>utolsó letöltés: 2024. 02. 16.
48. Oktatási Hivatal: *A nemzeti kisebbséghez tartozó tanulók kisebbségi nyelvi kompetenciáinak mérését szolgáló mérőeszközök fejlesztése*, p.44. utolsó letöltés ideje: 2024.02.04.forrás:https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/unios_tanulmanyok/Kisebbsegi_nyelvek_Tartalmi_keret.pdf
49. Vlasics, (2023):utolsó letöltés ideje: 2024.02.12.forrás: <https://totszentmarton.hu/szent-marton-borbarat-egyesulet/>

Ábrák és táblázatok jegyzéke

Táblázatok:

1. táblázat: Különbségek a „što” és a „kaj” nyelvjárás között 10. oldal
2. táblázat: Tótszentmárton népességének és nemzeti összetételének alakulása 1870 és 2022 között 19. oldal
3. számú táblázat: A kétnyelvűség fontosabb típusai 27. oldal
4. számú táblázat: A generációk közötti nyelvátadási folyamat megszakadásának skálája 68. oldal
5. számú táblázat: A népesség megoszlása anyanyelv szerint 41. oldal
6. számú táblázat: A horvát nyelven káromkodók nemek és korcsoportok szerinti eloszlása 48. oldal
7. számú táblázat: Milyen nyelven beszél családtagjaival, szomszédokkal, barátaival? 53. oldal
8. számú táblázat: Milyen nyelven beszél a Polgármesteri Hivatalban, a boltban, a postán 54. oldal
9. számú táblázat: Életkor szerinti nyelvismeret a nyelvvesztés folyamatában 65. oldal

Ábrák:

1. ábra: Tótszentmárton népességének alakulása 1870 és 2023 között 16. oldal
2. ábra: A nemzetiségi identitás vállalása és az anyanyelv megvallása 1980-2011 között 20. oldal
3. ábra: cím: A nemzeti tudat és nemzeti érzés kapcsolata 25. oldal
4. ábra: A mentális lexikon részei (Gósy, 2005) 30. oldal
5. ábra: A kitöltők életkora 37. oldal
6. ábra: A kitöltők foglalkozása 37. oldal
7. ábra: A kitöltők szülőfaluja 38. oldal
8. ábra: A kitöltők házastársa falubeli –e? 39. oldal
9. ábra: A kitöltők házastársa milyen nyelvű településről származik? 40. oldal
10. ábra: A kitöltők a kaj vagy irodalmi nyelvet használják? 41. oldal
11. ábra: Kaj horvát nyelvismeret 43. oldal
12. ábra: Olvasás horvátul 44. oldal
13. ábra: Rádióhallgatás horvátul 44. oldal

- 14. ábra: TV nézés horvátul 45. oldal
- 15. ábra: Horvát nyelvű médiahasználat 46. oldal
- 16. ábra: Az imádkozás nyelve 47. oldal
- 17. ábra: A káromkodás nyelve 48. oldal
- 18. ábra: A kitöltők nyelvtanulásának szinterei 49. oldal
- 19. ábra: A gyermekek nyelvismeretének fontossága 50. oldal
- 20. ábra: Fontossági sorrend a kaj és az irodalmi horvát nyelv között 50. oldal
- 21. ábra: Gyermekek intézményes horvát nyelvtanulása 51. oldal
- 22. ábra: Horvát nyelvű könyvek 52. oldal
- 23. ábra Beszélt nyelv, más nyelvűek társaságában 55. oldal
- 24. ábra Tapasztalatok a nemzetiségi lét előnyéről és hátrányáról 56. oldal
- 25. ábra: A horvát hagyományok ápolásának fontossága 56. oldal
- 26. ábra: Nyelvhasználat, identitás Tótszentmárton településen 64. oldal

1. számú melléklet

Kérdőív a horvát nyelvhasználatról

Nem férfi nő

Személyes adatok

1. Életkor
2. Foglalkozás
3. Tótszentmárton a szülőfaluja?
4. Amennyiben nem, akkor a település milyen nyelvű? Húzza alá!
magyar
horvát
egyéb:
5. Házastársa (ha van) falubeli –e?
6. Házastársa milyen nyelvű településről származik? Húzza alá!
magyar
horvát
egyéb:

A horvát nyelv használata

7. Kaj vagy az irodalmi horvát nyelvet használja? Húzza alá!
kaj horvát irodalmi horvát mindkettő egyik sem
8. Ha meg kellene határoznia, hogy milyen jól beszél kaj horvátul, mit mondana?
 - a) Tökéletesen, ugyanolyan jól, mint magyarul
 - b) Nagyon jól, de nem tökéletesen
 - c) Elég jól
 - d) Nem nagyon jól
 - e) Alig beszélek pár szót
9. Tud horvátul olvasni? Húzza alá!
igen nem
10. Szokott –e horvát nyelvű rádiót hallgatni? Milyen programokat?

11. Szokott –e horvát nyelvű tv-t nézni? Milyen programokat?

12. Van- e lehetőség a faluban horvát nyelvű összejövetelekre? Húzza alá!

igen nem

13. Van –e faluban hagyományőrző egyesület? Húzza alá!

igen nem

Soroljon fel párat:

14. Milyen nyelven szokott imádkozni?

15. Milyen nyelven szokott káromkodni?

16. Óvodában, iskolában tanult horvátot? Húzza alá!

igen nem

17. A családon belül, ha horvátul beszélnek, a kaj horvátot vagy az irodalmi horvátot használják –e? Húzza alá!

kaj horvát irodalmi horvát

18. Fontosnak tartja –e, hogy a gyerekei ismerjék, beszéljék a horvát nyelvet? Húzza alá!

igen nem

19. Kaj vagy az irodalmi horvát nyelv ismeretét tartja fontosabbnak? Húzza alá!

kaj horvát irodalmi horvát nyelv

20. A gyerekei tanulnak –e horvátul az óvodában, iskolában? Húzza alá!

igen nem

21. Vannak –e Önnek horvát nyelvű könyvei? Húzza alá!

igen nem

22. Milyen nyelven beszél a családtagjaival?

anyjával:

apjával:

gyerekeivel:

rokonaival:

szomszédokkal:

barátaival:

23. Milyen nyelven leveleznek a családban (írott nyelv)?

24. Milyen nyelven beszél az alábbi helyeken?

Polgármesteri Hivatalban:

boltban:

postán:

25. Milyen nyelven beszélnek a horvát anyanyelvűek egymás között, ha más nyelvet beszélő is van közöttük?

26. Érezte –e már hátrányát annak, hogy a horvát kisebbséghez tartozik? Húzza alá!

igen nem

27. Érezte –e már előnyét annak, hogy a horvát kisebbséghez tartozik? Húzza alá!

igen nem

28. Fontosnak tartja –e a horvát hagyományok ápolását? Húzza alá!

igen nem

29. Ha horvát eredetű a családi neve, tudja –e mit jelent? Kérem, írja le!

30. Mit gondol, a kaj horvát kisebbség hogyan tudja megőrizni identitását itt a faluban? Írjon rá példákat!

2. számú melléklet

Képek

1. kép: Murafolyó *(saját fotó)*

2. kép: A dombra épült falu fotó dombhatak.hu/Tótszentmárton *(saját fotó)*

3. kép: a falu temploma *forrás:* <https://szentmarton.martinus.hu/szent-marton-templomok/11/totszentmarton>
*letöltés dátuma:*2024. 03. 29.

4. kép: Meszlényi Antal (jobbra) *(fotó: családi archívum)*

5. kép: Bedekovich kastélyforrás: <https://muraregio.eu/tagtelepulesek/totszentmarton/> letöltés dátuma: 2024. 03. 29.

6. kép: Falutábla *(saját fotó)*

7. kép: az egykori általános iskola (háttérben a templommal) (fotó: Dobos István)

8. kép: Egykori tanítók diákjaik körében (fotó: családi archívum)

9. kép: A Tótszerdahelyi Általános Iskola, ma
forrás: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=171678618784724&set=a.171678608784725> letöltés dátuma:
2024. 03. 29.

10. kép: Horvát család az 1910-es években (Dédszüleim) (fotó: családi archívum)

11. kép. Márton-napi hagyományőrzés forrás: <https://totszentmarton.hu/szent-marton-borbarat-egyesulet/attachment/borbarat-1/>
letöltés dátuma: 2024. 03. 16.

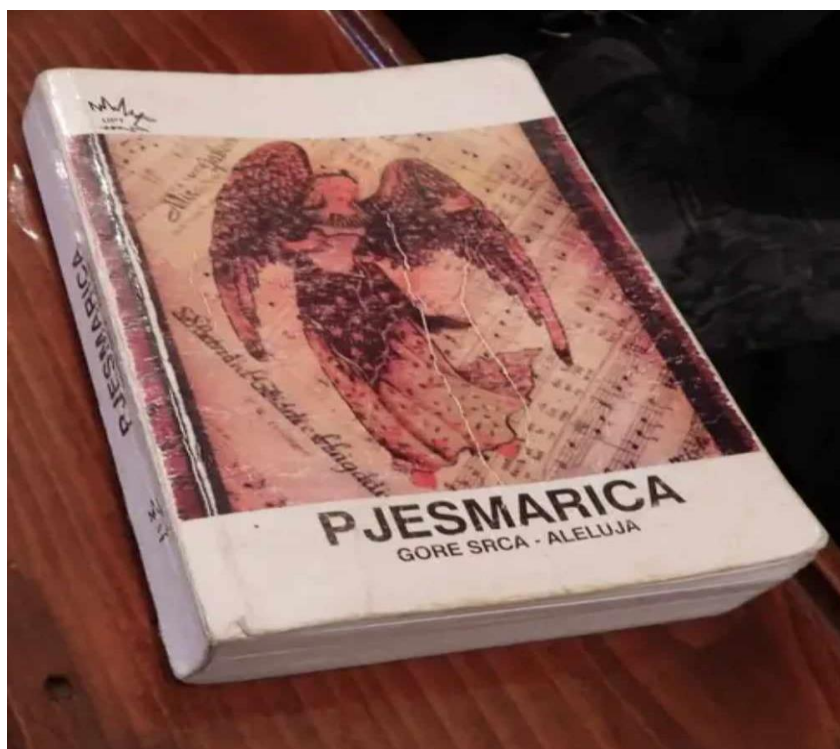
12. kép: Kud Sumarton Hagyományőrző Egyesület

forrás: <https://www.facebook.com/photo?fbid=353752867580606&set=a.195741530048408> letöltés dátuma: 2024. 03. 29.

13. kép: Szent Márton Borbarát Egyesület címere

forrás: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=479293794224752&set=a.479293774224754> letöltés dátuma: 2024. 03. 29.

14. kép: Horvát nyelvű imakönyv *(saját fotó)*

15.kép: Stoboš Tamburazenekar *forrás:*

<https://www.facebook.com/totszerdahelyiretesfesztival/photos/t.100063553743736/1365734263585492/?type=3>

letöltés dátuma: 2024. 03. 29.

14. kép: Óvodások Muramenti horvát népviseletben *(saját fotó)*

Nyilatkozatok

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

**6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója**

4.1. sz. melléklete: Konzulensi nyilatkozat

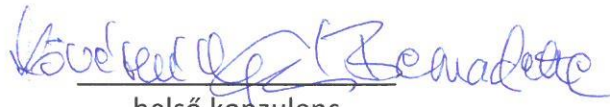
NYILATKOZAT

Rimai-Skoda Edina Zsuzsanna hallgató Neptun azonosítója: ZHY8SQ konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védelemre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: 2024. év április hó 14. nap

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat

III. Hallgatói Követelményrendszer

III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat

6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat/
diplomadolgozat/záródolgozat/ portfólió készítési útmutatója

4.2. sz. melléklet: Nyilatkozat a záródolgozat/
szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános
hozzáféréséről és eredetiségéről

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Rimai-Skoda Edina Zsuzsanna
A Hallgató Neptun kódja: ZHY8SQ
A dolgozat címe: Kaj horvátul a Mura mentén- A tótszentmártoni horvát nyelvhasználat
A megjelenés éve: 2024.
A konzulens intézetének neve: MATE Neveléstudományi Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Anyanyelvi és Gyermek kultúra Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlant állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

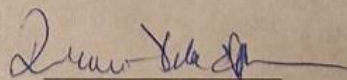
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitóri rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitóri rendszerében.

Kelt: Letenye, 2024. április 15. nap

Hallgató aláírása